

KÜLÜGYI SZEMLE

An abstract illustration of a globe composed of numerous translucent, overlapping triangles in shades of grey, white, and light blue. The triangles are arranged to create a three-dimensional effect, with some pointing towards the viewer and others receding. The background is a light blue gradient with faint, larger-scale geometric patterns.

Varga Esztella *Strategic hedging* a török külpolitikában

Kacziba Péter Görögország digitális diplomáciai tevékenysége

Herczegh Viktória Laura Kína puha erő kifejtése a fejlődő országokra

Krajcsi Sándor Roland Maurice Bishop grenadai elnök 1983-as
magyarországi látogatása

Cziráki Bálint A magyar EU-csatlakozási folyamat stratégiaalkotása

Kránitz Péter Pál A kisállamok mentik meg a világot?

A Magyar Külügyi Intézet folyóirata

Kiadó: Baranyi Tamás Péter stratégiai igazgató

Szerkesztőség

1016 Budapest,
Bérc utca 13–15.
Telefon: 279-5700
E-mail: kulugyiszemle@hiia.hu
Internet: <https://kki.hu>

Főszerkesztő:
Klinghammer István

Felelős szerkesztő:
Vasa László

Szerkesztés és tördelés:
Tevelyné Kulcsár Andrea

Szerkesztőségi titkár:
Horváth Ildikó

Előfizethető és megvásárolható
a szerkesztőségénél.
Előfizetési díj egy évre 12.000 Ft.

ISSN 1587-9089 (Nyomtatott)
ISSN 2060-4904 (Online)
[https://doi.org/10.47707/Kulugyi_](https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2024.3)
[Szemle.2024.3](https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2024.3)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Martonyi János elnök

Baranyi Tamás Péter
Csaba László
Gottfried Péter
Halmai Péter
Komlósi László Imre
Rostoványi Zsolt
Salát Gergely
Tarrósy István

Tartalom

Fókuszban: külpolitikai stratégiák	3	Varga Esztella: Strategic hedging a török külpolitikában
	23	Kacziba Péter: Görögország digitális diplomáciai tevékenysége a Twitteren (2021–2022)
	55	Herczegh Viktória Laura: Gazdasági és stratégiai befolyásnövelés Konfuciusz nevében? Kína puha erő kifejtése a fejlődő országokra és annak hatékonysága Indonézia példáján keresztül
Események a 20. századi magyar külpolitikából	73	Krajcsi Sándor Roland: Vendég az Antillákról – Maurice Bishop grenadai elnök 1983-as magyarországi látogatása és annak előzményei
	96	Cziráki Bálint: „Európába nem belépünk, hanem visszatérünk”: a magyar EU-csatlakozási folyamat stratégiaalkotása, 1994–1998
Könyvismertetés	111	Kránitz Péter Pál: A kisállamok mentik meg a világot?

E számunk szerzői:

Cziráki Bálint: PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola

Herczegh Viktória Laura: PhD-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudomány Doktori Iskola; Kelet-Ázsia-elemző, Geopolitical Futures (USA)

Kacziba Péter: habilitált egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Politikatudományi és Nemzetközi Tanulmányok Tanszék

Krajcsi Sándor Roland: PhD-hallgató, ELTE BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola

Kránitz Péter Pál: a történelemtudomány doktora, vezető kutató, Magyar Külügyi Intézet

Varga Esztella: tudományos munkatárs, Jövőképesség Obszervatórium, MOME Alapítvány

Strategic hedging a török külpolitikában¹

Strategic Hedging in Turkish Foreign Policy

Varga Esztella

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2024.3.1

Összefoglaló: A török külpolitika a 2002-ben hatalomra került Igazság és Fejlesztés Párt kormányzása kezdetén a „zéró probléma a szomszédokkal”-elvnek megfelelően igyekezett jó kapcsolatot kialakítani a régió államaival. A 2010-es évektől megjelent, egyre jelentősebb regionális konfliktusok azonban e politika megváltoztatását, új irányvonal alkalmazását követelték meg. A *strategic hedging* külpolitikai magatartás jellemzően a kisebb vagy közepes államok sajátos viselkedése, amelynek révén azok a nagyhatalmakkal való nyílt konfrontációt próbálják elkerülni (bizonyos kérdésekben akár az együttműködési szándékukat is kifejezik), miközben arra töreksenek, hogy ne is rendelődjenek alá a nagyhatalomnak. Törökország, mint középhatalom, a nagyobb hatalommal bíró államokkal szembeni külpolitikai magatartása sokszor egymásnak ellentmondó jeleket visel magán. A jelen elemzés a régióban kialakult viszonyrendszer vizsgálatával arra keresi a választ, hogy ezek a jelek leírhatóak-e a *strategic hedging* fogalmával.

Kulcsszavak: *strategic hedging*, Törökország, Oroszország, Amerikai Egyesült Államok

Abstract: *The Turkish foreign policy developed by the governing Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP) was focusing on the good relation with the countries in the region within the framework of the “zero problems with the neighbors” policy. However, due to the intensifying regional conflicts in the 2010s, this foreign policy approach had to change. The strategic hedging is usually a way of foreign policy with which smaller or medium-sized states are dealing with great powers: they are trying to avoid confrontation (showing even willingness to cooperate) with them, while also trying to avoid being dominated. The foreign policy of Turkey, a second-tier state, often seems contradictory against great powers. This research focuses on – through case studies – whether this could be described by the concept of strategic hedging.*

Keywords: *strategic hedging, Turkey, Russia, United States of America*

Bevezetés

A török külpolitikát annak iránya alapján az Igazság és Fejlődés Pártja (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP) vezette kormányok alatt több periódusra lehet osztani. A kezdeti nyugati orientáltság (az EU-csatlakozás fontossága, csatlakozási tárgyalások megkezdése stb.) után a külügyminiszter, Ahmet Davutoğlu nevével fémjelzett váltás következett be, amely a „zéró probléma a szomszédokkal” (*„zero problems with neighbors”*) keretében az országnak a régióban betöltött szerepére helyezte a fő hangsúlyt. Azonban az a kezdeti sikerek ellenére végül nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, így a külpolitikai törekvések újabb irányt vettek. Davutoğlunak a hatalomból való kikerülése után a török külügyeket mindinkább a *realpolitik*, a pragmatikus megközelítés kezdte jellemezni, illetve egyre erőteljesebb szerepet kaptak a kemény hatalmi eszközök.² Az éleződő regionális konfliktusok viszont egy árnyaltabb külpolitikai megközelítés alkalmazását tették szükségessé, különös tekintettel arra, hogy Törökország szomszédságában, Szíriában, illetve a Fekete-tenger közvetlen térségében robbant ki háború. Mivel egy külső nagyhatalom (az Amerikai Egyesült Államok) és a régió nagyhatalma (Oroszország) is érintett bennük, különös figyelmet kap a török külpolitika, amelynek kezelnie kell a térség egyre fokozódó instabilitását.

A *strategic hedging* fogalma – magyarul talán stratégiai fedezésként lenne fordítható, de a jelen elemzésben (ahogy a *balancing* és a *bandwagoning* esetében is) az angol eredeti kifejezés szerepel – nem új keletű a nemzetközi kapcsolatok elméletében, és ahogy a szakirodalmi áttekintés során látni fogjuk, a gyökerei a tudományterület realista ágának a kezdeti szakaszáig nyúlnak vissza. Azonban a kutatók csak a 2000-es évek közepétől kezdtek azzal foglalkozni, hogy a hagyományos elméleti keretek elégségesek-e az új világrendben megfigyelhető külpolitikai magatartás leírására. A *strategic hedging* fogalma egy olyan külpolitikai magatartást jelöl, amelyben egy állam egyszerre igyekszik a nagyhatalommal való szembeszállást (nyílt konfrontációt) elkerülni, egyben annak is ellenállni, hogy az utóbbi teljesen alárendelje. Ezt különösen egy nagyhatalom közvetlen szomszédságában nehéz elérni. Nem meglepő, hogy a szakirodalom túlnyomó többsége a délkelet-ázsiai államok Kínával (és az Egyesült Államokkal) kapcsolatos magatartását elemzi az elméleti keret segítségével.

Törökország évtizedek óta az Egyesült Államok katonai szövetségi rendszerének a tagja, és a köztársaság megszületésétől a nyugati elköteleződését deklarálta, azonban Oroszország közvetlen szomszédságában helyezkedik el, ami a posztbipoláris világrendben egy, a korábbitól eltérő külpolitika folytatását követeli meg. Különösen a szíriai polgárháború kitörése, illetve 2022 februárja óta, amikortól háború veszélyezteti a Fekete-tenger térségének a stabilitását. Rengeteg (látszólagos) ellentmondás tarkítja mind az Egyesült Államokkal, mind az Oroszországgal szembeni török külpolitikát, s ez a magatartás az elemzés

szempontjából nehezen lenne a hagyományos fogalmakkal körülírható. Ezért arra keressük a választ, hogy a török külpolitika jellemezhető-e a *strategic hedging* fogalmával.

A fogalmi keretek tisztázása és a szakirodalom áttekintése után a vizsgálat során alkalmazott módszert járjuk körül. Az elemzés a *hedging* állam, azaz Törökország külpolitikai törekvéseit vizsgálja, azaz az egyes kérdések török szempontból kerülnek az egyes kérdések bemutatására. Éppen ezért a hidegháború utáni török külpolitika rövid áttekintése is helyet kap az elemzésben. Az esettanulmányok révén a Törökország mint *hedging* állam és az Egyesült Államok mint külső és Oroszország mint regionális nagyhatalom közötti kapcsolatrendszer elemzésével igyekszünk választ találni arra, hogy a török külpolitikában *hedging* elemek jelennek-e meg. A viszonyrendszer általános elemzése szétfeszítené a tanulmány kereteit, így két konfliktus, a szíriai polgárháború és az Ukrajna elleni háború, illetve a közvetlen kapcsolódó események képezik a vizsgálatunk tárgyát.

Fogalmi keretek

A *strategic hedging* egy olyan magatartásként írható le, amelynek során egy nagyfokú bizonytalansági helyzetben lévő ország többféle, ellentétes hatású politikai lehetőséggel igyekszik ellensúlyozni a felmerülő kockázatokat. Ez utóbbiak lehetnek katonai, gazdasági vagy politikai jellegűek is. A *hedging* stratégiát alkalmazó állam egyszerre próbálja elérni a legjobbat, és számít a legrosszabbra, ezért haszonmaximalizálásra (pl. gazdasági pragmatizmussal gazdasági és politikai nyereségre) és kockázatkezelésre (a veszteség csökkentésére) párhuzamosan törekszik.³

A jelen elemzés szempontjából a *strategic hedging* viselkedést egy alapvetően biztonsági szempontú külpolitikának tekintjük, amelynek célja a regionális nagyhatalommal való konfliktus elkerülése. A régiót, amelyben a *hedging* állam igyekszik az érdekeit érvényesíteni, dinamikusnak tekinthetjük, tehát nemcsak a szóban forgó ország és a regionális nagyhatalom játszik benne szerepet, de a külső nagyhatalom, illetve a régióbeli középhatalmak is. A *strategic hedging* magatartást folytató állam viszonylag kiegyensúlyozott viszonyra törekszik a (regionális) nagyhatalommal, azaz nem szeretne sem szembeszállni vele, sem teljesen alárendelődni neki. Fontos hangsúlyozni, hogy a *hedging* állam elsődleges célja a régió stabilitása, így bár hasznos lehet a külső hatalom támogatását kérnie a regionálissal szemben, ám kockázattal is járhat számára, ha annak a bevonása oly mértékű, hogy felborítaná a stabilitást. Hiszen a külső nagyhatalomnak is vannak érdekei, és a túlzott bevonása szélsőséges esetben akár preventív háború indítását (és ezzel a régió teljes destabilizálását) is magával vonná.

A külső és a helyi nagyhatalom mellett természetesen más államok is megtalálhatók a régióban, amelyek szintén középhatalmak az előzőkhöz képest. A *hedging* stratégiát követő államok gyakran egymással szövetkezve igyekeznek növelni a befolyásukat, jellemzően regionális intézmények révén. Ezzel nemcsak az egymás közti kooperációt erősítik, de hatékonyabban képesek ellenállni a regionális dominanciának, sőt akár azt is elérhetik, hogy a regionális nagyhatalom is csatlakozzon az intézményhez. Eray Alim kifejti, hogy kétféle szerepet játszhatnak a regionális aktorok a *hedging* stratégia során. Pozitívat, ha együttműködnek azért, hogy indirekt *balancing* magatartással sikeresen kordában tartsák a regionális nagyhatalmat. Negatívat, ha bármelyikük elővigyázatlanul provokálja a regionális nagyhatalmat, és ez regionális konfliktust eredményez. Ez megnehezíti, vagy akár el is lehetetleníti a *hedging* politika folytatását.⁴

A *strategic hedging* fogalom kialakulásának vizsgálatához először át kell tekinteni a realista iskola alapvető megközelítéseit, egészen a hatalmi egyensúly (*balance of power*) fogalmától. E koncepció a nemzetközi politikaelméletek egyik kulcsfogalma, főként a realista gondolkodók egyik legfontosabb alapvetése (lásd Hans Morgenthau, Kenneth Waltz, John Mearsheimer munkáit). A megközelítés alapvetően strukturális jellegű: az egyes államok viselkedését összeköti a nemzetközi rendszer főbb szereplői közötti hatalommegosztással. A különböző aktorok az erősebb állammal szemben hatalmi ellensúly kialakítására törekednek, ugyanis a hatalom egyenlőtlen elosztása a gyengébb fél számára biztonsági kockázatot jelent.⁵ Mivel a hagyományos értelmezésben a *balancing* alapvetően katonai szempontú megközelítés, a szakirodalom szerint általában kétféle módon valósulhat meg: a külső (*external*) a katonai szövetségek kialakítását jelenti, míg a belső (*internal*) a hatalmi egyenlőtlenség csökkentésére irányuló belső folyamatokat (pl. fegyverkezést) takarja. Amennyiben a két magatartás (külső és belső *balancing*) egyszerre valósul meg, *hard balancing*ről beszélhetünk.⁶

Stephen Walt a szövetségi rendszerek kialakulásának vizsgálata során arra a következtetésre jutott, hogy az ellensúlyra törekvés (*balancing*) azt is jelenti, hogy a feltörekvő domináns vagy már hegemon állammal szemben a gyengébbekkel való összefogás jelenti a biztonságosabb megoldást. Így akár azt is meg tudják akadályozni, hogy az túl erőssé váljon – azaz az ellensúlyozó állam ebben az esetben azokkal fog össze, akik nem képesek dominálni. A gyengébbekkel szövetségre lépve pedig a saját súlyát is növelni tudja. Tipikus példa erre Nagy-Britannia évszázadokon keresztül folytatott európai politikája, vagy Henry Kissingernek a hidegháború éveit alatti meggyőződése, miszerint egy háromoldalú kapcsolatrendszerben jobb a gyengébb féllel szövetkezni (lásd Kína a Szovjetunióval szemben).⁷

A posztbipoláris világrendben azonban egy, a katonai szempontokon túlmutató megközelítés is kialakult: a *soft balancing* elsősorban gazdasági, diplomáciai, intézményi eszközök alkalmazását jelentette, és az Egyesült Államok (mint egyetlen szuperhatalom) túlzott hatalmának az ellensúlyozására használhatták az egyes államok. Brock Tessmann és Wojtek Wole azonban arra hívta fel a figyelmet, hogy a *soft balancing* fogalmi keretei nem tisztázottak, azokat sok esetben túlságosan tágan értelmezik, s ennek következtében nehéz meghatározni, hogy ez a fajta magatartás valóban a hatalmi egyensúly kialakítására való törekvés-e, vagy pusztán az államok közötti súrlódások, a hegemóntól eltérő érdekek miatti lépések.⁸

A *balancing* mellett a *bandwagoning* (egyoldalú alkalmazkodás) fogalma is megjelenik, amikor az országoknak egy dominánssá váló vagy hegemon állammal való kapcsolatrendszerét igyekszünk leírni. Az ellensúlyra törekvéssel ellentétben itt a gyengébb államok nem lépnek szövetségre a hegemonnal szemben, hanem éppenséggel ahhoz csatlakoznak. Ez a magatartás kétféle okból jelentkezhet: egyrészt a fenyegetés elhárítása, másrészt az érdekek lehető legjobb kihasználása céljából – ez potenciálisan vonzóbb magatartás lehet egy újonnan kialakult unipoláris rendben, hiszen a hegemon az előrelátható időben hatalmi túlsúlyt fog élvezni. Azonban hosszabb távon ez nem tűnik megfelelő stratégiának – elsősorban azon kulcsállamok számára, amelyek az unipoláris világrend multipolárisra alakulását várják.⁹ Walt több történelmi példán keresztül mutatja be a nagyhatalmak elképzelését a *bandwagoning* magatartásról: a hidegháború alatt mind az Egyesült Államok, mind a Szovjetunió azt feltételezte a gyengébb államokról. Azonban a *balancing* sokkal gyakoribb magatartás volt az országok részéről, mint a *bandwagoning*. Míg az előbbi szövetség a gyengébbel, addig az utóbbi az erősebbel kötött, de Walt arra is felhívja a figyelmet, hogy nem kizárólag az erő (katonai erő) a döntő tényező: fontos a földrajzi közelség és az agresszív szándék is.¹⁰

A szakirodalomban az utóbbi évtizedekben megjelent az igény arra, hogy a középhatalmak (és a kisebb államok) hidegháború utáni külpolitikai viselkedését is leírják, azonban (ahogy a fenti összefoglalóból kiderül), a *balancing* és a *bandwagoning* fogalom nem minden esetben volt alkalmas erre. Alapvetően *second-tier* államoknak (középhatalmaknak) tekinthetjük mindazokat az országokat, amelyek egy unipoláris rendszerben nem az aktuális szuperhatalmak, azzal összehasonlítva kevesebb erővel rendelkeznek. A jelen elemzés során *second-tier* (azaz a rendszer vezető hatalmához képest másodlagos) államok alatt azokat az államokat értjük, amelyek nem tartoznak a Mearsheimer által meghatározott nagyhatalmak (Egyesült Államok, Kína, Oroszország)¹¹ közé. Egy másik megközelítést adott Gustaaf Geeraerts és Mohammad Salman, akik a tanulmányukban a G20 tagjait vizsgálták (a jelenlegi rendszer vezető hatalmaként az Egyesült Államokkal számoltak). Ők a G20 hét vezető államának (Kína, Franciaország,

Németország, India, Japán, Oroszország, Egyesült Királyság) *strategic hedging* képességeit elemezték a Tessman és Wolfe által lefektetett alapelvek és mód-szer továbbgondolásával.¹²

A középhatalmak arra törekednek, hogy a vezető állammal szembeni al-kupozíciójukat folyamatosan javítsák, ezáltal nagyobb eséllyel tudnak kihívást intézni a szuperhatalom ellen. Amikor pedig az egypólusú rend kezd multipolárissá alakulni, előfordulhat, hogy a vezető hatalom csökkenti vagy megvonja azokat a közjavakat, illetve támogatási formákat, amelyeket addig biztosított az egyes államoknak. Megfigyelhető, hogy a nemzetközi interakciók során a szereplők gyakran választanak az unipoláris rendnek megfelelő non-konfrontatív megoldásokat, miközben arra a veszteségre is készülnek, ami egy multipoláris-sá váló nemzetközi rendben az említett javak megvonása miatt érné őket. Hang-súlyozandó, hogy ez a magatartás addig marad fenn, amíg a rendszer transz-formációja be nem következik. Amint a multipolárissá alakulás kezdetét veszi, a hagyományosabb, belső vagy külső *hard balancing* eszközök alkalmazása válik elsődlegessé.¹³

Mivel a klasszikus hatalmi egyensúly koncepciója, illetve annak a kemény (*hard*) vagy puha (*soft*) értelmezése sem adott megfelelő fogalmi keretet az elemzéshez, így a *hedging* (vagy *strategic hedging*) fogalom felhasználásával igyekeztek a kutatók pontosabban körülírni az államok viselkedését. Tessmann és Wolfe a *strategic hedging*ről szóló alapvető munkájukban úgy jellemezte ezt a külpolitikai magatartást, mint ami két, jól meghatározható veszély elleni vé-delemül szolgál. Egyrészt akkor, ha a (nemzetközi) rendszer vezető országa és a *hedging* állam között a viszony oly mértékben megromlik, hogy akár katonai válság is kialakulhat, másrészt, ha a vezető állam szándékosan vagy nem szán-dékosan, de többé nem biztosítja azokat a közjavakat vagy direkt támogatáso-kat, amelyeket a *hedging* ország addig élvezett. Ez a fajta biztosítási stratégia a *hedging* állam részéről rövid távon kiadással jár, amit külső vagy belső források felhasználásával fizethet meg.¹⁴

A szakirodalom jelentős része elsődlegesen az ázsiai kis- és közepes államok-kal kapcsolatos *hedging* témakörével foglalkozik. A délkelet-ázsiai országoknak az Egyesült Államokkal fennálló gazdasági és diplomáciai kapcsolatrendszer, illetve az USA térségbeli katonai jelenléte, valamint az egyre erősödő Kína és annak a gazdasági-politikai befolyása közötti (nem hagyományos) külpolitikai manőverezése számos esetben kínált okot és terepet az elemzésre és az elmélet empirikus tesztelésére.¹⁵ Kína erősödése és egyre meghatározóbb nemzetközi szereplővé válása az egyik olyan folyamat, amely a multipolaritás irányába mó-dosíthatja a nemzetközi rendszert, és megkérdőjelezheti az Egyesült Államok primátusát. 2014-re Kína GDP-je (vásárlóerő-paritás alapján) már megelőzte az USA GDP-jét,¹⁶ bár az amerikai katonai potenciál még mindig meghatározó.

Ha egy felemelkedő hatalomnak a nemzetközi rendre gyakorolt nyomása megdönti az addig hegemon helyzetben lévő hatalmat, az nagyszabású konfliktusokat, akár háborút is maga után vonhat, ahogy azt Graham Allison Thuküdidész csapdjája kapcsán kifejti.¹⁷ Öt évszázad történelmének áttekintése során tizenhat alkalomból mindössze négy olyat talált, amikor nem háborúba torkollott, ha egy felemelkedő hatalom kihívást intézett a hegemon ellen, viszont a második világháború utáni mindkét eset ilyen volt.¹⁸ Az atomhatalmak korában a konfliktus elkerülése a pusztító következmények miatt szó szerint létfontosságú lehet.¹⁹ Allison elméletét számos kritika érte, de maga a modell alkalmazható más régiókban is, ahogy azt Jozef Hrabina teszi, aki a posztsovjet térségben az orosz zéróösszegű játékot vizsgálja, valamint az orosz elitnek a Thuküdidész csapdjában rekedését.²⁰ Emellett a szakirodalomban az utóbbi néhány évben megjelentek olyan munkák is, amelyek az ázsiaiától eltérő területen igyekeznek a *strategic hedging* koncepcióját alkalmazni és esettanulmányok segítségével az északi államok vagy éppen Törökország külpolitikai magatartását elemezni.²¹

A török külpolitika alakulása

Az elméleti és a módszertani keret áttekintése után fontos a török külpolitika egészére is egy gyors pillantást vetni, hiszen így fedezhető fel az esetleges változás annak megközelítéseiben. A kétpólusú világrend nem adott túl nagy teret Törökországnak a külpolitikai manőverezésre, azonban a hidegháború végével a török külpolitika jelentősen aktívabbá vált, ami Turgut Özal (az egykori köztársasági és miniszterelnök) és İsmail Cem (külügyminiszter 1997 és 2002 között) erőfeszítéseinek köszönhető.²² „Özal képzeletében egy olyan török világ körvonalai rajzolódtak ki, mely kétszázmillió népességével a »stabilitás őrzője lehet az Adriai-tengertől a kínai falig terjedő hatalmas térségben«.”²³ Elsősorban a regionális fókusz került előtérbe, hiszen a Szovjetunió összeomlásával a kaukázusi és a közép-ázsiai régióban hatalmi vákuum keletkezett, amelyet a történelmi közös gyökereik és a nyelvi rokonságuk miatt Törökország tudott volna kitölteni, és ez a törekvése a nagyhatalmak számára is megfelelő lett volna Irán ellensúlyozására.²⁴ Azonban az 1990-es években az országnak nem volt meg hozzá a megfelelő gazdasági és politikai kapacitása.²⁵

2001. szeptember 11. után az ankarai vezetők úgy értékelték, a terrorizmus elleni küzdelemben hasonlóan jelentős szerepet tud majd betölteni az ország, mint ahogy a hidegháború alatt is stratégiai fontosságú volt. Emellett a Kurd Munkáspárt (PKK) által elkövetett támadások miatt is támogatta a török vezetés a terrorizmus elleni harcot, és a regionális szerepe erősödését várta az aktívabb fellépéstől.²⁶ A török külpolitikát hagyományosan befolyásoló öt tényező: a történelmi tapasztalat, az egyedi geopolitikai és geostratégiai helyzet, a sebezhetőség, a kemalizmus, a külkapcsolatok alakulása. A kétpólusú világrend

végével azonban e megközelítés felülvizsgálata vált szükségessé, az aktívabb megközelítésnek kell felváltania a defenzív, a *status quo* fenntartására irányuló külpolitikát.²⁷

A 2002-ben hatalomra került Igazság és Fejlődés Pártja sok tekintetben jelentős változást hozott az azóta eltelt két évtized során, azonban a korábbi, szekuláris kormányok külpolitikai céljait, törekvéseit is magáévá tette. Megjegyzendő, hogy az elit és annak a *top-down* modernizációs eszközei az Oszmán Birodalom végnapjai óta kevésbé változtak.²⁸

Az AKP-kormányok külpolitikai törekvéseivel kapcsolatban ki kell emelnünk az irányelvek kidolgozóját, Ahmet Davutoğlu, a későbbi külügyminisztert és miniszterelnököt, akinek 2001-ben jelent meg a „Stratégiai mélység” című, meghatározó munkája. A szerző tudományos alapon felvázolta benne Törökország akkori helyzetét, geopolitikai lehetőségeit, majd kidolgozta a puha hatalmi eszközökre épülő, proaktív külpolitika részleteit, amely sikeresen egyensúlyozhat az iszlám, a demokrácia és a szekularizmus között. Ez az időszak a 2001. szeptember 11-i terrortámadás és az azt követő, „*global war on terror*” időszaka. A 2010/2011-es „arab tavasz” kitörésével olyan nemzetközi és regionális változások következtek be, amelyek a puha hatalmi eszközök mellett keményebbek alkalmazását is megkövetelték, azaz a stratégiai realista külpolitikai gondolkodás került előtérbe. A PKK-val való, 2015-től kiéleződött szembenállás (a fegyverszüneti megállapodás véget érése), a nemzetközi menekültválság miatt kialakult hatalmas humanitárius nyomás, az Iszlám Állam (*the Islamic State of Iraq and Syria*, ISIS) elleni fellépés szükségessége, a bukott államok (Irak, Szíria) problémája és a regionális instabilitás végleg ellehetetlenítette a korábbi, elsősorban puha hatalmi eszközökre épült külpolitika folytatását.²⁹ A „zéró probléma a szomszédokkal” külpolitika kudarcot vallott – Ilias I. Kouskouvelis szerint főként azért, mert az a neooszmanizmus megvalósításának a módszere volt.³⁰

A 2016-ban elbukott puccskísérlet és az annak következtében folyt jelentős belpolitikai tisztogatás, illetve Davutoğlu távozása is azt jelzi, hogy az addigi külpolitikai irányvonal jelentős változáson ment át, és egyre inkább a proaktív, realista megközelítés nyer teret. Törökország olyan, hagyományosan riválisnak tekintett államok felé is nyitni kezdett, mint Irán vagy Oroszország, ugyanakkor el is veszítette az arab világban a 2010-es évek elején betöltött jelentős szerepét. A „*precious loneliness*” fogalmával jellemezhetően elfogadta, hogy a nemzeti érdekei és értékei védelmében legfőképpen magára számíthat.³¹

Török *strategic hedging*: esettanulmányok

Az elméleti keret meghatározása során láthattuk, hogy a Mearsheimer által kijelölt három nagyhatalom (Egyesült Államok, Kína, Oroszország) közül Törökország szempontjából kettő bír közvetlen befolyással mind a szíriai, mind az ukrajnai konfliktussal kapcsolatban. Egyrészt az Egyesült Államok, mint jelenlegi szuperhatalom és Törökország katonai szövetségese (a fogalmi keretünkben külső hatalomként jelenik meg), másrészt Oroszország, mint a közvetlen szomszédságban elhelyezkedő regionális nagyhatalom. Mindegyikükkel stratégiai fontosságú külpolitikai viszonyban áll Ankara, ami remek alkalmat kínál a külpolitikai mozgásterében elemezni az esetleges *strategic hedging* lépéseket. Az alábbiakban a szíriai polgárháború és az ukrajnai háború kapcsán történik a háromoldalú viszonyrendszer elemzése: elsőként az előzmények rövid felvázolása, majd a felmerült külpolitikai dilemmák, illetve a *hedging* magatartás sikerességének a vizsgálata következik.

Az Egyesült Államok és Törökország az 1950-es évek óta katonai szövetségese, s habár a bilaterális kapcsolatukban időről időre jelentkeztek súrlódások (pl. a ciprusi konfliktus kapcsán), de alapvetően a hasonló érdekek mentén egy jó szövetségi viszony alakult ki közöttük. A bipoláris világrend végével két fontos körülmény változott meg: eltűnt a közös ellenség (a Szovjetunió), és a kétoldalú kapcsolatok fókusza Euráziáról a Közel-Keletre helyeződött át (ld. *global war on terror*). Emiliano Alessandri az Obama-adminisztráció első periódusával kapcsolatban azt írta a tanulmányában, hogy a „*model partnership*” retorikája ellenére a törökök bizalmatlansága megmaradt az amerikaiak iránt, továbbá az EU-csatlakozási folyamat elakadása, s azzal párhuzamosan a régióban elért nagyobb befolyás és a gazdasági sikerek hatására a török elitben egyre erősödnek a nacionalista érzelmek és a független külpolitika igénye.³² Ennek megfelelően egyre több olyan kisebb vagy nagyobb érdekellentét bukkant fel, amely súrlódáshoz vezetett a két állam között.

Történelmileg a cári Oroszország és az Oszmán Birodalom két, egymással versengő nagyhatalom volt, amelyek számos háborút vívtak egymással Európa keleti felének az uralmáért. A második világháborút követően a szuperhatalmi ambíciójú Szovjetunió a megfélemlítés eszközével igyekezett *bandwagoning* magatartásra bírni Törökországot (ahogy arról Waltnál már szó volt), de azzal épp ellenkező hatást ért el, és az agresszívan jelentkező, közvetlen biztonsági fenyegetés hatására Ankara Washington katonai szövetségéhez csatlakozott. A hidegháború végétől Törökország igyekezett a régióban még mindig nagyhatalmi státuszt betöltő Oroszországgal a viszonyát normalizálni, gazdasági (kereskedelem, turizmus), energetikai (gázvezetékek, atomerőmű) együttműködéseket vele kialakítani.

Szíria

Bár Törökország és Szíria kapcsolata nem volt problémamentes – Hatay tartomány okán napjainkig tartó konfliktus áll fenn közöttük, továbbá a folyószabályozás és a PKK támogatása miatt is kiéleződött a viszonyuk –, az adanai megállapodással azonban igyekeztek rendezni azt.³³ A 2000-es évek elején fellendült a két ország gazdasági és diplomáciai együttműködése, és 2011-ig egyértelműen Szíria állt a török közel-keleti külpolitika egyik fókuszában.

Az „arab tavasz” jelentősen megváltoztatta a török külpolitika irányát. Kezdetben Ankara bízott abban, hogy tárgyalások útján, a Damaszkusz és a felkelők közötti közvetítéssel tűzszünetet tud elérni, de nem járt sikerrel. Azonban továbbra is eltökélten részt kívánt venni az események alakításában, s ehhez egy kezdeményezőbb külpolitikai magatartást alakított ki – ellentétben például a líbiai szerepvállalásával. Ezért folytatta a diplomáciai erőfeszítéseit: 2011-ben Isztambulban megalakult a felkelőket segítő Szíriai Nemzeti Tanács, majd Ankara lemondásra szólította fel Bassár el-Aszadot, és szankciókat vetett ki a rezsimre. Még ugyanabban az évben Törökország elsőként hívta fel a figyelmet egy, a civilek számára menekülési lehetőséget biztosító, határ menti demilitarizált övezet kialakításának a fontosságára (szintén kevés sikerrel). 2012-ben a törökök adtak otthont a „Szíria barátai” csoport találkozójának, a nyugati hatalmak egyeztető fórumának.³⁴ Ez viszont azzal járt, hogy a szíriai vezetés bizalma megingott a török félben és annak semlegességében, s ez visszavetette a korai közvetítői szerep hatékonyságát is.³⁵

A Szíriával korábban kialakult erőteljes gazdasági együttműködést és az Aszaddal való jó kapcsolatot felváltotta az Aszad-rezsim ellen fellépő csoportoknak (elsősorban a Muszlim Testvériségnek) és magának a rendszer bukásának a török támogatása. Az Egyesült Államok fő célkitűzése azonban az ISIS elleni küzdelem és a régió stabilitása volt, nem elsősorban a rezsim megdöntése – így ez konfliktust okozott a két állam között. Ehhez adódott hozzá a kurdok kapcsán felmerült súrlódás, ugyanis Washington az Ankara által terrorszervezetnek tekintett PKK meghosszabbított szárnyának tartott Demokratikus Egyesülés Pártját (*Partiya Yekîtiya Demokrat*, PYD) és annak fegyveres szárnyát, a Kurd Népvédelmi Egységeket (*Yekîneyên Parastina Gel*, YPG) támogatta. Törökországnak a nyugati szövetségeseivel is több ízben kiéleződött a konfliktusa, főként amiatt, hogy egészen 2015-ig nem csatlakozott az Iszlám Állam elleni küzdelemhez, valamint a német és a norvég féllel is vitás helyzetek alakultak ki.³⁶

A törökök több alkalommal is kemény hatalmi eszközöket használtak, és katonailag avatkoztak be Szíriában. Ennek kapcsán ki kell emelni három hadműveletet. 2016-ban az Eufrátesz Pajzs hadművelet során az Eufrátesztől nyugatra elhelyezkedő területet tisztították meg az Iszlám Államtól, illetve az YPG erőitől; 2018-ban az Olajág hadműveletben az észak-nyugati Afrín tartomány területén

támadták a kurd Szíriai Demokratikus Erők (*Syrian Democratic Forces*, SDF) erőket; 2019-ben pedig egy biztonsági sáv kialakításának céljával avatkoztak be.³⁷ Az amerikaiak az első kettőre olyan, az észak-szíriai kurdok elleni direkt támadásként tekintettek, amely kockáztatta az ISIS elleni fellépés hatékonyságát.³⁸

Az amerikaiaktól való eltávolodás arra ösztönözte a török vezetést, hogy inkább más, regionális államokkal keressen a rendezés ügyére megoldást, így már 2017-ben Iránnal együtt részt vett az Oroszország által kezdeményezett asztanai folyamatban. A kazah fővárosban megkezdődött egyeztetések célja – a politikai természetű és globális jellegű genfitől eltérően, amelyben egy béke-terv kidolgozására törekedtek – elsősorban a tűzszünet elérése volt, s elsődlegesen a katonai és a regionális aktorok játszottak benne főszerepet. A résztvevők négy deeszkalációs övezetet határoztak meg, és abban állapodtak meg, hogy azok felügyeletét a három meghatározó regionális hatalom, Oroszország, Törökország és Irán látja el.³⁹ Az idlibivel kapcsolatban Recep Tayyip Erdoğan a Szocsiban tett 2018-as látogatása során Vlagyimir Putyinnal egy demilitarizált övezet felállításáról is megállapodott.⁴⁰ A felügyeletében és az ottani járőrözésben 2019-től Törökország is részt vett, ám – az orosz fél szerint – nem kellő hatékonysággal lépett fel a dzsihadisták ellen.⁴¹ Az Egyesült Államok az év végén bejelentette, hogy megkezdte a csapatai kivonását, elsősorban az észak-szíriai határterületekről, erre 2019 októberében Törökország bombázni kezdte azokat, hogy az SDF erőit kiszorítsa a térségből. Az USA elítélte a török agressziót, és szankciókat vetett ki az országra,⁴² valamint tűzszünetre szólította fel a feleket.⁴³ Törökország és Oroszország 2020. március 5-én tűzszüneti megállapodást kötött Idlib kapcsán, így ott abbamaradtak a harcok.⁴⁴ Azonban az év hátralevő részében a tűzszünet ellenére is folytatódtak az atrocitások a felek között. Joe Biden az elnöksége kezdetén kijelentette, hogy elkötelezett a terrorizmus elleni küzdelem iránt, ezért újraindította a térség stabilizálásának a támogatását, amelynek az eszköze az amerikai haderőnek a térségben tartása és az YPG-vel való együttműködés.⁴⁵

Törökország számára kivételes fontossággal bír a szíriai rendezés, hiszen nemcsak közvetlenül határos vele, de jelenleg több mint 3 millió szíriai menekült is él az országban. Viszont ma már az Egyesült Államok számára nem központi kérdés a régió helyzete, de leginkább humanitárius és antiterrorista szempontokból nem kerülhet háttérbe. Ez hatással van Ankara külpolitikájára is, hiszen az amerikaiak visszavonulásával a regionális konfliktus egyik legjelentősebb szereplőjévé vált. Főleg a kurdok által ellenőrzött területek, illetve azok marginalizálása az elsődleges számára, de alapvető kérdésnek számít a gazdasági kapcsolatok jelentősége, valamint a szíriai menekültek visszatelepítése is.⁴⁶

Washington külpolitikai fókuszja a Közel-Keletről egyre inkább Ázsiára helyeződött át a *Pivot to Asia* keretében, amely Barack Obama elnök külpolitikájának a meghatározó eleme volt.⁴⁷ Az Obama-doktrína a Bushétól eltérő, új alapokra

kívánta helyezni az Egyesült Államok külföldi szerepvállalását, ezért feladatulttuzte ki a korábbi kapcsolatok felülvizsgálatát az olyan regionális szereplőkkel, mint Oroszország. Az amerikai jelenlét háttérbe szorulásával a regionális hatalmak jutottak nagyobb befolyáshoz, ahogy azt az orosz példán keresztül a posztszovjet térségben, illetve Szíriában is láthatjuk.⁴⁸ A Fehér Ház érdeke az, hogy minél kevesebb súrlódással járjon, hogy a térségben közel állomásoznak egymáshoz az amerikai és az orosz erők. Tudomásul vette az asztanai folyamat rendezési kísérletét, és igyekezett azt a saját érdekeinek megfelelően akár ki is használni (különös tekintettel a humanitárius segélyeknek a térségbe juttatására). Ugyanakkor a törökök számára is megfelelt az orosz kezdeményezés, hiszen annak alapján kétoldalú tárgyalásokat folytathattak a feszültség mérséklése, illetve a közös egyeztetés érdekében.⁴⁹ Ankara igyekezett a két nagyhatalom, a külső Egyesült Államok és a regionális nagyhatalom Oroszország között a saját érdekei mentén egyensúlyozni, különösen, mióta az Egyesült Államok számára a terrorizmus elleni küzdelem, illetve a humanitárius támogatás fenntartása és növelése jelenti a fő fókuszot és a katonai jelenlét alapját.

A jelen elemzés szempontjából ki kell emelni a térségbeli középhatalmak, elsősorban Irán szerepét is. Törökország számára fontos, hogy ne idegenítse el a regionális vetélytársát, hiszen jelentős gazdasági érdekeltségei vannak a perzsa országban, illetve energiabiztonsági szempontból (földgázból) Irán Törökország fontos ellátója. Ugyanakkor a törökök szeretnék megakadályozni, hogy Teherán jelentős befolyásra tegyen szert a Közel-Keleten. A térség sajátos jellege meggátolja a hatékony regionális együttműködések kialakulását, ugyanis a helyi szereplők jelentős mértékben a nagyhatalmakra támaszkodnak, amelyek pedig ütközőzónaként tekintenek rájuk, így egyfajta patrónuspolitika alakult ki a régióban.⁵⁰

Orosz–ukrán háború

A Krím félsziget 2014-es annektálása után a törökök kijelentették, hogy kiállnak Ukrajna területi integritása mellett, azonban (a nyugati szövetségesek részéről érkező erőteljes nyomás ellenére) nem csatlakoztak az Oroszországra kivetett szankciókhoz: kijelentették, hogy Ankara egyoldalú szankciókat is kivethet az oroszokra, amennyiben szükségét látja. A félsziget elfoglalásával azonban Törökország számára riasztóan megnőtt az orosz befolyás a Fekete-tenger térségében – ami a hidegháború után kialakult *status quo* felborulásával fenyegetett –, ezért igyekezett azt a külpolitikai lépéseivel ellensúlyozni. Új katonai bázis kialakításába kezdett a Fekete-tenger partján fekvő Trabzon térségében, továbbá 2021-ben közös tengeri hadgyakorlatot tartott az Egyesült Államok, Ukrajna és Törökország (SEA BREEZE-21). Ezenkívül Törökország az általa fejlesztett Bayraktar TB2-es drónokból is forgalmazott Ukrajna számára, amelyek révén

az ukránok (a háború kezdeti szakaszában nagy visszhangot kiváltva) jelentős katonai sikereket tudtak elérni.⁵¹

A drónok több szempontból is roppant hasznosak a modern hadviselésben: egyrészt jelentősen csökkentik az emberi áldozatok számát (azaz egy adott katonai akció politikai költségét), másrészt megkönnyíthetik a kisebb támadások indítását, harmadrészt az események rögzíthetősége következtében azok propagálásában, a közvéleménnyel való könnyebb elfogadtatásában is hasznosak lehetnek. Ráadásul magát a katonai költséget is csökkentik: például a Bayraktar TB2-es költsége 5 millió dollár, míg a török légierő gerincét adó F-16-osok darabja 18,8 millió dollárba kerül. Nem beszélve arról, hogy mennyivel egyszerűbbé teszik a határokon átnyúló katonai akciók végrehajtását. A törököket sújtó nyugati szankciók és az Izraellel megromlott viszony (illetve az előkészített izraeli drónvásárlás akadozása) arra készítette Ankarát, hogy saját maga fektessen nagy energiákat a védelmi potenciálja fejlesztésébe.⁵² Ennek eredménye a már említett Bayraktar TB2-es drón, amely Hegyi-Karabahban, Szíriában, Líbiában és Ukrajnában is bizonyította a hatékonyságát. Egyúttal lehetővé tette Törökországnak, hogy szerepet vállaljon ezekben a konfliktusokban, és úgy képviselhesse az érdekeit, hogy az ellentétes oldalon álló regionális nagyhatalommal (Oroszországgal) mégse kerüljön nyílt konfliktusba.

Az Egyesült Államok és Törökország között szintén súrlódást okozott az Sz-400-as orosz rakétarendszer megvásárlása. Az amerikai Patriot rakéták beszerzése és technológiai transzfere kapcsán felmerült problémák miatt a törökök előbb a kínai, majd az orosz technológia felé fordultak, és végül az utóbbit vásárolták meg, ami a NATO-n belül biztonsági és kompatibilitási kérdéseket is felvetett – a rakétarendszer azóta sem került beüzemelésre.⁵³ A beszerzés a szövetségesekkel konfliktushoz vezetett, míg az orosz–török kapcsolatokat megerősítette.⁵⁴ Donald Trump többször hangoztatta a törökök előtt, hogy nem az ő, hanem az előző adminisztráció hibájából nem tudott megvalósulni a Patriot rakéták beszerzése, és csak 2020 decemberében sújtotta szankcióval az orosz technológia megvásárlása miatt Törökországot.⁵⁵

Az Ukrajna elleni háború hatására 2022 májusában Finnország és Svédország is jelezte, hogy a hagyományos semlegességük ellenére csatlakozni kívánnak a NATO-hoz.⁵⁶ A tagállamok többsége viszonylag rövid időn belül ratifikálta a csatlakozási kérelmüket, azonban Törökország és Magyarország késleltette a folyamatot. A törökök indoklása szerint a PKK-val szembeni hatékonyabb fellépés hiánya és egyéb biztonsági problémák (Ankara szerint a svéd terrorizmusellenes törvények nem megfelelő érvényesítése) akadályozzák a folyamat lezárását, de a kérdéskör a török narratívában időről időre összekapcsolódik az EU-csatlakozással és/vagy az F-16-osok beszerzésével. 2022 júniusában, a madridi NATO-csúcs-találkozón háromoldalú megállapodást írt alá Finnország, Svédország és Törökország az utóbbi biztonsági aggályainak rendezésére vonatkozóan, és a finnek

csatlakozása előtt viszonylag hamar megnyílt az út. Mivel a bővítés késleltetése miatt a törökök F-35-ös vásárlási szándéka megghiúsult, és kiestek az akkori haderőfejlesztési programból, a török haderő szempontjából rendkívül fontos az új F-16-osok, illetve a hozzájuk kapcsolódó legújabb fejlesztések beszerzése. Különösen annak fényében, hogy Törökországban zajlott e gépek jelentős részének a gyártása. Ahogy arról már a török haderő saját fejlesztésének a szükségességénél is szó volt, a török védelmi vezetés nemzeti harcászati repülőgépek gyártását tűzte ki célul, és arról 2016-ban alá is írt egy szerződést a Török Légi- és Űripari Részvénytársasággal (*Türk Havacılık ve Uzay Sanayii AŞ*, TUSAŞ).⁵⁷

Diplomáciai és gazdasági szempontból is kiemelt jelentőségű Törökországnak a szomszédságában zajló háborúban betöltött közvetítői szerepe. A 2022 júliusában megszületett fekete-tengeri gabonakezdeményezés (*Black Sea Grain Initiative*) célja az Ukrajnából származó gabonaexport újraindítása és stabilizálása volt. A megállapodást a 2023. július 17-i lejártáig két alkalommal hosszabították meg.⁵⁸ Ukrajna hagyományosan a világ egyik legnagyobb exportőre búza és egyéb gabonafélék, valamint napraforgóolaj tekintetében. Közel 33 millió tonna gabonát tudott exportálni a Fekete-tengeren létrehozott biztonsági folyosón keresztül, s az az élelmiszerek árának közel 20 százalékos esését eredményezte. Miután az orosz fél nemet mondott a kezdeményezés megújítására, az árak ismét emelkedni kezdtek.⁵⁹ A gabonakezdeményezés (az ENSZ-képviselők és a török fél sikeres tárgyalásainak eredményeként) Törökországot ismét stratégiai pozícióba emelte, és a fontossága sokat nőtt a nyugati szövetségesei szemében is. A jelen elemzés szempontjából a közvetítés egyben mindkét nagyhatalom felé tett gesztusként is értelmezhető, hiszen azzal mind az Egyesült Államok, mind Oroszország (illetve egy regionális középhatalom, Ukrajna) felé jelezte az együttműködési szándékát.

Az ukrajnai háború kapcsán az elemzés részeként az Oroszországra kivetett nyugati szankciókat is meg kell vizsgálni. Törökország nem csatlakozott hozzájuk, de nem is ítélte el azokat. Az Egyesült Államok előre felhívta a szövetségesei figyelmét arra, hogy egyes kereskedelmi központjaik, vállalataik esetleg megkerülik az amerikai szankciókat (elsősorban mikrocsipek, különböző vegyi anyagok exportjának tekintetében), azonban annak komoly következményei lehetnek. Mivel több török vállalkozás is megkerülte azokat, és pénzügyi, anyagi vagy technológiai segítséget nyújtott orosz importőröknek, 2023 áprilisában három,⁶⁰ majd szeptemberben újabb öt vállalatot⁶¹ sújtott szankcióval Washington.

Az ukrajnai háborúval kapcsolatban a geopolitikai helyzet, a földrajzi fekvés miatt meghatározó Ankara szempontjából.⁶² Mivel a Fekete-tenger térségében az ország közvetlenül érintett benne, a háború okozta problémákkal is ennek megfelelően kell szembenéznie. A két tengerszoroson, a Dardanellákon és a Boszporuszon való átkelés a Fekete-tenger egyetlen hajózási megközelítése, és

azok az 1936-ban aláírt montreux-i egyezmény értelmében Törökország kizárólagos fennhatósága alá tartoznak. Az egyezmény szigorúan szabályozza a (nem tengerparti országok) hadihajóinak az áthaladását, különös tekintettel a súlyra és a tartózkodás idejére – ezzel igyekeznek elkerülni a térség túlzott militarizálódását.⁶³ Az Ukrajna elleni háború során a török külügyminiszter ismételten kijelentette, hogy hazája mindenkivel be akarja tartatni a montreux-i egyezményt, és 2022 februárja óta több esetben is megtagadta olyan hadihajók áthaladását, amelyeknek nem a Fekete-tenger partján van a kikötőhelyük.

Nem véletlen, hogy számos alkalommal súrlódást okoztak a szorosok védelmében tett török lépések, ugyanis Ankara számára az fontos terület a Moszkvával való jó kapcsolat kialakításában. Oroszországnak (a regionális hatalmiság megtartása szempontjából) szintén kritikus fontosságú a Fekete-tenger térsége, és árgus szemmel figyel mindennemű ott folyó tevékenységet. Amikor Románia és Bulgária NATO-tag lett, felmerült, hogy a montreux-i egyezmény szigorú szabályai lazításával nagyobb mozgásteret biztosítsanak a NATO-egységeknek a térségben, azonban ez a kezdeményezés (amelyet az Egyesült Államok is támogatott) Törökország ellenállásába ütközött. A part menti országok együttműködésében életre hívták a Fekete-tengeri Haditengerészeti Csoportot (*Black Sea Naval Cooperation Task Group*, BLACKSEAFOR), amely a térség biztonságának a megőrzésére volt hivatott. A későbbiekben a szervezett bűnözés elleni és antiterrorista célokat is kitűzött, és Oroszország is csatlakozott a kezdeményezéshez. Ezzel Törökországnak sikerült elérnie, hogy a külső nagyhatalom (az Egyesült Államok) közvetlenül ne legyen befolyással a térségre, s mivel a regionális nagyhatalommal (Oroszország) is egybeestek az érdekei e kérdésben, azt is sikerült bevonnia a regionális szervezetbe – azaz annak hatalmát némileg ellensúlyozni –, továbbá a térség országai közti regionális kapcsolatokat is erősítette.⁶⁴

Fontos még megvizsgálni az orosz–ukrán háborúnak a nemzetközi szervezetek általi megítélését is. Arról már volt szó, hogy az Egyesült Államok és az Európai Unió országai szankciókkal sújtották Oroszországot, azonban érdemes ki térni az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) kereteiben kinyilvánított véleményekre is. Mivel a konfliktus egyik főszereplője a Biztonsági Tanács egy állandó tagja (Oroszország), csak az ENSZ Közgyűlésen születhettek olyan határozatok, amelyek elítélik Oroszországot (A/RES/ES-11/1, A/RES/ES-11/3, A/RES/ES-11/4).⁶⁵ Azokban a tagállamok elítélték az agressziót, egyben kiálltak Ukrajna területi integritása mellett is. Törökország támogatta e határozatokat, sőt Erdoğan korábban több alkalommal is nyíltan kiállt Ukrajna területi integritása mellett (már a Krím félsziget annektálása kapcsán is).

A Közel-Kelet térségének (és benne Törökországnak) az orosz–ukrán háborúhoz való viszonyrendszere elemzésekor Szalai Máté arra a következtetésre jutott, hogy négy eltérő megközelítés állapítható meg a térség államai részéről:

bandwagoning Oroszországgal, *hedging* (Oroszország felé húzás), kiegyensúlyozott *hedging*, illetve *hedging* (Nyugat felé húzás). Törökországot a szerző egyértelműen ez utóbbi kategóriába sorolja, mégpedig az ukránoknak nyújtott támogatás, az agresszió elítélése, a humanitárius és katonai segítség, illetve a közvetítői szerep vállalása miatt, amelyek inkább a *mainstream* nyugati megítéléssel rokoníthatóak.⁶⁶

Hasonló *hedging* magatartást figyelhattunk meg a török külpolitika részéről mindkét vizsgált esettanulmány kapcsán; azonban az Egyesült Államoknak a szíriai konfliktusból való visszavonulása, illetve az ottani regionális körülmények (a térség struktúrájából fakadóan nehézkesen megvalósítható regionális együttműködések) miatt – elsősorban a kezdeti időszakban – a török *hedging* politika mérsékeltén sikeresnek minősíthető. Főként amiatt alakult így, mert az Aszad-rezsim elvesztette a törökök iránti bizalmát, akik így Szíriában nem tudtak hatékony mediátori tevékenységet folytatni. Az orosz–ukrán háború kapcsán azonban Törökország eddig sikerrel alkalmazta a *hedging* módszereit: igyekezett megőrizni a szoros gazdasági kapcsolatokat Oroszországgal és moderátorként fellépni, ugyanakkor a nemzetközi fórumokon elítélni az orosz agressziót, valamint a megnövekedett orosz katonai jelenlét ellensúlyozására drónokkal segíteni az ukrán honvédelmet. Közös azonban a két esettanulmányban, hogy a *hedging* politikát folytató állam számára létfontosságú a regionális nagyhatalommal és középhatalmakkal való együttműködés is, hiszen csak így lehet igazán hatékony a törekvése.

Konklúzió

A hidegháború vége utáni török külpolitika nehezen írható le egyszerűen a nagyhatalmakkal szembeni hagyományos megközelítésekkel, a *balancing* és a *bandwagoning* fogalmak használatával. Az új világrendben a középhatalmak (pl. Törökország) számára nem elégséges az e politikák által biztosított eszköztár. Különösen a regionális konfliktusok kiéleződésének időszakában kritikus jelentőségű a megfelelő külpolitikai stratégia kiválasztása és sikeres végrehajtása. A *strategic hedging* egy olyan fogalmi keretet kínál, amellyel jobban megragadható az államoknak a nagyhatalmakkal szembeni, a hagyományostól eltérő magatartása. Az elsősorban a biztonsági kérdéseket szem előtt tartó megközelítése során a nagyhatalmakkal (különösen a regionális nagyhatalommal) szemben egyes üzenetekkel operáló külpolitika sikeresen ötvözheti az együttműködési szándéka jelzését és a hegemoniatörekvéssel szembeni ellenállását is. E külpolitika sikeressége szempontjából hangsúlyos szerepet játszhatnak a dinamikus regionális aktorok, azaz a külső hatalom (jellemzően az Egyesült Államok), valamint a régió kis- és középhatalmai, s azok együttműködési hajlandósága. A jól alkalmazott *hedging* során az adott állam sikerrel találja meg az egyensúlyt az

együttműködés és az ellenállás között, azonban sikertelenség esetén akár komoly bizalomvesztéssel is számolhat a nagyhatalmak részéről.

Az esettanulmányok közül az elsőben a szíriai konfliktus (PKK elleni fellépés, asztanai folyamat, török katonai beavatkozások) áttekintésével vizsgáltuk meg a török külpolitikai magatartást. A másodikban az Ukrajna ellen folyó háború és az ahhoz kapcsolható események (a Krím félsziget annektálása, az Oroszországgal szemben 2014-ben és napjainkban kivetett szankciók, az azokra adott török válasz, az orosz térnyerés miatt a Fekete-tenger térségében kezdeményezett együttműködés, a NATO-bővítési folyamat, az Sz-400-as rakétarendszer beszerzése, a török energiabiztonsági szempontok megjelenése) ilyen irányú értékelése történt. A vizsgált eseményekből kiderült, hogy Törökország mindkét térségben igyekszik az Egyesült Államok és Oroszország felé is oly módon viszonyulni, hogy az egyszerre tükrözze az együttműködési szándékát, s jelezze, hogy nem hajlandó alárendelődni a nagyhatalom hegemoniájának. Azonban a regionális szereplők is nagy befolyással bírnak a *hedging* magatartás sikerességére, így az egyes térségekben hatékonyabban alkalmazható.

Oroszország földrajzi közelsége évszázadok óta a török politika egyik meghatározó tényezője, amely azonban az orosz katonai térnyerést igyekszik a többi állam segítségével kordában tartani, az Egyesült Államoknak a térségbeli nagyobb mértékű katonai megjelenését pedig szintén elkerülni. Mindezek alapján a bevezetőben feltett kérdésre (A török külpolitikai magatartás jellemezhető-e a *strategic hedging* fogalmával?) a válasz: igen, a vizsgált esettanulmányokban a *strategic hedging* elemei jól felismerhetők Ankarának a két régióban folytatott külpolitikájában.

Jegyzetek

- 1 Szeretném kifejezni köszönetemet a Jövőképesség Obszervatóriumnak, illetve Prof. Dr. Szántó Zoltánnak, Dr. Nuno Morgadónak és Dr. Federico Pachettinek, akik szakmai észrevételeikkel, támogatásukkal segítették a kutatás megvalósulását.
- 2 Flanagan, Stephen J., Larrabee, F. Stephen, Binnendijk, Anika, Costello, Katherine, Efron, Shira, Hoobler, James, Kirchner, Magdalena, Martini, Jeffrey, Nader, Alireza és Wilson, Peter A.: *Turkey's Nationalist Course: Implications for the U.S.-Turkish Strategic Partnership and the U.S. Army* (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2020), 180–181. o.
- 3 Kuik, Cheng-Chwee: „The Essence of Hedging: Malaysia and Singapore's Response to a Rising China”, *Contemporary Southeast Asia*, 30., no. 2. (2008): 163–171.
- 4 Alim, Eray: „Strategic Hedging in the Black Sea: The Case of Turkey versus Russia”, *Comparative Strategy*, 41., no. 5. (2022): 463–466.
- 5 Waltz, Kenneth N.: „The Emerging Structure of International Politics”, *International Security*, 18., no. 2. (1993): 73–74.
- 6 Alim: „Strategic Hedging in the Black Sea”, 461. o.
- 7 Walt, Stephen M.: *The Origins of Alliances* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1990), 17–19. o.

- 8 Tessman, Brock és Wolfe, Wojtek: „Great Powers and Strategic Hedging: The Case of Chinese Energy Security Strategy”, *International Studies Review*, 13., no. 2. (2011): 217.
- 9 Uo., 218. o.
- 10 Walt: *The Origins of Alliances*, 19–22. o.
- 11 Mearsheimer, John: *The Tragedy of Great Power Politics* (New York, NY: Norton, 2001), 381. o.
- 12 Geeraerts, Gustaaf és Salman, Mohammad: „Measuring Strategic Hedging Capability of Second-Tier States under Unipolarity”, *Chin. Polit. Sci. Rev.*, no. 1. (2016): 62–63.
- 13 Tessman és Wolfe: „Great Powers and Strategic Hedging”, 219–220. o.
- 14 Uo., 216. o.
- 15 Ciorciari, John D. és Haacke, Jürgen: „Hedging in International Relations: An Introduction”, *International Relations of the Asia-Pacific*, 19, (2019): 367–374; Edström, Håkan és Westberg, Jacob: „Between the Eagle and the Bear: Explaining the Alignment Strategies of the Nordic Countries in the 21st Century”, *Comparative Strategy*, 39., no. 2. (2020): 191–208; Jones, David Martin és Jenne, Nicole: „Hedging and Grand Strategy in Southeast Asian Foreign Policy”, *International Relations of the Asia-Pacific*, 22. (2022): 205–235; Csicsmann László: „Az átalakuló világrend és az indiai külpolitika Narendra Modi miniszterelnöksége alatt: a stratégiai autonómia és a multialignment koncepciója”, *Külügyi Szemle*, no. 4. (2022): 12–44.
- 16 Clementi, Marco, Dian, Matteo és Pisciotto, Barbara (szerk.): *US Foreign Policy in a Challenging World: Building Order on Shifting Foundations* (Berlin: Springer, 2018), 3. o.
- 17 A fogalom az i.e. 431–404 közötti peloponnészoszi háborúra utal, amelynek során az egyre erősebb Athén veszélyt jelentett az addig hegemon Spártára, s ez az ellentét háborúba torkollott.
- 18 Allison, Graham: *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* (Boston, MA: Houghton Mifflin Harcourt, 2017), 31–43. o.
- 19 Lásd: *mutual assured destruction* (MAD), azaz kölcsönösen biztosított pusztulás, amely egy atomháború során mindkét fél megsemmisülését vetíti előre.
- 20 Hrabina, Jozef: „Post-Soviet Space Caught in Thucydides Trap: Grasping the Russian Zero-Sum Behavior”, *Comparative Strategy*, 42., no. 4. (2023). Elektronikusan elérhető: <https://doi.org/10.1080/01495933.2023.2219194>.
- 21 Edström és Westberg: „The Defense Strategies of Middle Powers”; Alim: „Strategic Hedging in the Black Sea”.
- 22 Park, Bill: *Modern Turkey: People, State and Foreign Policy in a Globalized World* (London: Routledge, 2012), 104. o.
- 23 Flesch István: *A Török Köztársaság története* (Budapest: Corvina Kiadó Kft., 2007), 109. o.
- 24 Szigetvári Tamás: *Turkey's Dilemmas in Foreign Policy and External Economy in the Early 21st Century* (Budapest: Dialóg Campus, 2020), 26–27. o.
- 25 Özerdem, Alpaslan és Whiting, Matthew (szerk.): *The Routledge Handbook of Turkish Politics* (London: Routledge, 2019), 372. o.
- 26 Pintér Attila: „Törökország külpolitikája a 21. század elején – neooszmán vagy újradefiniált török külpolitika?”, *Külügyi Szemle*, 12., no. 1. (2013): 14.
- 27 Szigetvári Tamás: *Európai integráció és/vagy keleti nyitás: Török külpolitikai és gazdasági dilemmák a 21. század elején* (Budapest: Typotex, 2018), 98. o.
- 28 Cop, Burak és Zihnioğlu, Özge: „Turkish Foreign Policy under AKP Rule: Making Sense of the Turbulence”, *Political Studies Review*, 15., no. 1. (2017): 31.
- 29 Özerdem és Whiting: *The Routledge Handbook of Turkish Politics*, 379–387. o.
- 30 Kouskouvelis, Ilias I.: „Turkey, Past and Future: The Problem with Turkey's »Zero Problems«”, *Middle East Quarterly*, no. 4. (2013): 56.

- 31 Flanagan *et al.*: *Turkey's Nationalist Course*, 181. o.
- 32 Alessandri, Emiliano: „Turkey's Global Strategy: Turkey and the United States” in *IDEAS Reports – Special Reports (SR007)*, szerk. Kitchen, Nicholas (London: London School of Economics and Political Science, 2011), 48. o.
- 33 Stein, Aaron: *Turkey's New Foreign Policy – Davutoglu, the AKP and the Pursuit of Regional Order (Whitehall Papers)*, (London: Routledge, 2014), 11. o.
- 34 Csicsmann László és N. Rózsa Erzsébet: A Török Köztársaság az átalakuló Közel-Keleten, *Külügyi Szemle*, 12., no. 1. (2013): 66.
- 35 Dudlák Tamás: „Török külpolitika új alapokon. A szíriai konfliktus kialakulása és a török külpolitika paradigmaváltása, 2011–2012”, *Világtörténet*, no. 2. (2020): 225.
- 36 Pénzváltó Nikolett: „Törökország és a NATO viszonya 1991-től napjainkig – feszültséganalógiák, *Nemzet és Biztonság*, no. 3. (2018): 118–119.
- 37 Csicsmann László: „A szíriai polgárháború vége? Az újjáépítés gazdasági és politikai lehetőségei”, *Nemzet és Biztonság*, no. 2. (2020): 7.
- 38 Erşen, Emre és Köstem, Seçkin (szerk.): *Turkey's Pivot to Eurasia: Geopolitics and Foreign Policy in Changing World Order* (London: Routledge, 2019), 22–22. o.
- 39 Csicsmann: „A szíriai polgárháború vége?”, 11–12. o.
- 40 Tsvetkova, Maria: „Russia and Turkey Agree to Create Buffer zone in Syria's Idlib”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-putin-erdogan-hope-idUSKCN1LX-1BU> (a letöltés ideje: 2023. november 15.).
- 41 Csicsmann: „A szíriai polgárháború vége?”, 14. o.
- 42 *BBC News*, „Turkey-Syria Offensive: US Sanctions Turkish Ministries”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-50050264> (a letöltés ideje: 2023. november 15.).
- 43 Holland, Steve, Francis, Ellen és Gumrukcu, Tuvan: „U.S. Demands Syria Ceasefire, Slaps Sanctions on Turkey over Incursion”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey-usa-idUSKBN1WT0ZC> (a letöltés ideje: 2023. november 15.).
- 44 Csicsmann: „A szíriai polgárháború vége?”, 15. o.
- 45 Stein, Aaron: „Assessing the Biden Administration's Interim Syria Strategy”, *Foreign Policy Research Institute*, <https://www.fpri.org/article/2021/06/assessing-the-biden-administrations-interim-syria-strategy/> (a letöltés ideje: 2023. november 15.).
- 46 Csicsmann: „A szíriai polgárháború vége?”, 20. o.
- 47 Clementi, Dian és Pisciotto (szerk.): *US Foreign Policy in a Challenging World*, 109–114. o.
- 48 Sarı Karademir, Burcu: „A Dance of Entanglement: The US–Turkish Relations in the Context of the Syrian Conflict”, *Uluslararası İlişkiler*, 16., no. 62. (2019): 30–31.
- 49 Stein: „Assessing the Biden Administration's Interim Syria Strategy”.
- 50 Dudlák: „Török külpolitika új alapokon”, 232–240. o.
- 51 Alim: „Strategic Hedging in the Black Sea”, 471–472. o.
- 52 Hwang, Won-June és Song, Seung-Hoon: „The Extension of Turkish Influence and the Use of Drones”, *Comparative Strategy*, 41., no. 5. (2022): 441–443.
- 53 Özerdem, Alpaslan és Whiting, Matthew (szerk.): *The Routledge Handbook of Turkish Politics* (London: Routledge, 2019), 406–408. o.
- 54 Baev, Pavel K. és Kirişçi, Kemal: „An Ambiguous Partnership: The Serpentine Trajectory of Turkish–Russian Relations in the Era of Erdoğan and Putin”, *The Center on the United States and Europe at Brookings – Turkey Project Policy Paper*, no. 13. (2017): 1–10.
- 55 *U.S. Department of State*, „The United States Sanctions Turkey under CAATSA 231”, <https://2017-2021.state.gov/the-united-states-sanctions-turkey-under-caatsa-231/> (a letöltés ideje: 2023. december 5.).

- 56 Chatterjee, Phelan: „How Sweden and Finland Went from Neutral to NATO”, *BBC*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-61397478> (a letöltés ideje: 2023. november 12.).
- 57 Ouzten, Rich és Dost, Pinar: „A Looming US–Turkey F–16 Deal Is about Much More than Sweden’s NATO Bid”, *Atlantic Council*, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/Turkeysource/a-looming-us-turkey-f-16-deal-is-about-much-more-than-swedens-nato-bid/> (a letöltés ideje: 2023. november 13.).
- 58 *United Nations*, „Black Sea Grain Initiative Joint Coordination Centre. Beacon on the Black Sea”, <https://www.un.org/en/black-sea-grain-initiative> (a letöltés ideje: 2023. november 23.).
- 59 *BBC News*, „How Is Ukraine Exporting Its Grain Now the Black Sea Deal Is over?”, <https://www.bbc.com/news/world-61759692> (a letöltés ideje: 2023. december 12.).
- 60 *U.S. Department of the Treasury*, „Treasury Targets Russian Financial Facilitators and Sanctions Evaders around the World”, <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1402> (a letöltés ideje: 2023. december 4.).
- 61 *U.S. Department of the Treasury*, „With Wide-Ranging New Sanctions, Treasury Targets Russian Military-Linked Elites and Industrial Base”, <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1731> (a letöltés ideje: 2023. december 14.).
- 62 A geopolitikai elhelyezkedés fontosságára világít rá az egyes államok jövőképességét 22 indikátor segítségével vizsgáló Future Potentials Index (FPI), amelyben ez a szempont a vizsgálódás egyik alappillére.
- 63 *Republic of Türkiye, Ministry of Foreign Affairs*, „Implementation of the Montreux Convention”, <https://www.mfa.gov.tr/implementation-of-the-montreux-convention.en.mfa> (a letöltés ideje: 2023. november 21.).
- 64 Alim: „Strategic Hedging in the Black Sea”, 467–469. o.
- 65 *Dag Hammarskjöld Library*, „UN General Assembly Resolutions Tables”, <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/emergency> (a letöltés ideje: 2023. december 11.).
- 66 Szalai Máté: „Between Hedging and Bandwagoning – Interpreting the Reactions of Middle Eastern and North African States to the Russian–Ukrainian War”, *EuroMeSCo Policy Brief*, no. 123. (2023): 3–5.

Görögország digitális diplomáciai tevékenysége a *Twitteren* (2021–2022)¹

Greece's Digital Diplomacy on Twitter (2021–2022)

Kacziba Péter

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2024.3.2

Összefoglaló: A gazdasági rehabilitáció legnehezebb éveit követően Görögország is korszerűsíteni kezdte a nyilvános diplomáciai stratégiáját. A reformok eredményeként a hagyományos tematikai és technikai alapok jelentősen átalakultak, a tradicionális eszközök mellé pedig digitális stratégiákat is bevezettek. Ez utóbbiak közül jelen tanulmány a *Twitteren* zajló digitális diplomáciai tevékenység összefüggéseinek a feltárására törekszik, s ehhez negyven görög kormányzati felhasználó 2021–2022 közötti posztolási aktivitását vizsgálja. Az írás célja, hogy azonosítsa a platformon zajló nemzetközi kommunikáció legaktívabb kormányzati szereplőit, megértse a tartalom-előállítási szokásaikat, illetve ismertesse a közzétett tartalmak főbb jellemzőit és terjesztési trendjeit. A megvalósítás érdekében az önálló adatgyűjtést a létrejött adatbázis szoftveres elemzési technikákkal történő vizsgálata követte. Az eredmények azt mutatják, hogy Görögország csökkentette a turizmusról, a kultúráról és a bilaterális konfliktusokról szóló üzenetek arányát, és inkább a külföldi célközönség mai igényeinek megfelelő tartalmak közvetítésére összpontosít. Ez nem jelenti a hagyományos témák eltűnését, a külföldi *Twitter*-fogyasztó azonban statisztikailag nagyobb arányban találkozik olyan tartalmakkal, amelyek a célközönségnek az adott időben releváns érdeklődését tükrözik.

Kulcsszavak: nyilvános diplomácia, digitális külkapcsolatok, digitális diplomácia, *Twitter*, Görögország

Abstract: Following the most difficult years of economic rehabilitation, Greece has also begun to modernize its public diplomacy strategy. The reforms have significantly transformed the traditional thematic and technical basis, and the traditional public diplomacy tools have been complemented by proactive digital strategies. Among these strategies, this paper aims to explore the context of digital diplomacy on *Twitter* by examining the 2021–2022 posting activity of 40 Greek government users. The paper seeks to identify the government actors most active in communicating with the international public on the platform, to understand their content production habits, the main characteristics of the posts published, and the trends in dissemination. To achieve these aims, the author of this study conducted independent data collection and examined the resulting database using software

analysis techniques. The results indicate that Greece has reduced the proportion of messages based on tourism, culture, and bilateral conflicts and is focusing on content that meets the interests of foreign audiences rather than emphasizing national themes. This does not mean that traditional topics have disappeared, but international Twitter users are statistically more likely to encounter content that reflects the most current concerns of specific audiences.

Keywords: public diplomacy, digital foreign affairs, digital diplomacy, Twitter, Greece

Bevezetés

Az online kommunikáció és a közösségi média az elmúlt két évtizedben jelentősen átalakította a külpolitikai interakciókat. Az internet révén létrejött virtuális tér a diplomácia új felületévé vált, amelyben gyorsabbá és költséghatékonyabbá vált az államok közötti és a külügyminisztériumokon belüli információcsere. Az átalakulás különösen nagy hatást gyakorolt a nyilvános diplomáciára, hiszen a kormányzati politikák külföldi kommunikációjával és az adott országról szóló ismeretek terjesztésével foglalkozó szakpolitikai terület a feladatrendszeréből adódóan automatikusan adaptálódott az online lehetőségekhez.² A nyilvános diplomácia digitalizációja ugyanakkor befektetést és reformokat is igényelt. Az előbbi esetében a megfelelő hardverek beszerzése és a kommunikációs szakemberek alkalmazása jelentett kihívást – főként azért, mert az e-kormányzás kiépítése az egész állami szférát érintette, s gyakorta erőforrásokat vont el a külügyi ágazattól.³ Az utóbbi esetében a nyilvános diplomácia tematikai kereteinek és disszeminációs módszereinek a korszerűsítése jelentett kihívást, amely megkövetelte egy sajátos, az online térre szabott stratégia és intézményi rendszer kialakítását.⁴ A nehézségek ellenére a beruházások és a reformok megtérülése egyértelmű, ugyanis az online reagálóképesség kialakítása és a nemzetközi közvélemény proaktív befolyásolásának a lehetősége versenyelőnyt biztosít a digitális diplomáciát hatékonyan kiépítő államok számára.⁵

A szakirodalomban több definíció található a diplomácia online módozatainak leírására.⁶ Azok összegzése szerint megállapítható, hogy a digitális diplomácia a nyilvános diplomácia 21. századi változataként értelmezhető, amelyben a nemzetközi kommunikációval foglalkozó állami szereplők digitális és internetalapú kommunikációs platformokat használnak a diplomáciai feladatok elvégzésére, végső soron a külpolitikai célok elérése érdekében.⁷ A tevékenységben a web- és híroldalak, valamint a blogok mellett a közösségi oldalak játszanak kitüntetett szerepet. Noha hazánkban a Facebook vált a politikai kommunikáció legfontosabb színterévé, a kapcsolatok legfajsúlyosabb közösségimédia-platformja inkább a Twitter (ma már X). A jelentőségét mutatja, hogy 2020-ra a platformon

összesen 189 állam, 163 államfő, valamint 132 külügyminisztérium tartott fenn hivatalos felhasználói fiókot.⁸ A népszerűségét elsősorban az információszerzés módjainak átalakulása, valamint – ahhoz kapcsolódóan – a nemzetközi közvélemény befolyásolásának felértékelődése okozza. Az információszerzés kapcsán a Z generáció változó médiafogyasztási szokása emelhető ki, amelyet már nem a hagyományos felületek (rádió, televízió, nyomtatott sajtó), inkább a rövid közösségimédia-posztok elégítenek ki.⁹ A fogyasztói magatartás megváltozásának természetes következménye az államok online térre kialakított stratégiának a megjelenése, amelyben az aktív közösségimédia-jelenlét a valósidejű (kül)politikai kommunikáció és a (nemzetközi) közvélemény befolyásolásának a lehetőségét biztosítja.

E kihívásokra az elmúlt két évtizedben az Európai Unió tagállamai is megpróbáltak érdemben reagálni. Görögország esetében a digitális adaptáció igénye egy meglehetősen nehéz periódusban következett be, hiszen egybeesett a gazdasági válság (2008–2009) kibontakozásával, illetve számos olyan nemzetközi kihívással, amelyek érdemben változtattak a görög védelem- és külpolitika alapvetésein. Gazdasági téren elsősorban az országról kialakult nemzetközi és befektetői megítélés, ahhoz kapcsolódóan pedig a turisztikai statisztikák javítása és a beruházási kedv élénkítése érdekében lett volna szükség. A külpolitikai szférában az effektív digitális jelenlét fokozását az égei- és a földközi-tengeri viták, a Törökország által támasztott biztonsági kihívások, illetve az illegális migráció okozta nemzetközi kritikák indokolták. E gazdasági és külpolitikai problémák a hagyományos szakpolitikai ágazatok átalakítása mellett a digitális térben kifejtett reagálóképesség növelését is megkövetelték.

Noha a digitális transzformáció elmaradásából következő veszélyekre mind a szakirodalom,¹⁰ mind a nemzetközi jelentések¹¹ rámutattak, tényleges reformintézkedéseket csak a gazdasági rehabilitáció és a politikai stabilitás elérésének időszakában (2019) fogantatosítottak. A technológiai bázis megteremtése mellett erőfeszítések történtek a nyilvános diplomácia korszerűsítésére és versenyképessé tételére, valamint egy, a 21. századi kihívásokra reagáló digitális diplomáciai koncepció kidolgozására is. A görög reakciók e tekintetben a nemzetközi trendekhez igazodtak. Stratégiaileg a nyilvános diplomácia a görög külpolitika harmadik pillérévé vált; a célkitűzése az volt, hogy a külföldi politikai érdekképviseletet és gazdaságdiplomáciát egy hatékony nemzetközi kommunikációs koncepcióval egészítse ki.¹² Ez utóbbi legfontosabb prioritása az országról kialakított nemzetközi összkép átalakítása és korszerűsítése lett. Ennek érdekében a 2019-ben kormányra került Új Demokrácia szakítani kívánt a turizmusra, a bilaterális konfliktusokra, valamint a görögség excecionalizmusára építő kommunikációval, és egy olyan imázst akart kialakítani, amely szerint Görögország a szoros euroatlanti elköteleződése mellett a multipoláris világrend más szereplői felé is nyitott, bilaterális konfliktusait pragmatikus és jószomszédi politikával

rendezi, gazdasági tekintetben pedig innovatív és jól képzett munkaerővel és fejlődő infrastruktúrával vonzza a külföldi beruházókat.¹³

A nyilvános diplomácia korszerűsítésében az aktív közösségimédia-jelenlét kialakítása is kiemelt szerepet kapott. Ezt Jannis Hriszulakis (Ιωάννης Χρυσουλάκης) nyilvános diplomáciáért felelős államtitkár is hangsúlyozta; mind mondta: a görög külügyminisztérium a „digitalizációt kiemelt prioritásként kezeli”, hiszen „az új technológiák és a közösségi média fejlődése egyre hasznosabb hazánk azon törekvésében, hogy az új arculatát a nemzetközi nyilvánosság előtt népszerűsítse”.¹⁴ Az országban a releváns platformok közül a *Facebook* a legnépszerűbb, s azt az *Instagram*, a *TikTok* és a *Twitter* követi.¹⁵ Az utóbbival kapcsolatban Görögországban is az „aki kimarad, lemarad” elv érvényesült, a platform ugyanis a belpolitikai mellett a külpolitikai kommunikációnak is a kedvelt helyszínévé vált. Erre utal, hogy a görög kormány, a külügyminisztérium és a miniszterelnöki hivatal *Twitter*-fiókjait már 2010 során létrehozták, amelyek együttesen 2024 márciusában 1,1 millió követővel rendelkeztek. Bár e követői arányok eltörpültek a nemzetközileg fajsúlyos politikusok¹⁶ számadatai mellett, jól jelzik azonban, hogy Athén adaptálni kívánta a digitális diplomácia új trendjeit.¹⁷

A jelen tanulmány azt kívánja feltárni, hogy e célkitűzés milyen formában valósult meg. A *Twitter* külpolitikai kommunikációban betöltött kiemelt szerepét alapul véve térképezi fel a platformon digitális diplomáciai tevékenységet folytató kormányzati szereplők összetételét, az azonosított felhasználók tartalom-előállítási szokásait, illetve tárja fel a posztok tartalmi kontextusait, valamint azok időbeli és felhasználók közötti eloszlásait. A tanulmányhoz kapcsolódó kutatás ennek érdekében 40 görög kormányzati tisztviselő angol nyelvű, 2021. január 1. és 2022. december 31. közötti időszakban megjelent *Twitter*-posztjait töltötte le. A nyelvi fókusz a kutatás külpolitikai orientációja, míg a mintavételi időszakot a 2019-ben indult reformok átfutási ideje magyarázza. Az adatlehívás a *Twitter* akadémiai hozzáféréssel és hozzájárulásával történt, a letöltés technikai felületét a platform fejlesztői oldala biztosította.¹⁸ A lehívott adatokból létrejött adatbázis vizsgálata egy ötlépcsős, szoftverrel támogatott tartomelemzési módszertan szerint folyt, amely feltárta a szövegben legfrekvenciáltabban előforduló tématerületeket, a releváns posztokat a megfelelőkhöz kapcsolta, ami lehetővé tette az eredmények időbeli és szereplők közötti eloszlásainak az elemzését. A tanulmány ezeket az eredményeket közli, előbb azonban áttekinti a digitális diplomácia általános jellegzetességeit és görög sajátosságait, valamint a kutatás részletes módszertani összefüggéseit.

A digitális diplomácia általános jellemzői

A digitális diplomácia tágabb értelemben azokat a nemzetközi kommunikációs tevékenységeket öleli fel, amelyek online és digitális alapú platformokat használnak a diplomáciai feladatok elvégzésére. Magában foglalja az internet- és a kommunikációs technológiák, valamint a közösségi oldalak diplomáciai célú használatát, amelyek révén az állami és nem állami szereplők egymással kommunikálnak.¹⁹ A digitális diplomácia legalább két szinten és két, egymással összefüggő céllal valósul meg. Mikroszinten az új technológiai vívmányok bevonása lehetővé teszi a napi diplomáciai rutinfeladatok gyorsabb és hatékonyabb lebonyolítását. Makroszinten pedig erősíti az államok nyilvános diplomáciai célkitűzéseit és puha erejét (*soft power*), valamint általában véve a külpolitikai stratégiáját.²⁰ A többdimenziós jelleg magyarázza a szakirodalomban található eltérő elnevezéseket is. Közülük a „digitalizált nyilvános diplomácia” és a „nyilvános diplomácia 2.0” a makroszintre, az e-diplomácia pedig inkább az e-kormányzáshoz köthető mikroszintre reflektál.²¹ Ez utóbbiakból jelen tanulmány a két szintet összekapcsoló „digitális diplomácia” terminust használja.

A történeti előzmények közül a digitális diplomácia közvetlenül a hálózati és a nyilvános diplomáciaéhoz kapcsolódik. Az előbbi a globalizáció hatásaira utal, amelyek az elit alapú és zárt klubdiplomácia²² kereteit az 1980–1990-es évektől új állami és transznacionális entitásokkal bővítették, illetve új biztonsági, gazdasági, technológiai és kommunikációs kihívásokat eredményeztek.²³ Mivel a vertikális és horizontális átalakulásban az infokommunikációs technológiák központi szerepet játszottak, a kormányzati politikák nemzetközi terjesztésével foglalkozó nyilvános diplomácia szerepe is felértékelődött. A 2000-es évek első évtizedére a puha erő szerves részévé vált, így nemcsak a kormányzati narratívák terjesztését vagy az interkulturális kommunikációt foglalta magában, hanem a külföldi társadalmak különböző szegmenseinek meggyőzését és befolyásolását is.²⁴ Ez az összetett elvárás megkövetelte a nyilvános diplomácia célközönségének és kompetenciáinak bővítését. A célközönség tekintetében a nyilvános diplomácia hatóköre az elitek mellett a külföldi közösségek egyéb szegmenseire is kiterjedt, beleértve a szubnacionális tisztviselőket, a civil szervezetek képviselőit, különböző jogi személyeket és általában véve az átlagpolgárokat. A célközönség bővülésével a nyilvános diplomácia szerves részévé váltak a külföldi nyilvánosság preferenciáihoz igazodó kompetenciák is. A korlátozott számú nyilvános szereplést felváltotta a televízióban, rádióban és más médiaplatformokon való aktív megjelenés. A kommunikációs, technológiai, PR- és marketingkészségek mellett a nyilvános diplomácia természetesen a médián túl is terjeszkedett; elérte és segítette a gazdaság-, a kulturális és tudomány-, a fejlesztési és segélyezési, valamint a sport- és városdiplomácia területeit.²⁵

A digitális és online technológiák megjelenése az 1990-es évek végétől befolyásolta a nyilvános diplomácia gyakorlatát, amely az internetet természetesen megpróbálta a kormányzati üzenetek olcsóbb és hatékonyabb terjesztésére felhasználni. A digitális technológiák adaptálása először weboldalak létrehozásában, később tematikus online kampányok formájában történt. A szakirodalom által elemzett példák²⁶ esetében a 2000-es évek első évtizedének végétől a professzionalizálódó online marketing e megoldásokat elavulttá tette, és megkövetelte a specifikus digitális- és közösségimédia-stratégiák kidolgozását.

Mivel a külügyi ágazat az alapvetően offline feladatrendszeréből következően erre kevésbé tudott felkészülni, a digitális diplomácia hatékonyra tétele végső soron a hagyományos nyilvános diplomácia reformját igényelte. Ez a legmarkánsabban az intézményi működést és a tartalomgyártást érintette.²⁷ Az intézményi háttér esetében a digitális diplomácia kialakításához kormányzati akaratra, forrásbiztosításra, megfelelő hardver- és humán erőforrásra, valamint koordinációra és centralizációra volt szükség.²⁸ Az utóbbi két feltétel kapcsán megjegyzendő, hogy a szakpolitikai ágazatok digitalizációja a külügyi terület mellett más szektorokban is lehetővé tette az olcsó és hatékony nemzetközi kommunikációt és promóciót. Noha a turisztika, az országimázs, a befektetésösztönzés, a felsőoktatás-marketing és egyéb területek általában ágazati üzeneteket posztoltak, koordináció hiányában gyengítették a nyilvános és a digitális diplomácia üzeneteinek koherenciáját, valamint párhuzamosságokhoz és kompetencia-átfedésekhez vezettek.

E hiányosságok a megfelelő tartalomgyártás szükségességére is rávilágítottak. A professzionális tartalom-előállítás ideális esetben megköveteli a célközönség igényeinek felmérését, a digitális platform elvárásainak megfelelő tartalom kidolgozását, a hatékonyság nyomon követését, majd az értékelés utáni finomhangolást.²⁹ Az online platformok és célközönségek diverzitása miatt e feltételek teljesítése ugyanakkor jelentős kapacitás-ráfordítást igényel, hiszen eltérő stratégiai kívánalmakat támaszt még egy egyszerű weboldal vagy egy közösségimédia-platform esetében is, egyúttal teljesen különböző preferenciákra reflektál egy ázsiai vagy egy nyugat-európai országban. Ráadásul a szakirodalomban megjelent vélemények szerint az effektív digitális diplomácia ma már nem pusztán egyoldalúan közvetít, hanem a befogadóval inkább kétoldalú dialógust folytat, a kormányzati üzeneteket pedig a valósídejű narratívaformálással proaktívan alakítja.³⁰

Ez utóbbiak rámutatnak a digitális diplomácia kialakításával kapcsolatos nehézségekre. Humán erőforrás tekintetében általában sem a külügyminisztériumok, sem a diplomaták nem rendelkeznek az effektív tartalomgyártáshoz szükséges informatikai vagy online marketinges képesítéssel – a diplomatáktól ez a külképviselteken felmerülő rengeteg egyéb feladataik miatt nem is várható el. Noha a szakirodalom a megoldást a továbbképzésekben és az online szakemberek

külgyminisztériumi és külképviseleti alkalmazásában látja,³¹ ez a legtöbb ország esetében csak korlátozottan lehetséges. A nyilvános diplomácia digitális transzformációja így tovább hierarchizálja a nemzetközi erőviszonyokat: előnyben részesíti azokat az államokat, amelyek a kapacitásaikból adódóan a digitális megosztottság (*digital divide*) pozitív oldalára kerültek. Számukra lehetővé válik a hatékony online reagálóképesség kialakítása és a nemzetközi közvélemény aktív befolyásolása, illetve általában a puha erőhöz és a külpolitikai stratégiához kapcsolódó politikai, gazdasági és kulturális üzenetek hatékony terjesztése.³² A digitális szakadék másik oldalán elhelyezkedő államok számára viszont a digitalizáció alacsonyabb mértéke az online versenyképesség deficitjét eredményezi.

A nyilvános és digitális diplomácia fejlődése Görögországban

A nyilvános diplomácia – más délkelet-európai államokhoz hasonlóan – Görögországban is új szakpolitikai terület, amely csak 2007 óta rendelkezik önálló külügyminisztériumi egységgel.³³ Azt megelőzően a külföldiek felé történő információközvetítést több szektor egyszerre végezte, alapvetően politikai és gazdasági célkitűzéssel. A politikai vetület esetében a stratégiai kommunikáció az ország függetlenségének 19. századi kivívásától kezdődően a görög állam legitimitásának elfogadtatását célozta. A retorika középpontjában a nemzeti szuverenitás védelme, a pánhellén identitás megerősítése, a történelmi sikerek hangsúlyozása és a külső fenyegetésekkel szembeni nemzeti összefogás állt.³⁴ E narratívára még nagyobb nyomtatékot kellett helyezni az 1950-es évek közepétől fokozatosan elmélyült görög–török konfrontáció miatt, amelyben mind a ciprusi konfliktus, mind pedig az égei-tengeri viták a görög álláspont széles körű nemzetközi népszerűsítését igényelték. Ennek során Athén külpolitikai kommunikációját elsősorban a hazai választói preferenciák határozták meg, amelyek következtében felerősödtek a bilaterális konfliktusok és a görögség kivételességét hangsúlyozó narratívák.³⁵ A nemzetközi kommunikáció másik fajsúlyos iránya – részben szintén politikai indokkal, de alapvetően gazdasági indíttatásból – a szolgáltatói szektor külföldi promóciójára koncentrált. Az országimázs javításának részeként az 1970-es évektől középpontba került a turisztikai helyszínnek népszerűsítése, amely Görögország természeti értékei mellett a kulturális és történelmi örökség vonzerejére is épített.

Ezek a jellegzetességek évtizedekig meghatározták Görögország nemzetközi kommunikációjának főbb irányait.³⁶ Mindez annak ellenére jellemző maradt, hogy az ország nemzetközi beágyazottsága az 1981-es EK-csatlakozás után jelentősen felértékelődött, az infokommunikációs eszközök forradalmával pedig a nemzetközi nyilvánosság elérésének a lehetőségei jelentősen bővültek. A szakirodalmi értékelések jobbára egységesek abban, hogy az elmúlt időszakban a

legnagyobb problémát a decentralizált szisztéma, valamint a minisztériumok és az államtitkárságok kommunikációs kompetenciái közötti átfedések jelentették, amelyen tovább rontott a stratégiai tervezés és az innováció hiánya.³⁷ Ezt fokozta, hogy a fragmentálódott nemzetközi kommunikációban nem tudták érdemben kihasználni az 1980-as években a televízió, az 1990-es évek végétől pedig az online és a digitális infokommunikációs eszközök térnyerését. Az egyetlen érdemleges változást a tematika bővülése okozta. A konfliktusok sorába a görög–török probléma mellé az 1990-es években bekerült az Észak-Macedóniával kialakult vita, amely a külső fenyegetések és a nemzeti összefogás narratíváját erősítette.³⁸ A gazdaságélénkítés terén is történt némi változás, hiszen a tematikai fókuszba bekerült az európai közösségi, majd európai uniós tagság által biztosított nemzetgazdasági előnyök népszerűsítése, a szolgáltatói szektorban pedig a pénzügyi, banki és hajózási szolgáltatások hirdetése.³⁹

A külpolitikai kommunikációban a 2000-es évek első évtizedének közepétől váltak érzékelhetővé a reformtörekvések, amelyek elsősorban a nyilvános diplomácia intézményesítését és professzionalizálását célozták. A külügyminisztérium 2007-ben hozta létre – a minisztérium szóvivőjének az irányítása alatt – az Információs és Nyilvános Diplomáciai Főosztályt,⁴⁰ amely azonban tényleges nyilvános diplomáciai tevékenységet nem végzett, a feladata inkább a nyilvánosság és a sajtó tájékoztatása volt.⁴¹ A nyilvános diplomácia érdemi gyakorlása így a belügyminisztérium irányítása alatt álló Tájékoztatási és Kommunikációs Államtitkárság⁴² hatáskörébe tartozott, amely a külkapcsolatok szempontjából fontosabbnak ítélt képviseletekre kommunikációs apparátust delegált. Az általában egyszemélyes kommunikációs „stáb” a képviselet szóvivőjeként elsősorban a nyilvánossággal, illetve a sajtóval való kapcsolattartásért felelt, mellette pedig nyilvános diplomáciai tevékenységet is végzett.⁴³

Az utóbbiakból jól látszik, hogy a korábban kialakult párhuzamosságokat a reformtörekvések ellenére sem sikerült felszámolni. Noha létrejött egy, a nemzeti kommunikációs stratégiát összehangoló központi testület,⁴⁴ azonban a nyilvános diplomácia a kül- és a belügyi, a turisztikai, a gazdasági és a kulturális tárcák nemzetközi kommunikációs kompetenciái miatt fragmentált maradt. Míg ezek a párhuzamosságok inkább a hatékonyság kérdését érintették, addig a 2008-tól begyűrűző gazdasági válság már a nyilvános diplomácia alapvető működtetését veszélyeztette. A közszféra kiadásainak csökkentésére vonatkozó elvárások 2010-től nagyobb arányú forráselvonásokhoz és leépítésekhez vezettek.⁴⁵ Erre utal, hogy míg a külképviseletekre delegált kommunikációs apparátus 2009-ben még 109 fős volt, a számuk 2015-re 45-re csökkent, ezzel ismét a diplomatákra hárultak a nyilvános diplomácia feladatai.⁴⁶ A forrás- és szakemberhiány következtében a nyilvános diplomácia tematikai szűklátókörűsége is megmaradt. Noha megjelentek olyan új elemek, mint a felsőoktatási programok (pl. a „*Study in Greece*”) és az audiovizuális szolgáltatások (pl. filmipari termékek)

népszerűsítése, azonban a narratíva főbb témái továbbra is a turizmus, a kulturális és történelmi örökség, illetve a nemzetközi konfliktusok maradtak.⁴⁷ Mivel a korszakban nem volt lehetőség a korábban jellemző megaprojektek (pl. olimpia) és kampányesemények finanszírozására, a görög nyilvános diplomácia egyre nagyobb arányban kezdte felhasználni a költséghatékonyabb digitális megoldásokat. Ennek keretében regisztrálta a külügyminisztérium 2010-ben az első felhasználói fiókjait a főbb közösségimédia-platfomokon.

A gazdasági válság legnehezebb évei után a 2019-ben kormányra került Kiriákosz Micotákisz (Κυριάκος Μητσοτάκης) vezette Új Demokrácia a külpolitikai koncepció markáns átalakítását ígérte.⁴⁸ A reformok a külügy földrajzi és tematikai bázisát, valamint az intézményi működését érintették. Földrajzi értelemben a görög kormányzat visszatért az euroatlanti integráció priorizálásához, ami Törökország regionális hatalmi törekvéseivel és az orosz–ukrán háborúval magyarázható. Mindemellett a baloldali Sziriza kormányzási időszakából (2015–2019) megmaradt a külkapcsolatok diverzifikálásának koncepciója – elsősorban a Balkán, a kelet-mediterrán (Ciprus, Izrael, Egyiptom) és a közel-keleti partnerek (Egyesült Arab Emírségek, Szaúd-Arábia), valamint Kína vonatkozásában.⁴⁹ A tematikával kapcsolatos ígérek a külpolitika modernizálásáról szóltak. Egy olyan stratégia kialakításáról, amelyben Athén elhagyja tradicionális sérelmeit, jó kapcsolatokat ápol a szomszédaival, a felmerülő konfliktusokra szövetségi rendszer kialakításával reagál, gazdasági tekintetben pedig a képzett munkaerőpiaca és a fejlődő infrastruktúrája révén a turisták mellett a befektetőket is az országba vonzza. Ezen célok megvalósítása érdekében a külügyminisztérium intézményi működése is átalakult. Az új koncepcióban a nyilvános diplomácia kiemelt szerepet kapott, s a politikai és a gazdasági diplomácia mellett a külpolitika harmadik legfontosabb pillérévé vált. Ennek megfelelően átszervezték a nyilvános diplomácia keretrendszerét, amelyben a 2019-ben létrehozott Görög Diaszpóráért és Nyilvános Diplomáciáért Felelős Államtitkárság a kormányzati üzenetek nemzetközi kommunikációja mellett a külpolitika földrajzi és tematikai változásainak offline és online promotálását is feladatul kapta.⁵⁰

A teljesítésben a kormányzati weblapok, az online kampányok és hirdetések, a tematikus honlapok és blogok, valamint az idegen nyelven fenntartott híroldalak mellett az aktív közösségimédia-jelenlét is szerepet kapott. Utóbbiak közül a *Facebook* és a *Twitter (X)* bizonyult a legnépszerűbb görög nyilvános diplomáciai felületnek, az előbbin inkább turisztikai és kulturális diplomáciai posztokat közöltek, míg az utóbbin a politikai jellegű üzeneteket népszerűsítették. A tanulmány írásakor, 2024 áprilisában, a *Twitter (X)* tekinthető a külpolitikai kommunikáció fajsúlyosabb platformjának, ahol a görög külügyminisztérium fiókja 184.850 követővel rendelkezik. Eleftheria Spiliotakopoulou (Ελευθερία Σπηλιωτακοπούλου) 2019-es, 201 posztot elemző kutatása szerint a követők 45 százalékban politikai témákkal, kétoldalú és multilaterális kapcsolatokkal,

illetve Görögország nemzetközi konfliktusairól szóló bejegyzésekkel találkozhattak, míg a fennmaradó tartalom kulturális, turisztikai, a görög diaszpórához kötődött, valamint nemzeti és sportsikereket mutatott be.⁵¹ Georgia-Zozeta Miliopoulou és Eftychia Papaioannou (Γεωργία-Ζωζέτα Μηλιοπούλου és Ευτυχία Παπαϊωάννου) 2020-ban megjelent tanulmánya⁵² hasonló összetételt körvonalaz. Az általuk vizsgált öt görög nagykövetség egy hét alatt publikált *Twitter*-posztjainak elemzésekor főként ágazati tartalmakat azonosítottak, tehát a diplomáciai találkozókról és eseményekről, a kormányzat és a külügyminisztérium bejelentéseiről szóltak, valamint a görög turizmust, kultúrát és gazdasági lehetőségeket reklámozták.⁵³

A jelen tanulmány a fent említett szerzők kutatási eredményeiből arra következtet, hogy Görögország digitális diplomáciai adaptációja előrehaladott állapotban van, így tanulsággal szolgálhat a hasonló kihívásokkal küzdő magyar nyilvános diplomácia és szakmai közönség számára. Emiatt az alábbiakban a korábbi kutatásokénál nagyobb mintán és időintervallumon alapuló elemzés módszerei, eredményei és tanulságai kerülnek bemutatásra. A tanulmány a bevezetőben meghatározott célkitűzések mentén feltárja a platformon digitális diplomáciai tevékenységet folytató kormányzati szereplők összetételét, azok tartalom-előállítási szokásait, a posztjaik tartalmi kontextusait, illetve a főbb tartalomtípusok időbeli és felhasználók közötti eloszlásait. Az eredmények alapján végezetül reflektál a Micotákisz-kormány digitális diplomáciai adaptációjának sikereire és kihívásaira.

Adatgyűjtés és módszertan

A kutatás az előzőekben felvázolt célkitűzések megvalósítása érdekében egy öt lépésből álló kutatómódszertant választott. E kutatási fázisok a kvalitatív és kvantitatív tartalomelemzés módszereit ötvözték.

1. lépés

Az adatgyűjtés 40 görög kormányzati tisztviselő 23.419 *Twitter*-bejegyzését a 2021-es és 2022-es mintaidőszakra vonatkozóan hívta le, a kapott eredményeket pedig egy adatbázisban összesítette. A felhasználók kiválasztása és a posztok lehívása a *Twitter* fejlesztői felületén (*Twitter Developer*) történt, amely lehetővé teszi,⁵⁴ hogy akadémiai felhasználók tudományos kutatás céljából hozzáférjenek a platform nyilvános adatbázisaihoz. A szelektálás két kritériumon alapult. Egyrészt a kiválasztott felhasználói fiókoknak angol nyelven (is) posztoló kormánytisztviselőkhöz vagy kormányzati intézményekhez kellett kapcsolódniuk. Másrészt a kutatás rangsorolási rendszert alkalmazott a *Twitter*en azonosított görög kormánytisztviselők és kormányzati intézmények legaktívabb és

leginkább követett fiókjainak szelektálására. A rangsorolási folyamat során az említett kritériumok alapján a *Twitter Developer* – a „*user lookup*” funkció⁵⁵ segítségével – információt gyűjtött a potenciálisan kiválasztható görög kormányzati szereplőkről, azok követői bázisáról, illetve a posztolási gyakoriságukról. Az így kapott követő- és posztfrekvenciaszámok normalizálása és súlyozása⁵⁶ eredményeként egy rangsorolható lista alakult ki. A legmagasabb összesített pontszámmal rendelkező felhasználók kerültek be a kiválasztott 40 szereplő közé. Az adatlelhívás során a kiválasztott felhasználók 2021. január 1. és 2022. december 31. közötti, angol nyelvű posztjai kerültek letöltésre.⁵⁷

2. lépés

Ez a fázis – az adatszolgáltató által az akadémiai kutatásokra vonatkozó felhasználási szerződésben feltüntetett elvárásoknak megfelelően – a kiválasztott kormányzati szereplők anonimizálására, illetve a felhasználónevük kormányzati tisztségekkel vagy funkciókkal való helyettesítésére koncentrált. Például ilyen *A miniszter* felhasználónevének *MINISTER_01_GR*-re, egy Észak-Amerikában található *B nagykövetség* elnevezésének pedig *Embassy_01_NA_GR*-re változtatása. A módszernek köszönhetően az egyes bejegyzések eredeti tartalma megmaradt, miközben lehetővé vált az egyes kormányzati funkciók digitális diplomáciai szokásainak elemzése és összehasonlítása. A lehívott és megtisztított adatok adatbázis formájában kerültek publikálásra. Az adatbázis a felhasználók anonimizált elnevezéseit, a lehívott posztok szövegét, típusát (új poszt, válasz, *retweet*), illetve a megosztások (*retweetek*) és kedvelések számát, valamint a kommunikáció időpontját tartalmazza. Az adatkészlet, illetve a hozzá tartozó kódolási rendszer a *Mendeley Data* adatrepozitóriumában jelent meg nyilvánosan.⁵⁸

3. lépés

Az adatkészlet előzetes értelmezése céljából kvantitatív topikmodellezés történt, a *Top2Vec* tartalommodellező használatával.⁵⁹ A *Python* programozási környezetben futtatható algoritmuscsomag egy szöveg vektoros átalakítása révén képes felismerni az abban jelen lévő főbb témákat. A hagyományos kulcsszavas összesítéshez, illetve a széles körben használt LDA⁶⁰ eljárásához képest a *Top2Vec* a szövegben előforduló szavakat nemcsak előfordulási gyakoriság, hanem szemantikai összefüggések alapján is csoportosítani tudja. Noha az automatikus modell a szofisztikáltabb összefüggések feltárására még nem alkalmas, nagy mennyiségű adatok esetében körvonalazni tudja a leggyakrabban előforduló témákat, azaz segíti a kvalitatív vizsgálatok irányainak a kijelölését. Ez utóbbiak szem előtt tartásával e kutatási fázis során először szövegtisztítást történt,

amelynek részeként el kellett távolítani a szövegben maradt technikai karaktereket (pl.: <https://>), és meghatározni a tiltólistás szavakat (pl.: and, the). Az így előkészített szöveg elemzése során a Top2Vec a többszöri lefuttatás után 66-67 témacsoportot azonosított. Mivel ilyen sok klaszter még nem alkalmas kvalitatív összefüggések értelmezésére, a témacsoportok hierarchikus eloszlását rangsoroló parancs (*'hierarchical_topic_reduction'*) a számukat 20-ra korlátozta. Bár az azonosított témacsoportok még mindig tartalmaztak párhuzamosságokat, felismerhetően körvonalazódtak a leggyakrabban említett tématerületek. Ezekre reflektálnak az 1. ábra példaként bemutatott szófelhői.

1. ábra
A kvantitatív témamodellezés eredményei (példák)

A példákban és a hozzájuk hasonlóan felépülő többi témacsoportban a 40 legrelevánsabb szó szerepel, amelyekből manuális párosítás és csoportosítás után sikerült meghatározni a leggyakrabban említett tématerületeket. E módszerrel a főbb témacsoportok száma 6-ra csökkent, a bennük található egyedi témák mennyisége viszont 21-re nőtt. A növekedés abból eredt, hogy bizonyos esetekben a szemantikai klaszterezés nem volt képes különválasztani az egyes tématerületeket – például a kultúrához, a történelemhez és a turizmushoz kapcsolódó szavak kapcsán. A manuális csoportosítás révén megoldódott ez a probléma, és kialakultak a módszertan következő állomásához szükséges témacsoportok és témák (1. táblázat).

1. táblázat
Főbb azonosított témacsoportok és témák

1.	Nemzetközi kapcsolatok	1.	Kapcsolatok az EU-val
		2.	Kapcsolatok az USA-val
		3.	Kelet-mediterrán kapcsolatok (ciprusi, izraeli, egyiptomi)
		4.	Kapcsolatok a NATO-val
		5.	Kapcsolatok egyes közel-keleti államokkal
		6.	Kapcsolatok Törökországgal
		7.	Egyéb bi- és multilaterális kapcsolatok
		8.	Diaszpóradiplomácia
		9.	Nemzetközi jog
2.	Szakpolitikák	10.	Digitalizáció és innováció
		11.	Gazdaság és gazdasági helyreállítás
		12.	Energetika és energiapolitika
		13.	Turizmus és idegenforgalmi promóció
		14.	Oktatás és tudomány
		15.	Klí maválság és környezetvédelem
		16.	Sport és sportdiplomácia
3.	Pandémia	17.	Pandémia és egészségügy
4.	Háború Ukrajnában	18.	Háború Ukrajnában
5.	Migráció	19.	Migráció és menekültek
6.	Nemzeti örökség	20.	Kultúra és történelem
		21.	Hellenizmus és nemzeti büszkeség

4. lépés

A kutatás következő lépése az előzőekben meghatározott témákat az Atlas.ti tartalomelemző szoftver segítségével a hozzájuk tartozó tartalmakkal párosította. Először adatrendezés történt, amely az adatbázis tételeit felhasználó és mintavételi év szerint külön dokumentumokba gyűjtötte. Ezután a kutatás a dokumentumokat a program főnévi kifejezések detektálására kialakított funkciójával (*concept search*) vizsgálta. Ez a funkció nemcsak a szóazonosításra, hanem szókapcsolatok (pl. egészségügyi rendszer) felismerésére is képes, majd az összegyűjtött fogalmakat előfordulási gyakoriság alapján klaszterekbe csoportosítja és rangsorolja. Az így kialakított klaszterek egyedi áttekintése lehetővé tette az azokban előforduló szókapcsolatok osztályozását és kódolását, amelyek

így bekerültek a 3. lépésben azonosított témák valamelyikébe. Egy példa erre: az automatikusan detektált „Ukrajna” klaszter összesen 148 főnévi kifejezést azonosított, amelyek 2129 posztot érintettek. Az összegyűjtött egyedi kifejezések áttekintése manuális módszerrel is effektív kódolást tett lehetővé, hiszen egyértelmű esetekben (pl. *Russia's attack*) az adott kifejezéshez tartozó posztok egy kattintással bekerültek a megfelelő téma kódcsoportjába (a példa esetében a „háború Ukrajnában” kódcsoportba); a kevésbé egyértelmű esetekben pedig (pl. *the Ukranian city*) a kifejezéshez kapcsolt posztok ellenőrzését a bejegyzések kódolása vagy negligálása követte. A tartalomelemzés tehát a géppel támogatott módszert választotta, amelyben a fogalmi klaszterek felismerése automatikusan, a tartalmi kontextus és az osztályozás feltárása manuálisan, a kódok és az egyedi posztok összekapcsolása viszont szintén automatikusan történt.⁶¹ Megjegyzendő, hogy több témát egyszerre érintő bejegyzések több kódcsoport alá is bekerülhettek.⁶²

5. lépés

A módszertannak megfelelően a kutatás utolsó szakasza az eredmények ellenőrzésére, összegzésére, értelmezésére és vizualizációjára koncentrált, amelyben egyrészt az előző lépés adatrendezései, másrészt a tartalomelemző szoftver automatikus funkciói jelentettek könnyítést. Az ellenőrzést felgyorsította, hogy a szótáron alapuló módszertől eltérően itt a kódolási folyamat kizárólag az adatkészletben előforduló kifejezésekre épült.

Eredmények

A fenti módszertan segítségével a kiválasztott mintába 10 miniszter, 8 miniszterhelyettes, 2 minisztérium, 10 nagykövetség, 3 nagykövet, 3 nemzetközi szervezethez delegált misszió, 2 konzulátus, 1 konzul és 1 kormányzati intézmény/ szervezeti egység került be. A mintavételi időszakban nem mindegyikük volt folyamatosan aktív: bizonyos felhasználók időnként kormányzati személycserék, mások a *Twitter*-fiókjuk későbbi létrehozása, megint mások az angol nyelvű posztolási tevékenység átmeneti szüneteltetése miatt hiányoznak. Ennek ellenére kijelenthető, hogy az elemzett felhasználók a kétéves mennyiségi statisztikák alapján lettek kiválasztva, tehát a mintavételi időszakban ők tekinthetők a *Twitter*en a legaktívabb és a legláthatóbb görög kormányzati aktoroknak. Közülük a legmagasabb posztszámmal három diplomáciai képviselő, két nemzetközi szervezethez delegált misszió (összesen 2160, illetve 1559 bejegyzéssel) és egy uniós országban működő nagykövetség (1240 bejegyzéssel) rendelkezett. A felhasználók kiválasztásához kapcsolódó módszertan másik számottevő eredménye, hogy a mintába kerültek csaknem fele (45%) szervezeti egységet képviselő

fiók volt, azaz Görögországban a digitális diplomácia nemzetközi trendjeinek megfelelő personalizáció mellett a hivatalokhoz kötődő üzenettovábbítás is elterjedt.

2. táblázat
Az adatállomány legfontosabb statisztikai mutatói és értékei

Megfigyelési egység	Érték
Posztok száma (összes)	23.419
Posztok száma (2021)	7.948
Posztok száma (2022)	15.471
Átlagos posztszám/felhasználó	616,3
Átlagos posztszám/felhasználó (2021)	209,2
Átlagos posztszám/felhasználó (2022)	407,1
Új posztok száma	8.458
Válaszok (<i>reply</i>) száma	864
Megosztások (<i>retweet</i>) száma	14.097
A kiválasztott felhasználók egymás közötti megosztásainak száma (összes)	4.999
A kiválasztott felhasználók egymás közötti megosztásainak száma (2021)	1.819
A kiválasztott felhasználók egymás közötti megosztásainak száma (2022)	3.180
Legmagasabb posztszám/felhasználó	3.368
Legalacsonyabb posztszám/felhasználó	0
Az új posztokra érkező kedvelések (<i>like</i>) száma (összes)	672.174
Az új posztokra érkező kedvelések (<i>like</i>) száma (2021)	175.245
Az új posztokra érkező kedvelések (<i>like</i>) száma (2022)	496.929
Az új posztokra érkező megosztások (<i>retweet</i>) száma (összes)	132.484
Az új posztokra érkező megosztások (<i>retweet</i>) száma (2021)	35.353
Az új posztokra érkező megosztások (<i>retweet</i>) száma (2022)	97.131

A kiválasztott 40 szereplő *Twitter*-en zajló digitális diplomáciai tevékenységének további fontos statisztikai mutatóit a 2. táblázat összegzi. Az első szembetűnő adat a posztolási tevékenység fokozódása: 2022-re a posztok száma 2021-hez képest 98%-kal nőtt. A posztok időbélyegzőinek összesítése alapján megállapítható, hogy az ugrásszerű növekedés 2022. február és március között történt – tehát az orosz-ukrán háború kezdetének időszakában –, a maximumot pedig

szepemberben érte el, havi 1600 poszttal. Az eredmények alapján a posztok 60,2%-a megosztás (*retweet*), 36,1%-a új poszt, 3,6%-a pedig válaszbejegyzés (*reply*) volt. Ez alapján arra következtethetünk, hogy a kiválasztott felhasználók a saját tartalomgyártás helyett nagyobb arányban hagyatkoztak más szereplők üzeneteinek a megosztására. Mivel Görögország esetében a centralizáció hiánya évtizedekig strukturális gyengeségként jelentkezett, a kutatás kiterjedt a kiválasztott szereplők egymás posztjaira vonatkozó megosztásainak számára is. Az összegzés eredményeként megállapítható, hogy 2021-ben az összes publikált poszt 22,8%-a volt olyan, amely a kiválasztott 40 felhasználó bármelyik másik tagjáéra érkezett. 2022-ben ez az arány – az összposztszám növekedése mellett – 20,5%-ra csökkent. Fontos kiemelni, hogy mindkét mintavételi évben két hivatal (a Ministry_04_GR és a Minister's Office_02_GR) rendelkezett a legmagasabb megosztási aránnyal.

A statisztikai mutatók másik fontos tanulsága az új posztokra érkező kedvelések és megosztások arányainak az alakulása. Ahogy a posztok számának esetében, így e mérőszámok vizsgálatakor is növekedés tapasztalható: 2021 és 2022 között az új bejegyzésekre érkező kedvelések száma 183,5%-kal, míg az új posztokra érkező megosztások száma 174,7%-kal növekedett. Megjegyzendő, hogy a kedvelési és a megosztási arányok szükségszerűen az adatlehívás pillanatának állapotát tükrözik, így azok azóta növekedhettek vagy csökkenhettek. Szintén kiemelendő, hogy ugyan a megosztások és kedvelések arányai jól jelzik a láthatóság növekedését, de automatikusan nem reflektálnak az üzenetek pozitív(abb) fogadtatására. Mivel a vizsgált két év alatt a posztok száma 98%-kal emelkedett, a kedvelési és a megosztási arányok növekedése a frekvenciát több digitális tevékenység és a nagyobb befogadói bázis következménye is lehet.

A megosztások és a kedvelések arányaira a posztok számának a mennyiségi növekedése mellett a bejegyzések tartalma is hatást gyakorolt. A tartalmi trendek feltárását a korábban ismertetett ötlépcsős módszertant tette lehetővé, amelynek a harmadik szakasza 21 frekvencián előforduló tématerületet azonosított. A negyedik szakaszban a géppel támogatott tartomelemzés az adatbázis bejegyzéseit a tématerületeknek megfelelően osztályozta és kódolta. A módszertan révén osztályozható posztok száma összesen 16.730 volt, tehát az összes lehívott bejegyzés 71,4%-át lehetett valamilyen gyakran előforduló tématerületbe beilleszteni. A témákat és az évenkénti előfordulási gyakoriságot az 2. ábra ismerteti. Közülük a legfontosabbak Görögország nemzetközi kapcsolataihoz kötődnek: az e kategóriába tartozó 9 téma posztjai a 2021-es év összes bejegyzéseinek 40,3%-át, 2022-ben pedig 33,7%-át teszik ki. Említést érdemelnek még egyes szakpolitikai területek és az azokhoz tartozó csoportok; azok a digitalizációtól a gazdaságon át egészen a környezetvédelemig számos területet érintenek. A 3 legnépszerűbb tématerület a „Kapcsolatok az EU-val” (3261 poszt), a „Háború Ukrajnában” (1500 poszt), illetve a „Kelet-mediterrán

kapcsolatok” (1412) voltak. A legkevésbé tárgyalt témakörök: a „Klímaválság és környezetvédelem” (185), a „Nemzetközi jog” (144), illetve a „Hellenizmus és nemzeti büszkeség” (139).

2. ábra
Az azonosított tématerületek és évenkénti előfordulási arányuk

A mintavételi évek elemzésekor szembetűnő volt, hogy 2021-ben az európai uniós és az amerikai kapcsolatok, illetve a pandémia és az egészségügy számított a legfrekvenciáltabban említett témának. A 2022-es tematikai változások érzékelhetően az abban az évben jellemzővé vált nemzetközi folyamatok hatását tükrözik: az első három helyezett közé ugyanis az uniós kapcsolatok, az ukrain háború és a kelet-mediterrán viszonyok kerültek be. A legfajsúlyosabb új tématerület mindenképpen a „Háború Ukrajnában” lett, amelynek esetében növekedés tapasztalható az olyan topikoknál is, mint a diaszpóradiplomácia (a mariupoli görög lakosság miatt), a nemzetközi jog, valamint az EU-val,

a NATO-val és az USA-val való kapcsolatok. Szintén növekedés tapasztalható a kelet-mediterrán államokkal és Törökországgal kapcsolatos témák esetében, amelyek elsősorban a görög-török vita 2022-ben tapasztalt *ad hoc* eseményeihez, valamint a ciprusi, izraeli és egyiptomi partnerekkel kialakított szövetségek megerősítéséhez kötődnek. Említést érdemelnek még az energetikai témák, amelyek az áremelkedések miatt kerültek előtérbe, valamint a turisztikai és a kulturális topikok, amelyek az infláció és a gazdasági nehézségek ellensúlyozása érdekében a turizmus élénkítését célozzák. Míg az utóbbiaknál növekedés, addig a pandémiával és a klímaválsággal összefüggő témáknál látványos csökkenés tapasztalható – ami nem görög sajátosság.

Az eredmények ismertetésekor fontos kitérni az azonosított tartalomtípusok felhasználók közötti eloszlására is. Ezek az összefüggések a 3. ábrán láthatók, ahol az egyes szereplők feletti számoszlop azon posztok számát jelzi, amelyekben egy adott témakört megemlítettek. E számadatok áttekintése után szembetűnő a mintavételi évek közötti különbség: 2022-re mind mennyiségi, mind pedig tartalmi diverzitás tekintetében jelentős növekedés tapasztalható. Ez a változás jobbra a diplomáciai testületi felhasználók jóval aktívabb szerepvállalásának köszönhető, azaz ők a központi kormányzatiakénál jóval nagyobb mennyiségű digitális tartalmat közöltek.

A tartalmi összefüggések felvázolásakor egyértelmű jellegzetesség a „Kapcsolatok az EU-val” témakörnek a szereplőkön és a mintavételi éveken átívelő népszerűsége. A leggyakrabban említett témán kívül már kisebb-nagyobb eltérések tapasztalhatók a diplomáciai háttérű és a központi kormányzathoz tartozó felhasználók között. Ha a felhasználók öt leggyakrabban említett témáit funkcionális összefüggésben vizsgáljuk, akkor a preferencia-sorrend a diplomáciai szereplők esetében: „Kapcsolatok az EU-val” (15 felhasználó), „Háború Ukrajnában” (8), „Kapcsolatok az USA-val” (6), „Turizmus és idegenforgalmi promóció” (5), valamint „Kultúra és kulturális örökség” (5). A központi kormányzathoz közel álló felhasználók (azaz miniszterek, miniszterhelyettesek, minisztériumok) ugyanezen mutató esetében a „Kapcsolatok az EU-val” (18 felhasználó), a „Kapcsolatok az USA-val” (8) a „Háború Ukrajnában” (6), a „Digitalizáció és innováció” (6), illetve az „Energia és energiapolitika” (4) témaköröket részesítették előnyben.

A középmezőnybe a diplomácia felhasználók esetében a kelet-mediterrán (4) és a közel-keleti államokkal, valamint a Törökországgal (3) kapcsolatos témakörök, míg a központi kormányzat szereplőinél a pandémiához és az egészségügyhöz (3), a Törökországhoz (3), illetve a kelet-mediterrán térséghez (3) fűződők kerültek. Említést érdemel, hogy a diaszpóradiplomácia, a nemzetközi jog, a klímaváltozás, az oktatás és tudomány, továbbá az egyéb országokkal és multilaterális szervezetekkel kialakított kapcsolatok témaköreit mindkét csoport gyakorta negligálta, tehát azok egyetlenegy szereplő esetében sem kerültek be a leggyakrabban említett topikok közé.

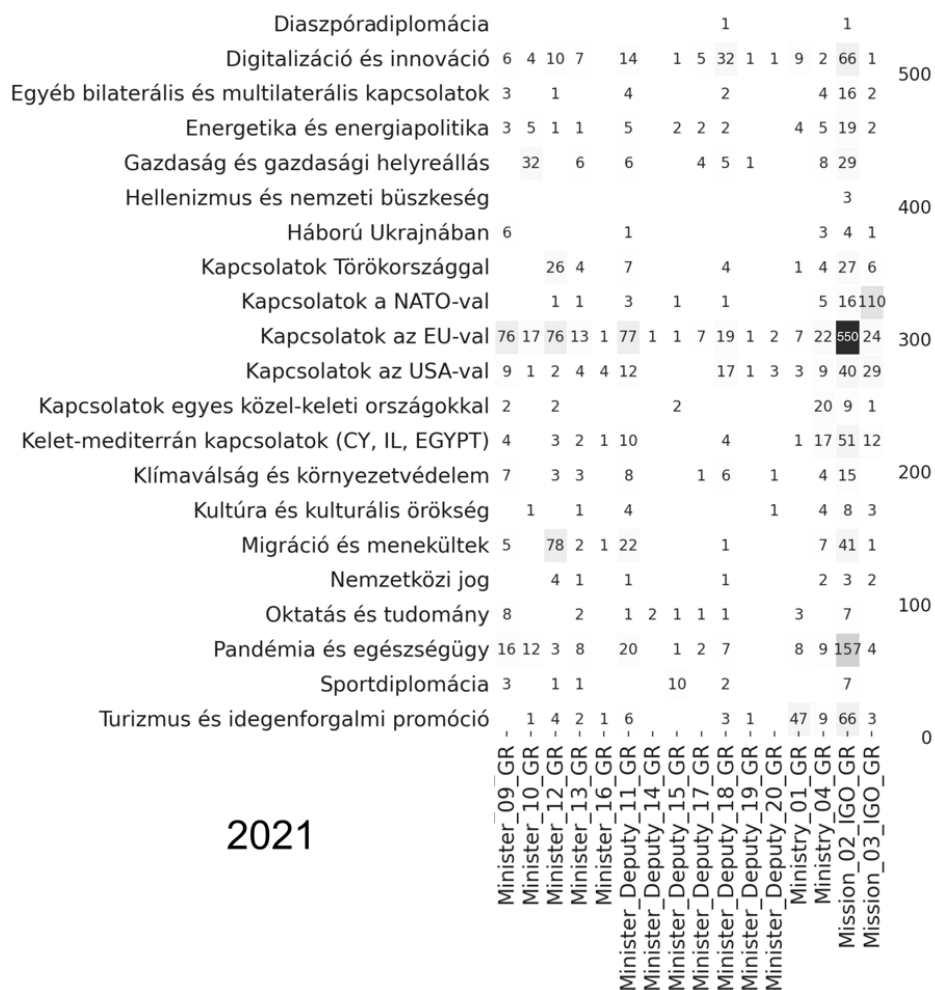
A tartalomeloszlás időbeli különbségeinek vizsgálatakor szembetűnővé válik, hogy 2021 és 2022 között jelentősebb változások inkább a központi kormányzat felhasználói által megosztott tartalmakban következtek be. Míg a diplomáciai szereplők bejegyzéseit mindkét mintavételi évben jobbra a nemzetközi interakciók dominálták, addig a kormányzati felhasználók üzeneteit 2021-ben a szakpolitikai és az ágazati tartalmak, 2022-ben viszont már a nemzetközi témák és a biztonsági kihívások. Esetükben az első évben az EU-s kapcsolatok mellett a „Digitalizáció és innováció”, a „Pandémia és egészségügy”, a „Migráció és menekültek”, a „Turizmus és idegenforgalmi promóció” volt a legnépszerűbb téma-terület, míg 2022-re ez az összetétel átalakult, s felerősödtek a nemzetközi szövetségesekhez („Kapcsolatok az USA-val”, „Kelet-mediterrán kapcsolatok”) és a biztonsági kihívásokhoz („Háború Ukrajnában”) kapcsolódó üzenetek.

Az eredmények interpretációja

Az előzőekben felvázoltak összegzéseként megállapítható, hogy a kutatási eredmények a görög kormányzati szereplők fokozódó *Twitter*-aktivitását bizonyították, amelyben 2021 és 2022 között mennyiségi és tartalmi változások is bekövetkeztek. Azok egyrészt tükrözik a nemzetközi trendeket,⁶³ hiszen – a digitális diplomácia globális folyamatainak megfelelően – a platformon folytatott idegen nyelvű kormányzati kommunikációban nem pusztán a külügyminisztérium munkatársai vettek részt, hanem más szakpolitikai ágazatok vezetői és tisztviselői is. Másrészt viszont a görög eset némileg eltér a többitől, mivel az eredmények alapján a nyilvános diplomácia perszonalizációja csak részben mutatható ki. Természetesen bizonyos minisztereknek kiemelt szerepük és jelentős követőtáboruk volt, ugyanakkor a platformon zajlott nemzetközi kommunikáció hivatalokhoz is kötődött, ráadásul a megosztások centralizációja révén a legnagyobb láthatóságot is azok kapták. Ez ellentmond a szakirodalom által detektált „*selfie*” diplomácia nemzetközi terjedésének,⁶⁴ amely a kormányzati üzenetek hatékony megosztását egyes diplomaták és döntéshozók közösségimédia-aktivitásának perszonalizációja révén kívánja modernizálni.⁶⁵

2021

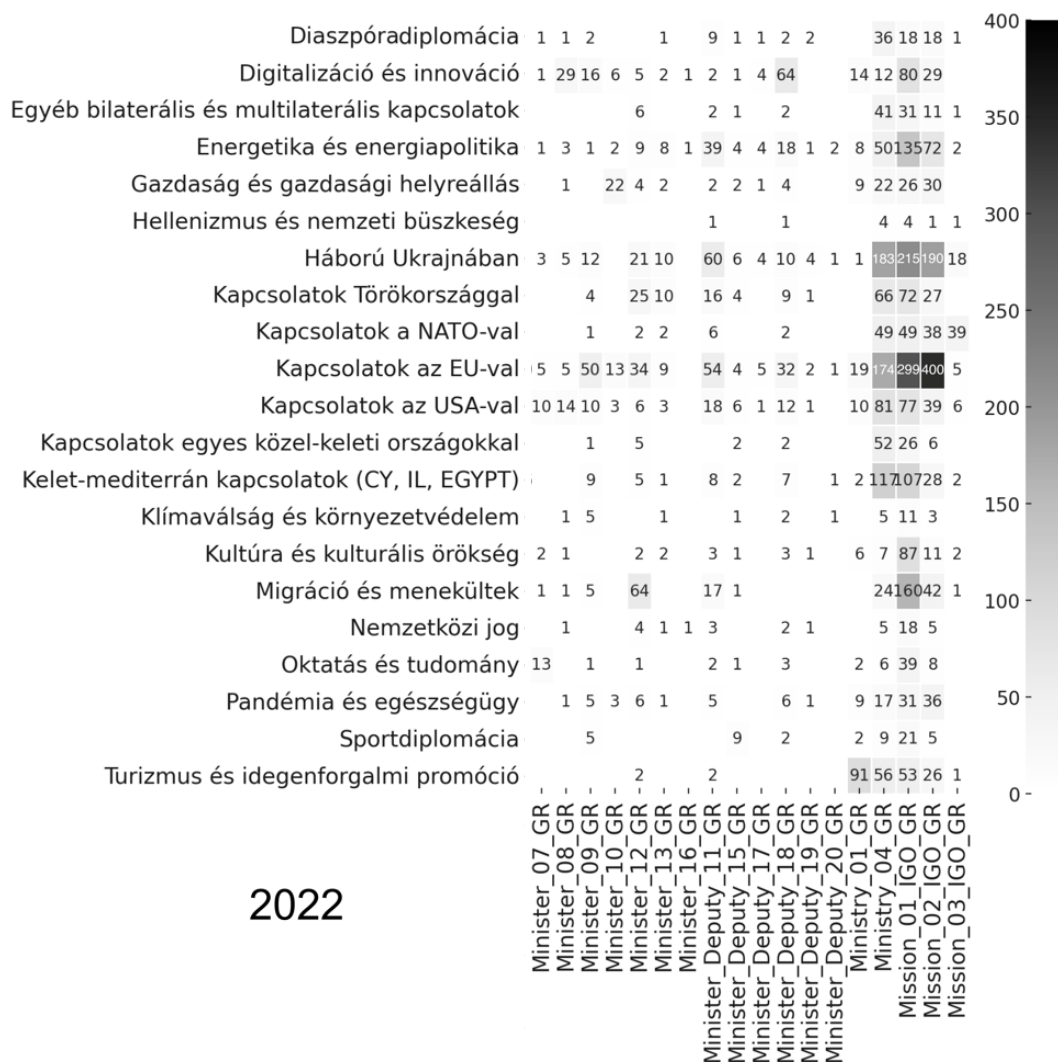
	Ambassador_01_ME_GR	Ambassador_02_ME_GR	Ambassador_03_EU_GR	Consulate_01_NA_GR	Consulate_02_NA_GR	Embassy_01_EU_GR	Embassy_03_EU_GR	Embassy_05_ME_GR	Embassy_06_ME_GR	Embassy_07_NA_GR	Embassy_08_EU_GR	Embassy_09_EU_GR	Embassy_10_ME_GR	Minister's Office_02_GR	Minister_03_GR	Minister_05_GR	Minister_06_GR	Minister_07_GR	Minister_08_GR
Diaszpóradiplomácia -	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Digitalizáció és innováció -	10	2	4	2	25	40	2	29	31	36	11	4	8	1	4	2	9	32	
Egyéb bilaterális és multilaterális kapcsolatok -	3	2	2	4	2	8	14	4	6	1	3	1	3	1	1	3	1		
Energetika és energiapolitika -	16	2	2	7	20	24	19	8	8	6	4					6			
Gazdaság és gazdasági helyreállítás -	8	1	1	8	12	1	16	20	11	9	1	10			2	8		2	
Hellenizmus és nemzeti büszkeség -	2		3	13	5		3	1	9	10	1	5							
Háború Ukrajnában -	5			1	1		1	1	2	1	2	1				4			
Kapcsolatok Törökországgal -	21	2		5	1		31	9	14	2	25	4	8		3	7			
Kapcsolatok a NATO-val -	7	1		4		1	9	1	13	1	6		4			4			
Kapcsolatok az EU-val -	61	5	11	1	24	73	15	52	3	57	67	60	18	21	1	9	25	5	12
Kapcsolatok az USA-val -	34	3	9	18	52	13	1	45		162	11	16	6	9		21	5	5	3
Kapcsolatok egyes közel-keleti országokkal -	54			1	1	1	7		6	1	5	33				19			
Kelet-mediterrán kapcsolatok (CY, IL, EGYPT) -	43	23	6	6	26	5	1	196		54	16	25	16	11		4	9		
Klímváltság és környezetvédelem -	5	1		2	10		11		8	5	8	1	10		2	5			
Kultúra és kulturális örökség -	24	2	2	2	16	43	3	19	33	57	6	15	2		4	7		1	
Migráció és menekültek -	4	1	1		13		7		8	12	14	2	6		1	6			
Nemzetközi jog -	5			2	1		2	1	1		4	1	2						
Oktatás és tudomány -	4		2	4	5	1	4	1	9	11	2	2	1		2		7	1	
Pandémia és egészségügy -	25	1	4	4	21	45	2	43	1	30	42	14	9	8	34	10		10	
Sportdiplomácia -	23	2	1	5	12	1	5		6	16	3	7	1		2				
Turizmus és idegenforgalmi promóció -	43	1	2	8	27	65	1	36		25	56	6	10	4	29	9	1	3	

3/b ábra
A főbb tartalomtípusok felhasználók közötti eloszlása, 2022

Diaszpóradiplomácia	-7	3	3	4	6	25	3	4	7	7	11	1	12	4	1	47		
Digitalizáció és innováció	-12	8	1	3	11	22	133	23	8	18	17	2	22	3	1	8	7	
Egyéb bilaterális és multilaterális kapcsolatok	-2	2	2	2	2	19	4	5	6	4	3	2			1	1	36	
Energetika és energiapolitika	-28	7	3	3	13	23	4	139	21	41	37	12	4	17	14	3	11	49
Gazdaság és gazdasági helyreállítás	-10	2			9	9	40	8	11	13	2	3	11	2	1	9	26	
Hellenizmus és nemzeti büszkeség	-6				15	28	2	3	1	7			4				6	
Háború Ukrajnában	-25	20	12	13	24	163	8	45	25	59	66	10	38	2	22	1	4	186
Kapcsolatok Törökországgal	-14	3	2	5	6	65	1	35	3	44	10	1	11	7	13	1	79	
Kapcsolatok a NATO-val	-2	2	3		8	1	26	4	17	4	26	28		10		2	39	
Kapcsolatok az EU-val	-71	16	6	4	15	1	108	15	161	20	31	50	24	22	11	14	3	14150
Kapcsolatok az USA-val	-25	1	1	30	38	42	1	81	12	50	132	4	6	9	7		25	78
Kapcsolatok egyes közel-keleti országokkal	-64	1				12		8	3	8	5		1	18			1	28
Kelet-mediterrán kapcsolatok (CY, IL, EGYPT)	-11	77	1	8	40	51	2	241	42	46	45	2	3	7	2		10	106
Klímaválság és környezetvédelem	-	2				4	12	1	4	6	1	1	1	2			1	4
Kultúra és kulturális örökség	-44	6	2	10	20	2	35	3	200	11	7	27	26	3	31	4	5	8
Migráció és menekültek	-3	1	2	1	1	26	3	41		11	5	4	6		2	1	1	25
Nemzetközi jog	-8	3	1	1	6	11	1	4	3	3	5	2	2	1	3			16
Oktatás és tudomány	-4		7	1		3	25	3	4	6	7	2	3	1			1	5
Pandémia és egészségügy	-28	7	2	8	10	13	2	49	16	4	5	9	2	7	2		8	18
Sportdiplomácia	-18	4		2	2	1	7	2	25	3	3	2	5	1	5		2	13
Turizmus és idegenforgalmi promóció	-67	3	1	8	12	4	27	2	190	13	15	26	17		19		76	18
Ambassador_01_ME_GR	-																	
Ambassador_02_ME_GR	-																	
Ambassador_03_EU_GR	-																	
Consulate_01_NA_GR	-																	
Consulate_02_NA_GR	-																	
Embassy_01_EU_GR	-																	
Embassy_02_EU_GR	-																	
Embassy_03_EU_GR	-																	
Embassy_04_EU_GR	-																	
Embassy_05_ME_GR	-																	
Embassy_06_ME_GR	-																	
Embassy_07_NA_GR	-																	
Embassy_08_EU_GR	-																	
Embassy_09_EU_GR	-																	
Embassy_10_ME_GR	-																	
Minister's Office_02_GR	-																	
Minister_03_GR	-																	
Minister_05_GR	-																	
Minister_06_GR	-																	

2022

Részen a felhasználókhoz kötődő második érdekes fejlemény a posztok mennyiségi növekedése, amelynek háttérében több tényező állhat. Ezek közül az egyik legfontosabb a nyilvános diplomációban részt vevő szervezeti egységek folyamatos digitalizációja,⁶⁶ amelynek eredményeként – a korábban fragmentált kormányzati kommunikáció centralizációjával együtt – manapság azok már nagyobb mennyiségű közösségimédia-poszt előállítására képesek. Szintén aktívabb digitális diplomáciai jelenlétre sarkallhattak az előző évek nemzetközi eseményei: a pandémia és az azt követő nemzetközi feszültségek (elsősorban az orosz–ukrán háború) az online reagálóképesség fejlesztését követelték meg. Erre utal, hogy a két mintavételi év között tapasztalt mennyiségi növekedést elsősorban diplomáciai háttérű felhasználók idézték elő, azaz olyanok, akiknek a nemzetközi kihívásokra reagálniuk kellett. A görög digitális diplomáciai üzenetek esetében ez így alakult: a kiválasztott 40 szereplő angol nyelvű bejegyzéseinek a száma 2019-ben 6872, 2020-ban 7044, a tanulmány mintavételi időszakában azonban már 7948 (2021) volt, egy évvel később pedig meg is duplázódott (15.471). A fokozódó aktivitás a kutatási időszak végére kétségtelenül még egy uniós összevetésben is értékelhető *Twitter*-jelenlétet biztosított a görög kormányzat számára. Összehasonlításképpen: az ugyanezzel a módszertannal Magyarország kapcsán megvalósult párhuzamos kutatás 2021 és 2022 alatt összesen 24.380 angol nyelvű posztot azonosított, amely közel megegyezik a görögökével (23.419).⁶⁷

A bejegyzések számának növekedése mellett a posztolási struktúra interpretálása is fontos. Ahogy az elméleti részben kiemelten szerepelt, Görögországban a nyilvános diplomácia hatékonyságát sokáig a fragmentált kormányzati kommunikáció, illetve a párhuzamosságok korlátozták. A kutatás során lehívott adatok közül elsősorban a megosztások (*retweetek*) alkalmasak arra, hogy a digitális diplomácia üzenettovábbítási hierarchiáira reflektáljanak. Ezekre az eredményeket ismertető fejezet már utalt: az adatösszegzés szerint 2021-ben a publikált posztok 22,8, míg 2022-ben 20,5 százaléka volt olyan *retweet*, amely a kiválasztott felhasználók bármelyik másik tagjának a posztjára érkezett. Ebből arra következtethetünk, hogy egymás üzeneteit szívesen osztják meg, ugyanakkor az önálló tartalom elhelyezése elterjedtebb. Ezt a következtetést részben árnyalja, hogy 2021-ben a megosztások 46 százaléka egy minisztérium (Ministry_04_GR), 21 százaléka egy miniszteri hivatal (Minister's Office_02_GR) és 14 százaléka egyetlen miniszter (Minister_06_GR) által közzétett bejegyzésekre vonatkozott. Ez az eloszlás 2022-ben nagyjából változatlan maradt: továbbra is ugyanaz a minisztérium (51%), miniszter (16%) és miniszteri hivatal (15%) kapta a legtöbb megosztást a mintában szereplő többi felhasználótól. A *retweetek* ilyen mértékű koncentrációjából mindenképpen az üzenetmegosztás centralizációs modelljének az alkalmazására lehet következtetni.

A központi szereplők láthatóságának a növekedésére utal az új posztokra érkező kedvelések számának emelkedése is: az eredmények összegzésekor láttuk, hogy 2021 és 2022 között a számuk 183,5 százalékkal nőtt. Ebben ismét döntő szerepet játszottak az imént említett központi szereplők: míg 2021-ben a három legkedveltebb szereplő⁶⁸ a *like*-ok 67,7 százalékát gyűjtötte össze, addig 2022-ben a dobogósok⁶⁹ a 83,9 százalékát. Ez az üzenetközvetítés kapcsán arra utal, hogy a vezető beosztású állami tisztségviselők és a hivatalok egyébként is fajsúlyosabb posztjait láthatóbbá tették a fentebb említett centralizált megosztási tendenciák. Az általuk létrehozott bejegyzések így nagyobb közönségből váltottak ki reakciót, mint az egyébként frekvenciátaliban posztoló diplomáciai háttérű felhasználóké.

A megosztási és kedvelési összefüggések összegzésekor két, egymással párhuzamos tendencia azonosítható. Az egyik azt mutatja, hogy a mintában szereplő ágazati és szakpolitikai tartalmak meghatározása a felhasználók számára funkcionális feladat, amely nem igényli más tematikus narratívák megosztását. Következésképpen kevés átfedés van például a turisztikai értékeket népszerűsítő és a kelet-mediterrán térségben folyó gáztárgyalásokat bemutató felhasználók között, ami a kölcsönös megosztás hiányában csökkenti az ilyen ágazati tartalmak láthatóságát. A másik tendencia a három központilag meghatározott szereplő üzeneteinek az állandó és kiemelt megosztása, akik a centralizált modell révén nagyobb hatékonysággal terjesztik a központi kormányzati üzeneteket. A két trend következtében az átlagos *Twitter*-felhasználót főleg a központi üzenetek, míg az ágazati tartalmak inkább a specifikus érdeklődésű fogyasztókat érik el. Összevetve a görög nyilvános és digitális diplomácia helyzetét bemutató részben felvázolt párhuzamosságokkal, ez a digitális diplomáciai stratégia mindenképpen egy tudatosabb, centralizáltabban működő tervezési struktúrára utal.

A fentiek fényében a következő feladat a tartalmi összefüggések értelmezése. A szakirodalom ebben a vonatkozásban még a 2010-es évek közepén-végén is tematikai szűklátókörűségről számolt be: a nyilvános diplomácia főbb narratívái közé továbbra is a turizmus, a kulturális és történelmi örökség, illetve a nemzetközi konfliktusok tartoztak, amelyek néhány gazdasági témával egészültek ki. Az adatok azt mutatják, hogy a *Twitter*-en zajló kormányzati kommunikáció a platform profiljához illeszkedett, azaz főként külpolitikai témákat helyezett előtérbe. Így az eredményekből több különálló külpolitikai területet lehetett azonosítani, amelyek közül legalább négy (a kelet-mediterrán és a törökországi kapcsolatok, a migráció, valamint a nemzetközi jog) tekinthető olyan klaszternek, amely előszeretettel érint bilaterális konfliktusokat (is).

Jellemző, hogy a két mintavételi év alatt csak a kelet-mediterrán reláció került be a leggyakrabban említett tématerületek közé, de az is csupán harmadikként. A konfliktusokkal összefüggő témák körében beazonosított 21 klaszter közül

a 10. helyen a Törökországgal fenntartott kapcsolatok, a 11.-en a migráció és a menekültek, a 20.-on pedig a nemzetközi jog szerepelt. Az eredmények tehát az ilyen jellegű topikok csökkenését jelzik, ami arra utal, hogy Görögország vagy komolyan gondolja a jószomszédi kapcsolatokra vonatkozó célkitűzéseit, vagy kontraproduktívnak tartja az érzékeny témák nemzetközi hirdetését. A görög nyilvános diplomácia tradicionális témái egészében véve is csökkenést mutatnak. Noha a turizmus még mindig a 4. leggyakrabban említett tárgykör volt, a kultúra a 9., a gazdaság a 13., a diaszpóradiplomácia a 17., míg a hellenizmus és nemzeti büszkeség a 21. helyre került. Helyettük 2021-ben az EU, a pandémia, illetve az amerikai kapcsolatok, 2022-ben pedig az EU, az ukrán háború és a kelet-mediterrán kapcsolatok kaptak tematikai prioritást.

Ebből az összetételből egyértelműen kirajzolódik, hogy a görög digitális diplomáciának a *Twitteren* kialakított narratívája szakítani kívánt a hagyományos berögződésekkel, és a külpolitika 2019-ben meghatározott reformjait kívánta tükrözni. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a hagyományos témák eltűntek, azonban az újak hangsúlyozása miatt a külföldi *Twitter*-fogyasztók statisztikailag magasabb arányban találkoztak az olyan tartalmakkal, amelyek földrajzi és tematikai tekintetben a kormányzat modernizációs céljainak is megfeleltek.

Az eredmények interpretációjának utolsó fontos állomása az azonosított tématerületek szereplők közötti eloszlásához kapcsolódik. A kutatás során a felhasználók két nagyobb csoportját lehetett azonosítani: a központi kormányzat és a diplomácia szereplőit. Noha mindkettő esetén az EU-val való kapcsolatok témaköre volt a legnépszerűbb, a többenél eltérések tapasztalhatók. A központi kormányzat esetében a legfontosabb megállapítás, hogy ott az ágazati tartalmak közlése, tehát az adott minisztérium szakpolitikai fókuszába tartozó üzenetek továbbítása áll a feladatok élén. Így ebben a csoportban a hazai kommunikációs elemek is megtalálhatók. A második megállapítás, hogy ez a csoport hajlamosabb változtatni a főbb narratívákhoz kapcsolódó preferenciákat, azaz a hazai és a nemzetközi változásoknak megfelelően módosítja a bejegyzések tartalmát. Ahogy korábban láttuk, ezek az adaptációk azért különösen fontosak, mert a központi kormányzat három szereplője kapja a legnagyobb láthatóságot, tehát az ő reagálóképességük meghatározza a görög kormányzatról kialakult nemzetközi összképet. Mivel a diplomáciai csoport a funkciójából eredően külpolitikával foglalkozik, ezért esetükben a váratlan tematikai váltás csak hirtelen bekövetkezett események kapcsán történt meg. Ezért a külpolitikai tématerületekkel kapcsolatos preferenciáik a két év alatt keveset változtak, kis túlzással kijelenthető, hogy az Ukrajnában zajló háborút leszámítva érintetlenek maradtak.

Konklúzió

A tanulmány összefoglalta a digitális diplomácia általános jellemzőit és görögországi sajátosságait, majd azokkal összefüggésben bemutatta 40 kormányzati szereplő 2021–2022 közötti angol nyelvű bejegyzéseinek empirikusan vizsgált eredményeit. A legfontosabb célkitűzések esetében azonosította azon kormányzati szereplőket, akik a *Twitter*en zajló nemzetközi kommunikációban a legaktívabbak voltak, feltárta a felhasználók tartalom-előállítási struktúráit, illetve feltérképezte a posztok tartalmi kontextusait, azok időbeli változásait, valamint a digitális diplomácia tématerületeinek a szereplők közötti eloszlásait. A kutatás eredményei a felhasználók változatos összetételét azonosították: a külügyminisztérium és a diplomácia képviselői mellett a központi kormányzat tagjai is bekerültek a legnépszerűbb és a legaktívabb felhasználók közé. Noha ez megegyezik a szakirodalom⁷⁰ által körvonalazott trendekkel, a görög modell mégis némileg eltérő, mivel abban a digitális diplomácia kevésbé perszonalizált, azaz hivatalokhoz is kötődik.

Szintén fontos felismerés, hogy a kiválasztott kormányzati szereplők *Twitter*-aktivitása 2021 és 2022 között jelentősen megnőtt. Ebből arra következtethetünk, hogy a nyilvános diplomácia digitális átállása megkezdődött, folyamatosan halad, és általánosságban megfelel a 2019-ben előirányzott célkitűzéseknek. Ezzel összefüggésben a megosztási és a kedvelési arányok vizsgálatából kitűnik, hogy a főbb narratívák meghatározásakor központosítási tendenciák érvényesülnek. E centralizációs törekvések több évtizedes párhuzamosságokra reflektálnak, a *Twitter*en zajló digitális diplomácia esetében pedig elsősorban a központi kormányzat három felhasználójának az üzeneteit kívánják széles körben terjeszteni. A centralizáltabb üzenetmegosztás miatt a leggyakrabban megjelenő posztok többé-kevésbé a központi kormányzat igényeit és a 2019-ben meghatározott reformjait tükrözik. A 2021-es adatokból kiemelhetők például az EU-hoz, a pandémiához és az amerikai kapcsolatokhoz köthető tartalmak, 2022-ben pedig az Ukrajnában dúló háborúra és a kelet-mediterrán kapcsolatokra vonatkozó bejegyzések. Bár ez a tematikai fókusz nem számolta fel az olyan hagyományos témákat, mint a turizmus vagy a bilaterális konfliktusok, az átlagos *Twitter*-felhasználó statisztikailag nagyobb arányban találkozott olyan üzenetekkel, amelyek megfeleltek a görög kormányzat földrajzi és tematikai prioritásainak.

Összességében tehát megállapítható, hogy a görög kormányzati *Twitter*-kommunikáció fejlődése egy, a korábbinál tudatosabb és stratégiaileg jobban irányított digitális diplomáciai modellt tükrözött, amely a nemzetközi és a hazai változásokhoz való alkalmazkodás képességével is rendelkezett. Az eredmények azt mutatják, hogy a görög nyilvános diplomácia a gazdasági válságot követően képes volt megújulni, és a késedelem ellenére reagálni tudott a digitális technológiák támasztotta kihívásokra.

Jegyzetek

- 1 A tanulmány „A közösségi média meghódítása? Magyarország és Görögország digitális nyilvános diplomáciaja a COVID-19 pandémia időszakában” című PD138100. sz. NKFIH (OTKA) kutatás keretében készült.
- 2 Manor, Ilan: *The Digitalization of Public Diplomacy* (Oxford: Palgrave Macmillan, 2019), 10–19. o.
- 3 Manor, Ilan: *Are We there yet: Have MFAs Realized the Potential of Digital Diplomacy? Results from a Cross-National Comparison* (Leiden: Brill, 2016), 17. o.
- 4 Manor: *The Digitalization of Public Diplomacy*, 107–113. o.
- 5 Rashica, Viona: „The Benefits and Risks of Digital Diplomacy”, *SEEU Review*, 13., no. 1. (2018): 80–82.
- 6 Nyáry Gábor: „A digitális állam a külpolitikai térben”, *Új Magyar Közigazgatás*, 12., no. 2. (2019): 76.
- 7 Gilboa, Eytan: „Digital Diplomacy” in *The SAGE Handbook of Diplomacy*, szerk. Constantinou, Costas M., Kerr, Pauline és Sharp, Paul (Los Angeles, CA – London – New Delhi: SAGE, 2016), 540–551. o.
- 8 BCW: „Twiplomacy Study”, *BCW Twiplomacy*, <https://www.twiplomacy.com/twiplomacy-study-2020> (a letöltés ideje: 2024. március 31.).
- 9 Freeman, Jessica D., Elton, Jessica és Sipocz, Daniel: „»Defined by the #Coronavirus Outbreak«: Characterizing Gen Z in Twitter Discourse Surrounding COVID-19”, *Journal of Youth Studies*, 26., no. 9. (2023): 1130–1146.
- 10 Például: Frangonikolopoulos, Christos A.: „Public Diplomacy: How to Think about and Improve Greece’s »Neglected« Component of Foreign Policy in Times of Economic Crisis”, *Place Branding and Public Diplomacy*, 8., no. 3. (2012): 185–193.; Skouroliakou, Melina: „The Communication Factor in Greek Foreign Policy: An Analysis”, *GreeSE Paper*, no. 55. (2012): 9–17.; Vaxevanidou, Maria: „Nation Rebranding in a Period of Crisis and the Role of Public Diplomacy: The Case Study of Greece”, *Journal of Media Critiques*, 3., no. 11. (2017): 68.
- 11 OECD: „Digital Transformation Projects in Greece’s Public Sector: Governance, Procurement and Implementation”, *OECD Public Governance Reviews*, https://www.oecd-ilibrary.org/governance/digital-transformation-projects-in-greece-s-public-sector_33792fae-en (a letöltés ideje: 2023. november 2.).
- 12 Chrysoulakis, John és Kiortsi, Florentia: „Interview of Secretary General for Greeks Abroad and Public Diplomacy John Chrysoulakis for »Greek News Agenda« (20 May 2021)”, *Hellenic Republic – Ministry of Foreign Affairs*, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/interview-of-secretarygeneral-for-greeks-abroad-and-public-diplomacy-john-chrysoulakis-for-greek-newsagenda-20-may-2021.html> (a letöltés ideje: 2024. március 31.).
- 13 IDIS: „Ino Afentouli on Greek Public Diplomacy”, *Institute of International Relations, Pantheon University*, <https://idis.gr/ino-afentouli-on-greek-public-diplomacy> (a letöltés ideje: 2023. november 13.); Frangonikolopoulos: „Public Diplomacy”, 188–187. o.
- 14 Chrysoulakis és Kiortsi: „Interview of Secretary General”; Chrysoulakis, John és Boutsicos, Nicolas: „Interview with Secretary General for Greeks Abroad and Public Diplomacy, John Chrysoulakis, for »Greek Diplomatic Life« (July–August 2021)”, *Hellenic Republic – Ministry of Foreign Affairs*, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/interview-with-secretarygeneral-for-greeks-abroad-and-public-diplomacy-john-chrysoulakis-for-greekdiplomatic-life-july-august-2021.html> (a letöltés ideje: 2024. március 31.).

- 15 Miliopoulou, Georgia-Zozeta és Papaioannou, Eftychia: „Greek Embassies on Twitter and the Quest for a Strategy” in *Strategic Innovative Marketing and Tourism*, szerk. Kavoura, Androniki, Kefallonitis, Efstathios és Theodoridis, Prokopios (Cham: Springer, 2019), 982. o.
- 16 Például 2024 márciusában Narendra Modi 91,6, a „President Biden” felhasználói néven regisztrált amerikai elnök 34,4, Recep Tayyip Erdoğan pedig 21,3 millió követővel rendelkezett.
- 17 Miliopoulou és Papaioannou: „Greek Embassies on Twitter”, 982. o.
- 18 További információ elérhető: „Search Tweets”, *Developer Platform*, <https://developer.twitter.com/en/docs/twitter-api/tweets/search/introduction> (a letöltés ideje: 2024. augusztus 21.).
- 19 Sandre, Andreas: *Digital Diplomacy: Conversations on Innovation in Foreign Policy* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2015); Erpul, Onur: „Digital Diplomacy and International Society in the Age of Populism” in *The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation*, szerk. Hare, Paul Webster, Manfredi-Sánchez, Juan Luis és Weisbrode, Kenneth (Cham: Palgrave Macmillan, 2023), 143–166. o.
- 20 Bjola, Corneliu: „Digital Diplomacy – the State of the Art”, *Global Affairs*, 2., no. 3. (2016): 1–3.
- 21 Manor: *Are We there yet*, 3. o.
- 22 Klubdiplomácia alatt az angolszász szakirodalom a bécsi kongresszus (1815) után kialakult klasszikus, szigorúan államközpontú nemzetközi diplomáciai kapcsolatot érti, amelyet a döntéshozói és a gazdasági elit egy szűk köre tudott befolyásolni. Forrás: Heine, Jorge: „From Club to Network Diplomacy” in *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, szerk. Cooper, Andrew F., Heine, Jorge és Thakur, Ramesh (Oxford: Oxford University Press, 2013), 1–12. o.
- 23 Cooper, Andrew F., Heine, Jorge és Thakur, Ramesh: „Introduction” in *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, 1–23. o.; Heine, Jorge: „From Club to Network Diplomacy”.
- 24 Nye, Joseph: „Public Diplomacy and Soft Power”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616., no. 1. (2008): 94–109.
- 25 Pamment, James: „What Became of the New Public Diplomacy? Recent Developments in British, US and Swedish Public Diplomacy Policy and Evaluation Methods”, *The Hague Journal of Diplomacy*, 7., no. 3. (2012): 313–336.
- 26 Dél-Korea, az Egyesült Királyság, Etiópia, India, Izrael, Japán, Kenya, Lengyelország, Ruanda, Svédország, USA. Forrás: Kampf, Ronit, Manor, Ilan és Segev, Elad: „Digital Diplomacy 2.0? A Cross-National Comparison of Public Engagement in Facebook and Twitter”, *The Hague Journal of Diplomacy*, 10., no. 4. (2015): 331–362.; Mazumdar, B. Theo: „Digital Diplomacy: Internet-Based Public Diplomacy Activities or Novel Forms of Public Engagement?”, *Place Branding and Public Diplomacy*, 20. (2021): 24–43.
- 27 Manor: *The Digitalization of Public Diplomacy*, 14. és 35. o.
- 28 McNutt, Kathleen: „Public Engagement in the Web 2.0 Era: Social Collaborative Technologies in a Public Sector Context”, *Canadian Public Administration*, 57., no. 1. (2014): 49–70.
- 29 Manor: *The Digitalization of Public Diplomacy*, 101–113. o.
- 30 Zaharna, Rhonda S.: „Global Engagement: Culture and Communication Insights from Public Diplomacy” in *The Handbook of Communication Engagement*, szerk. Johnston, Kim A. és Taylor, Maureen (Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 2018), 311–330. o.
- 31 Manor: *Are We there yet*, 19. o.
- 32 Gilboa: „Digital Diplomacy”, 543–544. o.
- 33 Petropoulos, Sotirios: *Public Diplomacy: An Alternative Diplomacy in Foreign Affairs’ Issues* (Monterey, CA: Naval Postgraduate School, 2011), 67–68. o.

- 34 Lagos, Taso G., Samra, Charanpreet, Anderson, Haley, Baker, Sydney, Leung, Jasmine, Kincheloe, Arica, Manning, Brooke, Tizon, Dylan Olivia és Franchino, Helena Gabrielle: „Narrating Hellas: Tourism, News Publicity and the Refugee Crisis's Impact on Greece's Nation-Brand”, *Journal of Tourism History*, 12., no. 3. (2020): 275–297.
- 35 Frangonikolopoulos, Christos A.: „Strengthening Greek Public Diplomacy: Present Conduct and Future Potential”, *Netherlands Institute of International Relations »Clingendael« Discussion Papers in Diplomacy*, (2012): 9.
- 36 Skouroliaou: „The Communication Factor in Greek Foreign Policy”, 9. o.
- 37 Frangonikolopoulos: „Strengthening Greek Public Diplomacy”, 8. o.
- 38 Frangonikolopoulos, Christos A.: „Communicating Greece in Times of Economic Crisis: The Role and Significance of Public Diplomacy”, *Hellenic Studies*, 20., no. 2. (2012): 93.
- 39 Skouroliaou: „The Communication Factor in Greek Foreign Policy”, 19. o.
- 40 Υπηρεσία Ενημέρωσης και Δημόσιας Διπλωματίας, *Information and Public Diplomacy Department*.
- 41 Skouroliaou: „The Communication Factor in Greek Foreign Policy”, 13–14. o.
- 42 Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας και Ενημέρωσης, *Secretariat General of Information & Communication*.
- 43 Frangonikolopoulos: „Strengthening Greek Public Diplomacy”, 4–5. o.
- 44 Συμβουλίου Εθνικής Επικοινωνιακής Πολιτικής (ΣΕΕΠ), *Council of National Communication Policy (CNCP)*.
- 45 Vaxevanidou, Maria: „Public Diplomacy as a Tool to Change the Image of a Country in Crisis”, *Journal of Media Critiques*, no. 8. (2016): 111–120. o.
- 46 Σπηλιωτακοπούλου, Ελευθερία és Φραγκονικολόπουλος, Χρήστος: „Ο Ρόλος της Διαδικτυακής Επικοινωνίας και της Δημόσιας Διπλωματίας στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: Προσκόμματα και Προοπτικές [Az online kommunikáció és a nyilvános diplomácia szerepe a görög külpolitikában: Akadályok és kilátások]” in *Συγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική* [Jelenkori görög külpolitika], szerk. Τσάκωνας, Παναγιώτης és Ντόκος, Θάνος Π. (Athén: Εκδόσεις Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ), 285. o.
- 47 Uo., 290–291. o.
- 48 Egeresi Zoltán: „Kihívások a második Micotákisz-kormány előtt”, *MKI Elemzések*, no. 33. (2023): 2–8., Egeresi Zoltán: „Γörögország a török kihívással szemben: a Micotákisz-kormány külpolitikája”, *MKI Elemzések*, no. 53. (2022): 3–11. o.
- 49 Hellenic Republic: „Minister of Foreign Affairs Nikos Dendias Address in the Context of the Parliamentary Debate on the Government's Policy Statements (Athens, 22 July 2019)”, *Ministry of Foreign Affairs, Current Affairs*, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-address-in-the-context-of-the-parliamentary-debate-on-the-governments-policy-statements-athens-22-july-2019.html> (a letöltés ideje: 2024. március 31.).
- 50 Chrysoulakis és Kiortsi: „Interview of Secretary General”; Chrysoulakis és Boutsicos: „Interview with Secretary General”.
- 51 Σπηλιωτακοπούλου, Ελευθερία: „Νέα Μέσα και Εξωτερική Πολιτική: Η αξιοποίηση των Νέων Μέσων από την ελληνική εξωτερική πολιτική” [Új média és külpolitika: Az új média használata a görög külpolitikában], Διπλωματική Εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, <https://apothesis.eap.gr/archive/item/6019?lang=el> (a letöltés ideje 2023. november 23.).
- 52 Miliopoulou és Papaioannou: „Greek Embassies on Twitter”, 981–989. o.
- 53 Uo., 986. o.

- 54 Az akadémiai hozzáféréshez kialakított letöltési felület az internetes keresőrendszerekhez (Google, Bing) hasonlóan kulcsszavas lekérdezést biztosít. Többek között a felhasználók aktivitásai, közzétett tartalmai, illetve konkrét kulcsszavak és kifejezések kereshetőek, mind nyelvi, mind pedig időszávos szűréssel. Az adatok lekérése a letöltési felület mentési opcióján keresztül történik, amely a meghatározott kritériumok szerint szűrt adatokat táblázatos formában teszi elérhetővé és szerkeszthetővé a kutatók számára. További technikai információk az alábbi honlapokon érhetők el: „Academic Research”, *Developer Platform*, <https://developer.twitter.com/en/use-cases/do-research/academic-research> (a letöltés ideje: 2024. augusztus 21.); „Search Tweets”, *Developer Platform*, <https://developer.twitter.com/en/docs/twitter-api/tweets/search/introduction> (a letöltés ideje: 2024. augusztus 21.).
- 55 A felhasználók aktivitásának fontosabb statisztikai mutatóit összegző parancs. Forrás: „Users Lookup”, *Developer Platform*, <https://developer.twitter.com/en/docs/twitter-api/users/lookup/introduction> (a letöltés ideje: 2024. augusztus 21.).
- 56 A súlyozás a követőszámokhoz 0,67-et, a posztfrekvenciaszámokhoz pedig 0,33-at rendelt; ennek oka, hogy a nagyobb követői bázis a digitális diplomáciai tevékenység nagyobb láthatóságát jelenti, ezért nagyobb súllyal kell a latba esnie. Az összesített pontszámokat így a következő formulával lehet kiszámítani: $\text{összesített pontszám} = (\text{normalizált követőszám} * 0,67) + (\text{normalizált posztolási gyakoriság} * 0,33)$.
- 57 Twitter Inc.: „Twitter API v2 Reference Index”, *Twitter*, <https://developer.twitter.com/api-tools/downloader> (a letöltés ideje: 2023. november 4.).
- 58 Kacziba, Péter: „Public diplomacy on Twitter in 2021 and 2022: The case of Greece”, *Mendeley Data*, <https://data.mendeley.com/datasets/dzccnpkdj9/2> (a letöltés ideje: 2024. szeptember 4.).
- 59 Angelov, Dimo: „Top2vec: Distributed Representations of Topics”, *arXiv*, 09470 (2008): 1–25.
- 60 *Latent Dirichlet Allocation* (LDA).
- 61 Molnár Csaba: „Szövegkódolás a gyakorlatban: Kézi, géppel támogatott és gépi megoldások” in *Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban*, szerk. Sebők Miklós (Budapest: L’Harmattan, 2016), 29–30. o.
- 62 A módszerrel kapcsolatos további információ a következő linken érhető el: Atlas.ti: „Concepts and Auto-Code”, *ATLAS.Ti 22 Mac – User Manual 2023*, <https://doc.atlasti.com/ManualMac.v22/SearchAndCode/SearchAndCodeFindConcepts> (a letöltés ideje: 2023. december 2.).
- 63 Manor: *Are We there yet*, 79. o.
- 64 Manor: *The Digitalization of Public Diplomacy*, 257–276. o.
- 65 Megjegyzendő, hogy az intézményi felhasználói fiókok fenntartásának az előnye különösen a személycserék időszakában érvényül, amikor – a personalizált digitális diplomáciával ellentétben – az új hivatalviselőnek nem kell egy teljesen új közösségimédia-jelenlét vagy követői bázist kiépítenie.
- 66 Hellenic Republic: „Minister of Foreign Affairs Nikos Dendias’ Address at the Presentation of the Strategic Plan 2022–2025 and Digital Transformation Projects of the Greek Ministry of Foreign Affairs (07.07.2022)”, *Ministry of Foreign Affairs, Current Affairs*, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-address-at-the-presentation-of-the-strategic-plan-2022-2025-and-digital-transformation-projects-of-the-greek-ministry-of-foreign-affairs-07072022.html> (a letöltés ideje: 2024. március 31.).

- 67 Kacziba, Péter: „Public diplomacy on Twitter in 2021 and 2022: The case of Hungary”, *Mendeley Data*, <https://data.mendeley.com/datasets/c2nnrrhmk/4> (a letöltés ideje: 2024. szeptember 4.).
- 68 Minister’s Office_02_GR, 2021: 91899; Minister_06_GR, 2021: 12591; Embassy_07_NA_GR, 2021: 14075.
- 69 Minister’s Office_02_GR, 2022: 232941; Minister_06_GR, 2022: 129066; Ministry_04_GR, 2022: 55007.
- 70 Manor: *The Digitalization of Public Diplomacy*, 257–276. o.

Gazdasági és stratégiai befolyásnövelés Konfuciusz nevében?

Kína puha erő kifejtése a fejlődő országokra és annak hatékonysága Indonézia példáján keresztül *Increasing Economic and Strategic Influence in the Name of Confucius?*

China's Soft Power on Developing Countries and Its Effectiveness through the example of Indonesia

Herczegh Viktória Laura

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2024.3.3

Összefoglaló: Amióta Kína a globalizáció útjára lépett és gazdasági-stratégiai jelentőségű nagyhatalommá vált, a kemény, asszertív politika mellett a kisebb államok megnyerésére fókuszáló puha (elsősorban kulturális jellegű) hatalom-kifejtésre is nagy hangsúlyt fektet. A fő célja, hogy vonzóbbá váljon számukra, s így növelni és erősíteni tudja a kereskedelmi és a politikai befolyását, különösen a fejlődő országokban és régiókban. Az erre irányuló kampányának talán a legígéretesebb eszközei a nyelv és a kultúra népszerűsítését célzó non-profit intézmények, a Konfuciusz Intézetek. A jelen tanulmány azok működési elveit és struktúráját mutatja be részletesen, majd a Kína közelségében fekvő, dinamikusan fejlődő Indonézia példáján keresztül enged betekintést abba, hogy milyen és mekkora szerepet játszottak abban, hogy Peking oda is kiterjeszthesse a gazdasági és politikai befolyását. Tény, hogy az elmúlt évtizedek folyamán a puha erő kifejtés és a két ország közti gazdasági együttműködés szorosabbá válása egymással párhuzamosan zajlott. Az írás arra kísérel meg választ adni, hogy az utóbbi végbemehetett volna-e a puha erő jelenléte nélkül.

Kulcsszavak: Kína, Indonézia, Konfuciusz Intézetek, puha hatalom, gazdasági együttműködés

Abstract: Ever since China embarked on the path of globalization and became a great power holding considerable economic and strategic might, in addition to the hard, assertive exercise of power, it has also placed great emphasis on the soft exercise of power, which focuses on winning over smaller states without violence, primarily through cultural influence. The primary goal of it is to become more attractive to them and to increase and consolidate its commercial and political influence,

especially in the developing nations and regions. Perhaps the most promising tools of this campaign are the non-profit institutions for the promotion of language and culture, the Confucius Institutes. This paper introduces the operating principles and structure of them in detail, and through the example of the dynamically developing Indonesia, located geographically close to China, gives insight into how and to what extent they played a role in enabling China to expand its economic and political influence there. While it is certain that the application of soft power and the closer economic cooperation between the two countries have been dynamically built in parallel during the past decades, this study intends to uncover the extent, limitations and overall role of Chinese soft power and of the network of Confucius Institutes in the evolution of China–Indonesia relations.

Keywords: China, Indonesia, Confucius Institutes, soft power, economic cooperation

Bevezetés

Kínának az elmúlt évekbeli felemelkedése világszerte jelentős figyelmet keltett mind tudományos, mind politikai körökben. Mivel s a katonai és gazdasági ereje rövid idő alatt jelentősen megnőtt, széles körben vitatottá vált a kérdés, hogy a felemelkedő ország veszélyt jelent-e a nemzetközi biztonságra, illetve képes lehet-e arra, hogy a gazdasági növekedése révén tartósan átrendezze a globális hatalmi rendszert, és kibillentse egyértelmű vezető pozíciójából az Amerikai Egyesült Államokat. A pekingi vezetés eleinte – a nemzetközi kapcsolatok realizmuselméletének megfelelően – az erőpolitikát részesítette előnyben ahhoz, hogy megszilárdítsa a pozícióját a nemzetközi rendben, és a saját állami érdekei előtérbe helyezésével, a befolyásos államok túlszárnyalandó versenytársaknak tekintésével gyakran jelentős mértékű kemény erőt, illetve gazdasági nyomást fejtett ki a céljai elérése érdekében. Ezáltal a „kínai csodát” egyre inkább bizonyos szintű félelemmel szemlélte a világ, különösen a gyengébb, a nemzetközi rendszerben „sebezhetőbb” államok.

Peking hamar felismerte, hogy a befolyása maximalizálásához éppen ezeknek a gyengébb, fejlődő államoknak a partnerségére van szüksége, ahhoz pedig, hogy a bizalmukat elnyerje, a kemény hatalomkifejtés nem jó stratégia. A kemény erő ellensúlyozása céljából indította meg Kína a puha erőre fókuszáló kampányát, amelynek során „kedvesebb”, vonzóbb szereplőként mutatkozva kívánt gazdasági, politikai és stratégiai kapcsolatot kiépíteni az arra nyitott kisebb országokkal. A kampány célja világos volt, az eszközei pedig már a legelején ígéretesnek bizonyultak, s azok segítségével Kína intenzív, gyümölcsöző gazdasági kapcsolatokat tudott kialakítani többek között Indonéziával is. Nem hagyható azonban figyelmen kívül az a tény, hogy e jó viszony kulcsa a puha erő eszközeinek alkalmazásán kívül az egymás felé való nyitottság és a viszonylag hamar

megmutatkozó kölcsönös profit volt. Ha azok nem mutatkoztak volna meg már a kooperáció elején, valószínűleg a kínai puha hatalom (*soft power*) önmagában kevésnek bizonyulna az indonéziai befolyása növeléséhez.

Elméleti áttekintés: puha és kemény erő, realizmus és globalizáció

A kelet-ázsiai országnak az utóbbi néhány évtizedbeli gazdasági és politikai csúcsra törésével együtt járt a kínai puha hatalom gyors terjeszkedése. A fogalmat legelőször Joseph S. Nye amerikai politikatudós alkalmazta az 1980-as években, azonban leszögezendő, hogy már az ókori Róma legnagyobb szónoka, Marcus Tullius Cicero is megfogalmazott egy, a ma puha erő kifejtéséhez igen hasonlatos stratégiát, és annak előnyeit részletezte a kemény hatalommal szemben. Az ókor legnagyobb szónoka szerint a „jóakarát ereje” (*benevolentiae vim*) minden esetben hatásosabb és nagyobb befolyást eredményez a birodalom szenátusa számára az emberek felett, mint a félelemkeltés, s kizárólag a jóakarát az – csak a legszükségesebb mértékű szigorral kiegészítve –, ami által a háborúk és a népek, vezetők közti konfliktusoknak véget lehet vetni.¹ Ez egyértelműen azt mutatja, hogy nagyon is jól értette, milyen fontos, hogy az embereket az erőszak alkalmazása helyett inkább meggyőzzék arról, hogy maguktól kövessék a római érdekeket – a meggyőzés pedig a puha hatalom kifejtés egyik alapja. Cicero ellenezte a gazdasági hatalomnak az emberek megkötésére történő felhasználását, mivel azt mindkét érintett fél számára erkölcstelennek és méltatlannak tartotta (ennek ellenére érvényes módszerként definiálta), és ellene volt a félelemnek és az erőszaknak (tehát a kemény hatalomnak) a belpolitikai kapcsolatokban való alkalmazásának is. A megjegyzései nagyon hasonlítanak a Nye által közel kétezer évvel később megfogalmazottakhoz – miközben ő maga támogatta a római imperializmust.

Joseph S. Nye először úgy definiálta a puha hatalom fogalmát, hogy az egy olyan tevékenység, amelynek során egy ország rávesz egy másikat arra, hogy az ugyanazt akarja, amit ő. Nye szembeállította a puha hatalmat a kemény vagy parancsoló hatalom kifejtéssel (*hard power* vagy *sharp power*), amely az előző helyett arra kötelezi a többi szereplőt, hogy azt tegyék, amit az erő kifejtő ország akar.² A politikatudós a 2000-es évek elején tovább finomította az akkor már egyre gyakrabban használt fogalmat: hozzátette, hogy a puha hatalom alkalmazásának a sikere mindenekfelett az adott ország kulturális, gazdasági és politikai vonzerején alapul.³ Egy dolog kétségkívül állandó a puha hatalommal foglalkozó szakirodalomban: Nye és a puha hatalom aspektusait a későbbiekben tanulmányozó kutatók egyaránt kontrasztba állítják a fogalmat a kemény erő kifejtéssel, azaz a katonai jellegű erőfitogtatással vagy fenyegetéssel, illetve kereskedelmi korlátozások, gazdasági megvonások alkalmazásával.

A nemzetközi kapcsolatok realista elmélete szerint a világpolitika valójában az államoknak a hatalomért és a globális hierarchiában való feljebb lépésért folytatott állandó versengése, amelyben az érintettek döntéseit és tetteit elsősorban a maximális nemzeti biztonságra, valamint a pozíciójuk fenntartására való törekvés formálja. Amióta Kína gazdasági és politikai felemelkedése megindult, a pekingi vezetés nem fukarkodik sem a kemény, sem a puha erő kifejtésével annak érdekében, hogy a hatalmi ambíciói célt érjenek, és a nagyhatalmi helyzetét biztonságban tudhassa.

A két módszer közül a kemény erő kifejtés mindig szembetűnőbb, így a világ figyelmét nem kerülhették el az utóbbi években végrehajtott kínai fenyegető akciók, villongások a Dél-kínai-tengeren, Tajvan körül vagy épp az Indiával folyó területei vitái kapcsán. Hasonlóan feltűnőek voltak azok a gazdasági jellegű korlátozásai, amelyeket a 2010-es évek eleje óta számos ország ellen alkalmazott azért, hogy a stratégiai és a nemzeti érdekeit érvényesíteni tudja. Kína a katonai és a gazdasági nyomást leginkább a közvetlen környezetében fekvő, tőle gazdaságilag vagy politikailag valamilyen szinten függő államokkal szemben használja, hiszen a függés és a közelség nagyban megkönnyíti az erő kifejtés hatékonyságát. Peking számos esetben alkalmazott és alkalmaz napjainkban is gazdasági és kereskedelmi jellegű szankciókat, például export- és importkorlátozásokat, a célország bankjaival való együttműködés megszüntetését vagy épp annak a gazdasági fejlődését támogató lépések megnehezítését.⁴ Ezen akciói összeegyeztethetőek a realista elmélet egyik alapfeltételével, az állami egoizmussal, amely szerint a világrend állami szereplői mindig egyfajta racionális önös érdek szem előtt tartásával cselekszenek, az pedig, hogy más államok hogyan sérülnek vagy veszítenek az erejükből emiatt, nem bír számukra nagy jelentőséggel. A kemény erő ilyen módokon történt kifejtése Kínát az utóbbi évtizedekben olyan hatalommá tette, amellyel a kisebb, gyengébb államok a legvégső esetben sem konfrontálódnaak szívesen, sőt a gazdaságilag erős országok is igyekeznek jó kapcsolatot fenntartani vele, még az esetleges politikai nézetkülönbség ellenére is.

Leszögezhető, hogy Kínát a gazdasági befolyásának a dinamikus növekedése és azzal együtt a kemény erő és a gazdasági jellegű nyomás rendszeres alkalmazása számos stratégiai céljának az eléréséhez hozzásegítette, azonban ez a magatartás sokkal inkább rettegetté tette, mint vonzóvá vagy népszerűvé. Több kérdés is felmerülhet itt. Hogyan várhatja azt a pekingi vezetés, hogy a rendszeres katonai fenyegetése, a gazdasági korlátozásai, a keményvonalas politikája és az emberi jogokhoz való igencsak megkérdőjelezhető hozzáállása ellenére közkedvelt legyen az ország? Szüksége van-e Kínának arra, hogy népszerűsége tegyen szert? Az utóbbi kérdésre a válasz mindenképpen igen. Amikor Kína az 1970-es években megnyitotta a kapuit a Nyugat felé, és megkezdte a gazdasági modernizációját, annak érdekében, hogy a gazdasági erejét maximalizálni

tudja, úgy döntött, részt vesz a globalizáció folyamatában. A globalizáció a világ gazdaságainak, kultúráinak és lakosságának a növekvő kölcsönös függőségét jelenti, amit az áruk és szolgáltatások határokon átnyúló kereskedelme, a technológia, a beruházások, az emberek és az információ áramlása idéz elő. E világszintű függőségi rendszerben már egyetlen állam sem támaszkodhat kizárólag a realizmuson belül prominens „racionális egoizmusra”, hiszen a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok kiépülése és javítása érdekében szükségszerű a többi állami szereplővel való intenzív kapcsolattartás és azok igényeinek a figyelembevétele.

A 2000-es évekre világossá vált a kínai vezetés előtt, hogy az ország számára hátrány, ha kizárólag félelemkeltő, az erejét és a világrendbeli pozícióját bármi áron, akár gátlástalanul is megtartani kívánó nagyhatalomként mutatkozik a világban. Pekingben ráébredtek, hogy ha Kína a globalizációs folyamatok részeként kíván gazdasági és kereskedelmi nagyhatalomként érvényesülni, „kénytelen” egy elfogadható, vonzó képet mutatnia. A kemény erő kifejtés arra elegendő, hogy a kisebb államok tiszteljék, sőt rettegjék, arra azonban nem megfelelő, hogy az ország stabil, tartós kereskedelmi partnerségeket tudjon kiépíteni. E felismerés hatására indult meg Peking részéről egy koncentrált, intenzív, a puha hatalom kifejtésére irányuló kampány, amelynek a fő célkitűzése az volt, hogy az ország ezerarcú kultúrájának, hagyományainak a világgal történő megismertetése révén csökkenjen a felemelkedő „kínai sárkánytól” való rettegés, s ezáltal Kína maximalizálni tudja a kereskedelmi, stratégiai befolyását, különös tekintettel a fejlődő, gazdasági támogatásra igényt tartó államokban vagy teljes régiókban.

Az Új Selyemút

Joseph S. Nye szerint tehát a *soft power* alkalmazásának az elsődleges célja, hogy a célország nyitott legyen, és ténylegesen akarja azt, amit a puha hatalmat kifejtő ország erőszak nélkül, békésen kínál.⁵ A kínai vezetés erre az elgondolásra kezdett építeni Hu Csin-tao elnöksége alatt (2003–2013), amikor kiadták a következő jelmondatot: „Tegyük országunkat kommunista kulturális szuperhatalommá!” Hu volt az első kínai elnök, aki a puha hatalomkifejtést hivatalos stratégiaként beemelte a külpolitikába. Hszi Csin-ping hatalomra kerülésével a kezdeményezés még intenzívebbé vált, és olyan célkitűzések kerültek előtérbe, mint a „kínai álom” beteljesítése vagy éppen egy „21. századi tengeri selyemút” létrehozása.

Ezek és egyéb szlogenek hangoztatásával Kína számos olyan intézményt hozott létre, amelyek a gazdasági erejét és a befolyását hivatottak megszilárdítani, sőt kiterjeszteni. Hamarosan a célkitűzés zászlóshajójává vált az először 2013-ban meghirdetett Egy Övezet, Egy Út (*One Belt, One Road, OBOR*), később

Övezet és Út Kezdeményezésre (*Belt and Road Initiative*, BRI) átkeresztelt Új Selyemút, amelyet a pekingi vezetés a megalapítása óta a puha hatalom eszközeként definiál.

A BRI azzal a céllal jött létre, hogy Ázsiát, Afrikát és Európát kereskedelmileg összekösse a vasutak, utak, csővezetékek, kikötők és távközlési infrastruktúra hatalmas területre kiterjedő hálózatán keresztül, s ezzel elősegítse a gazdasági integrációt Ázsia, Európa, a Közel-Kelet és Afrika között. A kínai külügyminisztérium hivatalos kommunikációja szerint a program egy olyan kezdeményezés, amely a közjóért való cselekvésre szólít fel. A puha hatalom értelmében a BRI egy ígéret Eurázsia meghatározó politikai, gazdasági és kulturális szerepének a visszaállítására, illetve a projektbe bevont kisebb, fejlődő országok gazdasági és infrastrukturális előrehaladásának a megsegítésére. Tekintve, hogy az „eredeti”, i. e. 50 és i. sz. 250 közt virágzott selyemút a globalizáció egyik legeslegelső módja volt, az Új Selyemút program létrehozásával Kína látszólag egyértelműen belehelyezte magát a modern globalizáció dinamikus folyamatába. Peking az érintett fejlődő országok felé az Új Selyemút kiterjesztése során egyre inkább egy jóakarátú, a gyengék felemelését segítő nagyhatalomként igyekezett mutatkozni. A külügyminisztérium hivatalos retorikája szembeállítja a Kínai Népköztársaságot az Amerikai Egyesült Államokkal, amely „elhanyagolja a gazdaságilag rossz helyzetben lévő perifériát”.⁶ Mivel Kína elsődleges célja a puha hatalomkifejtési kampány elindításakor az volt, hogy az Egyesült Államokéval vetekedni képes, stabil globális gazdasági és politikai befolyásra tegyen szert, a nyugati nagyhatalommal való kontrasztnak a megjelenítése a kampány állandó elemévé vált. Ezzel azt kívánja elérni, hogy a gyengébb államok Washington és Peking közül az utóbbit lássák a megbízhatóbbnak, s ne csupán rövid, de hosszú távon is, és anélkül akarják „igénybe venni” a részéről megmutatkozó „törődést”, hogy az bármire erőszakkal, kemény kézzel próbálná rábírní őket. Elméleti szempontból Kína az Új Selyemút megalkotása során kétféle megközelítést alkalmazott egyszerre: míg a fejlődő országok felé egy „puha”, a globalizációba teljes mértékben integrálódott, másokkal törődő államként mutatkozott, az Egyesült Államokkal szembeni rivalizálása, ellenségessége a realizmus elméletében szereplő állandó antagonizmust és önös érdekeket helyezte előtérbe.⁷

Befolyásnövelés Konfuciusz nevében

A kultúra létfontosságú jellemzője egy nemzetnek, hiszen magában foglalja az azt alkotó emberek szellemi tevékenységét, gondolkodásmódját, értékeit, kedvelt tevékenységeit. A kulturális távolság vagy különbség mértéke jelentősen befolyásolja az egyes kultúrák közötti kapcsolatokat, s ezzel a köztük folyó kereskedelem fejlődését. A nemzetközi kereskedelem szervezési, koordinációs és adaptációs költségei csökkentése érdekében a vállalatok gyakran

olyan országokkal és régiókkal lépnek együttműködésre, amelyeknek a kultúrája és a berendezkedése hasonló a saját országukéhoz. E tekintetben Kína egyértelmű hátrányból indult, amikor megnyitotta a kereskedelmi kapuit a világ többi része felé, hiszen egy olyan távoli, sejtelmes, a nyugatitól eltérő és idegen kultúra, mint a kínai, még abban az esetben is félelmet keltő lehetne a kereskedni vagy befektetni vágyók számára, ha az ország nem nagyhatalom volna.

Pontosan ennek az indulási hátrálynak a szem előtt tartása miatt alapította meg a kínai vezetés a legelső Konfuciusz Intézetet 2004-ben, Szöulban. A Konfuciusz Intézetek olyan nonprofit oktatási és kulturális intézmények, amelyeknek a közvetlen céljuk a kínai nyelv és kultúra népszerűsítése és terjesztése a világban, a kínai nyelv külföldi oktatásának a támogatása, a kulturális kapcsolatok fejlesztése. A pekingi kormány hosszú távú elképzelése az volt, hogy az azok révén elérendő nyelvi és a kulturális befolyás növelése által integrálja Kínát a világba, s ezzel elősegítse annak a gazdasági és politikai felemelkedését. Peking hivatalosan egyetlen alkalommal sem erősítette meg, hogy a Konfuciusz Intézetek a puha hatalomkifejtési kampány részeként működjenek, azonban Hszi Csin-ping elnök 2015-ben megfogalmazta: az intézményhálózat elsődleges célja, hogy „jó narratívát biztosítson Kínának.”⁸ A megfogalmazás tökéletesen beleillik a puha hatalom jelentéskörébe: meggyőzni az embereket arról, hogy Kína barátságos nagyhatalom, amely a kétoldalú gazdasági és politikai együttműködéseiben arra törekszik, hogy a kooperáció mindkét oldal számára nyereséges legyen.

A befolyást, amelyet a kínai vezetés növelni kíván a Konfuciusz Intézetek révén, három főbb kategóriára oszthatjuk – nyelvi és kulturális, politikai, illetve gazdasági –, s azok egymással szoros összefüggésben állnak. Közülük a nyelvi és kulturális jellegű befolyás a leginkább magától értetődő: ahogy a Konfuciusz Intézetekben tanulók megismerkednek a kínai nyelvvel és kultúrával, tisztábban kezdik látni Kína jelenlegi helyzetét, céljait és korlátait, s ezáltal közelebb kerülnek az ázsiai államhoz és mindahhoz, amit az képvisel, illetve elkerülhetővé válnak az országgal és a népével kapcsolatos félreértések. Ahogy az embereknek a kínai kultúrához való hozzáállásuk pozitívabbá válik, a kulturális heterogenitás okozta ellentmondások és esetleges konfliktusok száma csökken. A nyelvi faktor itt elengedhetetlen: a mandarin nyelv ismerete garantálja, hogy az illető kevésbé fogja idegennek érezni Kínát, s valószínűsíthető, hogy általánosságban is nyitottabbá válik az általa képviselt dolgokra. Tehát a Konfuciusz Intézetek azzal, hogy megosztják a világgal a mandarin nyelvet és a kínai kultúrát, növelhetik az ázsiai országgal kereskedelmi kapcsolatok építését tervező vállalatoknak az interkulturális kereskedelem iránti bizalmát, s így elősegíthetik a kétoldalú kereskedelem bővülését a nekik otthont biztosító országgal.⁹

A második lényeges pont a politikai jellegű befolyás növelése. A Konfuciusz Intézeteket közvetlenül működtető Hanban, vagyis a Kínai Nyelvoktatási Tanács

az oktatási minisztérium fennhatósága alatt áll. A Nemzetközi Nyelvoktatási Tanács, amely a Hanbannak a Konfuciusz Intézetek világszerte történő alapításáért felelős döntéshozó szerve, összesen tizenkét állami minisztériumból és egyéb bizottságból delegált szakértők részvételével működik. Azok között van például a külügyminisztérium, a pénzügyminisztérium, a gazdasági minisztérium, az állami tanácsnak a tengerentúli ügyekkel foglalkozó bizottsága, illetve a Nemzeti Nyomda és Publikációs Hivatal. E tény arról árulkodik, hogy a Konfuciusz Intézetek elhelyezése bizonyos országokban korántsem kizárólag oktatási és kulturális céllal történik, hanem egy sokkal komplexebb, politikai és gazdasági célkitűzések által vezérelt folyamatról van szó. Mi több, a befogadó országok nagykövetei és konzuljai is fontos szerepet játszanak: információkat adnak arról, hogy mely város mely egyetemén a legérdemesebb Konfuciusz Intézetet nyitni. Egyértelmű tehát, hogy a pekingi politikai vezetésnek nagymértékű befolyása van az újabb intézmények alapításával kapcsolatos döntéshozatali procedúrára.¹⁰

Azáltal, hogy a Konfuciusz Intézetek bőséges tudást adnak át Kína nyelvéről és kultúrájáról, lehetővé teszik, hogy a más kulturális közegeből származó, de az országgal kereskedni vagy egyéb gazdasági jellegű kapcsolatot létrehozni kívánó személyek olyan információk birtokába jussanak, amelyek segítségével könnyebb, gördülékenyebb lesz az üzlet nyélbeütése. Eközben a másik oldal is profitál: a Konfuciusz Intézet tájékoztathatja a kínai felet az adott kereskedelmi partnerország vagy -város igényeiről, piaci körülményeiről. E kettős profit elérésében játszik szerepet a Nemzetközi Nyelvoktatási Tanács, illetve mindazok a szervezetek, amelyek a Hanbannal közreműködnek a Konfuciusz Intézetek számára a legmegfelelőbb helyszíneknek a kiválasztásában és azok biztosításában.¹¹

A célország kiválasztása a legfontosabb kezdőlépés – már a legelső intézetek alapítása óta lényeges szempont Peking számára, hogy azok elsősorban olyan országokban jöjjenek létre, amelyekhez Kínát jelentős gazdasági jellegű érdekek fűzik. Amikor ugyanis a kínai vezetés célországot választ egy új Konfuciusz Intézetnek, kölcsönös függőségi kapcsolatot kíván létrehozni Kína és az adott állam között, vagy – ami még gyakoribb – a már meglévő vagy kialakulóban lévő kölcsönös függőséget akarja megszilárdítani a puha erő kifejtésével. A kölcsönös függőség vagy egymásrautaltság a nemzetközi kapcsolatokban olyan helyzetekre jellemző, amikor két vagy több szereplőnek a világrendben – vagy az állami hierarchiában – való fennmaradása egymástól függ. Az ilyen viszonyban mindkét (vagy minden) szereplőnek hozzá kell járulnia valamivel ahhoz, hogy a másik elérhesse (illetve a többiek elérhessék) a kívánt céljai(ka)t.¹² Államok között a leggyakrabban a gazdaságra és a kereskedelemre alapuló kölcsönös függőség alakul ki. Kínának minden esetben szüksége van a kijelölt célországra a gazdasági befolyása növeléséhez

és ezáltal a nagyhatalmi pozíciója megszilárdításához; ugyanakkor a célország is mindig profitálhat az ázsiai nagyhatalommal folytatott kereskedelemről, illetve az onnan érkező beruházásokból. Peking célja a Konfuciusz Intézetek létrehozásával és a rajtuk keresztül történő puha erő kifejtéssel, hogy a célországok tartósan, intenzíven és kétségek nélkül igényeljék a Kínával való kereskedelmi kapcsolattartást. A kölcsönös igényeknek, a lehetséges profit mértékének és az adott ország regionális gazdasági és stratégiai helyzetének az alapos felméréseivel kezd meg a pekingi vezetés a puha erő kifejtés szempontjából ideális célországok kijelölését.

Célország: Indonézia

A fenti leírásnak megfelelő, ideális célország volt a 2000-es években Indonézia, az ASEAN-országok gazdaságilag legerősebb tagja, amellyel Kína az ASEAN–Kína Szabadkereskedelmi Térség (*ASEAN–China Free Trade Area*, ACFTA) 2010-es létrejötté óta folytat igazán intenzív, nagy volumenű kereskedelmet. Az Indonézia és Kína közötti együttműködés a két ország nemzeti érdekeinek a megvalósítására irányuló közös elképzelésen alapul. A gazdasági fejlődésre összpontosító Kína Új Selyemút programja korrelál az indonéz vezetés azon céljával, hogy az ország a világ tengeri kereskedelmének a középpontjává váljon – így a két törekvés az együttműködés kialakításával szinergikusan hat egymásra. Az ACFTA egyértelműen az indonéz–kínai kapcsolatok felfutásának a kezdőpontja volt a kereskedelem és a beruházások terén. Ez látható az ASEAN Briefing felméréséből, amely szerint a kínai befektetések évről évre gyarapodnak Indonéziában, és 2023-ban külföldi befektetőként Szingapúr után a második helyet foglalják el a délkelet-ázsiai országban.¹³

Indonéziában a legelső Konfuciusz Intézet még 2007-ben, a két ország közötti gazdasági kapcsolatok intenzívvé válásának hajnalán nyitotta meg a kapuit Jakartában. Az intézmény hivatalosan a Mandarin Nyelvi Központ (*Pusat Bahasa Mandarin*, PBM) nevet kapta, akárcsak a további indonéz Konfuciusz Intézet. Ugyanabban az évben Kína indonéziai beruházási projektjeinek a száma duplájára nőtt az előző évihez képest: 2006-ban 11 új projekt jött létre, míg 2007-ben már 22. A nagy részük gyár vagy infrastrukturális jellegű befektetés volt – olyan vállalatok, amelyekhez jelentős számú helyi munkaerőre volt szükség. Megemlítendő, hogy Indonéziában nagy han kínai származású populáció él, akik közül nem kevesen mandarinul is beszélnek. Ez a csoport azonban csupán körülbelül 2 százalékát teszi ki Indonézia teljes népességének (275,5 millió fő). Az átlagos, tehát nem han felmenőkkel rendelkező indonézeknek szükségük volt a jakartai Konfuciusz Intézetre és az azt követően az országon belül létrehozott hét újra ahhoz, hogy nyelv- és kultúraismeretekre tegyenek szert, s ezáltal magabiztosabban, „kevésbé sebezhetően” legyenek képesek munkát vállalni a

kínai befektetési projektek valamelyikében. A 2000-es évek végén és a 2010-es évek elején Indonéziában létrejött Konfuciusz Intézetek repertoárja hamarosan a nyelvoktatáson kívül a kínai kereskedelmi és üzleti kultúrával foglalkozó kurzusokkal is bővült, ezzel elősegítették és jelentősen felgyorsították az indonéz és a kínai üzletemberek közötti kooperáció folyamatát.¹⁴

A 2010-es évek során, a gazdaság gyors és stabil fejlődésével a két fél kapcsolata még szorosabbá vált, így egyre több indonéz egyetem és oktatási intézmény fejezte ki Konfuciusz Intézet befogadására való nyitottságát. Kínának az elsődleges puha hatalomkifejtéssel kapcsolatos célja – amelyet Joseph S. Nye is a puha erő lényegi funkciói között említ –, úgy tűnt, megvalósult. A célsország városai és intézményei maguk kezdték el „kívánni” azt, amit a puha hatalmat kifejtő ország kínált: könnyen elérhető nyelv- és kultúraismeretet, amely együtt jár Kína intenzív gazdasági, kereskedelmi és befektetési jelenlétével is.

A két ország közti gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok a 2010-es évek második felében indultak először igazán virágzásnak: Kína jelenleg Indonézia első számú kereskedelmi partnere – a kínai árucseréjének volumene 60 milliárd dollár fölé emelkedett, ami mintegy 20 százalékkal több, mint 2016-ban volt.¹⁵ Az ottani beruházási partnerség tekintetében pedig Kína Szingapúr után a második helyen áll.

Indonéziában jelenleg nyolc Konfuciusz Intézet működik: a jakartai Al-Azhar Egyetemen, a kelet-jávai Malang Állami Egyetemen, a bandungi Maranatha Keresztény Egyetemen, az északkelet-jávai Negeri Surabaya Egyetemen, a nyugat-kalimantani Tanjungpura Egyetemen, a közép-jávai Sebelas Maret Egyetemen, a dél-szulavézi Hasanuddin Egyetemen és a Balin található Udayana Egyetemen.¹⁶

Az említett régiók mindegyike jelentős kínai befektetési projekteknek ad otthont: Szulavézi (Celebesz) szigetének közepén helyezkedik el például az egyik legnagyobb értékű és kiterjedésű, az *Indonesia Morowali Industrial Park* (IMIP), ahol elsősorban lítiumion-akkumulátorokat gyártanak, amelyek a manapság piacvezető elektromos autókhoz szükségesek. Kalimantan tartományban is számos projekt valósul meg, a legjelentősebb Nusantara, az a *smart city*, amely klímaváltozás és a túl gyors urbanizáció következtében süllyedő Jakarta helyett 2024. augusztus 17-től a kormány tervei szerint az ország új fővárosa lesz. S természetesen ott van az a kínai finanszírozású projekt, amely talán a legtöbb globális figyelmet kapta: a Jakartát és Bandungot összekötő gyorsvasút. Ez utóbbi korántsem csak pozitív figyelemnek örvendhetett, ugyanis az építés eredetileg 2019-re tervezett befejezése és az azt követő üzembe helyezés a költségvetés túllépése, a pandémia okozta finanszírozási elmaradás, illetve a többszörös biztonsági ellenőrzés miatt több mint négy évet késett, s csak 2023 októberében adták át. A megépítése a problémák és a jelentős csúszás ellenére rendkívül kedvező hatással volt Indonéziára: körülbelül 51.000 munkahelyet teremtett,

összesen 5,1 milliárd dollár értékű alapanyag vásárlásához vezetett, és 45.000 indonéz munkavállaló számára biztosított műszaki jellegű képzést. Emellett a sikeres működése új befektetéseket, valamint gyártási és kereskedelmi fejlesztéseket generálhat az útvonal mentén és a kulcsfontosságú állomások körül.

A jakartai Konfuciusz Intézet a Jakarta-Bandung gyorsvasútvonal építésekor nyitotta meg kapuit. Ez az intézmény a város neves Al Azhar Egyetemén jött létre, s a mai napig rendszeresen szervez nagyszabású állásbörzét a BRI jegyében, ahol az érdeklődők akár mandarin nyelvtudás hiányában is találhatnak munkát az országban tevékenykedő kínai vállalatoknál. Számos állás természetesen legalább társalgási szintű nyelvtudást igényel – sok cég a Konfuciusz Intézettel együttműködésben rövid, intenzív tanfolyamokat indít azért, hogy a belépő dolgozók mihamarabb rendelkezzenek a szükséges tudással. A 2023-ban megrendezett állásbörzén 28 jól ismert kínai cég képviseltette magát – az élelmiszeripartól az ültetvényezésen át egészen az elektronikai iparig.¹⁷

Mindenképpen megállapítható, hogy Indonéziában hatékonyan működik együtt a Kínával való gazdasági kapcsolatok épülése és a Konfuciusz Intézetek nyelv- és kultúráközvetítő funkciója. Felmerül azonban a kérdés, hogy tulajdonképpen milyen mértékben segítette elő a mai intenzív, kölcsönösen gyümölcsöző gazdasági kapcsolatok kialakulását az ottani intézetek létrehozása.

Az igazság az, hogy Indonézia már évtizedekkel a BRI vagy az első Konfuciusz Intézet létrejötté előtt nyitott volt a Kínával való kereskedelemre. Bár 2003-ban a kétoldalú árucseré még csak 3,8 milliárd dollárt tett ki, 2010-re már csaknem a tízszeresére nőtt, és elérte a 36,1 milliárd dollárt.¹⁸

Az 1967-ben alapított Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének (*Association of Southeast Asian Nations*, ASEAN) – amelynek a legnagyobb volumenű kereskedelmet folytató városa Jakarta – a Kínával való gazdasági együttműködése pedig már az 1990-es években jó volt: az ország szerepe az ASEAN kereskedelmében az évtized folyamán 2,3 százalékról 5 százalékra növekedett. A 2000-es években a két fél közti kereskedelem tovább fejlődött, ezért is javasolta Peking a Kína-ASEAN Szabadkereskedelmi Térség létrehozását, amely a kedvezőbb tarifák bevezetésével a két fél gazdasági integrációját volt hivatott elősegíteni. Csupán öt év alatt, 2003 és 2008 között Kína ASEAN-nal folytatott kereskedelme 59,6 milliárdról 192,5 milliárd dollárra nőtt, bben pedig a gyorsan fejlődő Indonézia jelentős szerepet játszott.¹⁹

Amikor Hszi Csin-ping elnök 2013-ban bejelentette az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezést, Indonézia számára – több más ASEAN-taghoz hasonlóan – egyértelmű volt, hogy „még többet akar” Kínától a kereskedelem és a befektetések tekintetében. A kétoldalú árucseréjük nagy volumene már előtte is jelentős mértékben elősegítette a délkelet-ázsiai ország fejlődését, így egészen természetes volt az épp akkor a szinte már csodával határos gazdasági bővülést elért Kína nagyszabású kezdeményezésében való közreműködés iránti érdeklődése.

Indonézia kiaknázatlan természeti és emberi erőforrásai hatalmasak, azonban a jakartai vezetés jelentős akadályokba ütközött a fejlesztések finanszírozása terén. Emellett az ország új piacot is keresett az exporttermékei számára, amelyek közül a legjelentősebbekre – vas, acél, nikkel, ásványi üzemanyagok, desztillációs termékek – Kína igényt is tartott. Az utóbbinak a felemelkedése és a két ország kölcsönös függőségi viszonyának a kialakulása tehát több szempontból is lehetőséget biztosított ahhoz, hogy Indonézia elinduljon a regionális hatalmi státuszhoz vezető útján.²⁰

Indonéziának a kínai partnerség iránti igénye Peking puha hatalomkifejtési kampányától gyakorlatilag teljesen függetlenül alakult ki: a délkelet-ázsiai ország a világkereskedelemben elfoglalt pozícióját kívánta javítani, ahhoz pedig a dinamikusan fejlődő, megfelelő földrajzi közelségben elhelyezkedő Kína volt a legkézenfekvőbb választás. A Konfuciusz Intézetek nyelvi és kulturális tevékenysége jelentős szerepet játszott abban, hogy a kereskedelmi és beruházási folyamatok viszonylag könnyen, gyorsan és problémamentesen zajlottak, ahogy abban is, hogy a kínai beruházási projekteken dolgozni vágyóknak több és jobb opciók közül választhattak. Ugyanakkor e könnyítésre Kínának is legalább akkorra szüksége volt, mint Indonéziának, hiszen azon ambíciója teljesüléséhez, hogy valamennyi ASEAN-ország felett kiterjessze a gazdasági befolyását, és ezáltal vezető szerepre tegyen szert a délkelet-ázsiai régióban, elengedhetetlen volt a blokk legnagyobb gazdasági erővel rendelkező tagjának a partnersége. Mindezt figyelembe véve valószínűsíthető, hogy a Kína és Indonézia közötti gazdasági és diplomáciai kapcsolatok a nyelvi és kulturális intézmények hiányában is dinamikusan növekedtek volna, hiszen azokra mindkét fél kezdettől nyitott volt, illetve a kölcsönös függőség organikus módon építette ki a folyamatot.

Korlátozások és kölcsönös függőségi kapcsolat

A szoros gazdasági kapcsolat kiépítése iránti igényt mindig szükséges különválasztani az adott kormánynak és még inkább az érintett társadalomnak a kereskedelmi és befektetési partnerről való vélekedésétől. Indonézia társadalmára például a virágzó gazdasági kapcsolatok ellenére a mai napig hosszú évtizedekre visszavezethető Kína-ellenesség jellemző. A kínai néppel szembeni ellenérzésük történelmileg a holland gyarmatosítás során a társadalomban kialakított szegregációban gyökerezik, amelynek részeként az Indonéziában élt hanok az őshonos mezőgazdasági termékekre érvényes adók beszedőjeként különleges bánásmódban részesültek. Ez a fajta irigység fennállt Hadzsi Mohammed Szuharto elnök idején is (1967–1998), amikor a kínai kisebbség uralta a magángazdaságot. Szuharto asszimilációs politikába kezdett annak érdekében, hogy a kínaiakat „indonézabbá” és hazafiasabbá váljanak, ám ezzel másodrendű állampolgárokká tette őket: a kínai kultúra minden nyilvános kifejezését

betiltották, és – a többi etnikumhoz tartozóktól eltérően – állampolgársági igazolványt kellett beszerezniük.²¹ Bár az állam által támogatott származási alapú negatív megkülönböztetés ma már nem létezik, az Indonéziában élő kínai kisebbség számára még hosszú az út a teljes integrációig. A kérdés jelenlegi megítélését jól mutatja az ISEAS–Yusof Ishak Institute megbízásából 2022-ben végzett közvélemény-kutatás eredménye. Az akkori válaszadók csaknem 70 százaléka szerint a kínai származású indonézoknak „természetes tehetségük van” a pénzszerzéshez, 65 százalékuk úgy vélte, hogy „túl nagy befolyásuk van a gazdaságban”, 50,8 százalékuk pedig kijelentette, hogy e kisebbség tagjai „túl befolyásosak a politikában”.²² A kutatás egy olyan általános közvélekedésre világított rá, amely az Indonéziában élő kínaiak képességeit, erősségeit elismeri, azonban az erőteljes negatív megítélés is kiderül belőle a kisebbség intenzív gazdasági és politikai jelenlétével kapcsolatban.

Nagyon hasonló az indonéz társadalomnak a Kínával és annak felemelkedésével kapcsolatos megítélése is: egy, a Lowy Institute által 2021 decemberében végzett felmérés során a megkérdezett indonézek 60 százaléka egyetértett az azal az állítással, hogy hazájának csatlakoznia kellene a csendes-óceáni térségben kialakuló, Kína erejét korlátozni, illetve ellensúlyozni kívánó államok blokkjához. Ez pontosan 10 százalékpontnyi növekedés volt az e kérdésre 2011-ben adott igenekhez képest. Igencsak érzékletes változás az is, hogy 47 százalékuk – 7 százalékkal többen, mint tíz évvel korábban – vélekedett úgy, hogy Kína világhatalommá történő felemelkedése nagy veszélyt jelent a globális rendre. Mi több, a válaszadók csaknem fele – 49 százaléka – úgy látta, hogy a következő tíz évben Kína ereje veszélyessé válik Indonéziára nézve.²³ Bár e számok sokatmondóak azzal kapcsolatban, hogy Kína elérte-e Indonéziában a puha erő kifejtésére irányuló kampányának a barátságos, békés, vonzó megjelenésre vonatkozó célját. (Megjegyzendő, hogy a megkérdezettek viszonylag magas aránya látta az országra veszélyesnek az Amerikai Egyesült Államokat [43%] és Ausztráliát [34 %] is).

A társadalmi megítélés ezek szerint annak ellenére romlott az elmúlt egy évtizedben, hogy a két ország vezetői között stabil, határozottan pozitív irányba fejlődő kapcsolat volt megfigyelhető. Joko Widodo indonéz elnök számos alkalommal találkozott hivatalos keretek között Hszi Csin-pinggel, s a megbeszélések elején minden alkalommal az első téma a két ország közti gazdasági kapcsolatok további erősítése volt, amit mindkét vezető kölcsönösen pozitív hatásúnak értékelte.²⁴

Az együttműködések között olyan konkrétumokról is szó esett, mint az Észak-kalimantani Ipari Park kínai támogatású fejlesztése, a Regionális Átfogó Gazdasági Folyosó (*Regional Comprehensive Economic Corridor*, RCEC) vagy a „Két Ország, Ikerparkok” (*Two Countries, Twin Parks*) konstrukciójának a felgyorsítása és mihamarabbi befejezése. Ez utóbbi két, egymáshoz hasonlóan működő ipari

parkot jelent, amelyek egyike Kínában, a másik Indonéziában épült meg, s azok közös munkája segíti a két fél közti gazdasági-kereskedelmi kooperációt.

Politikai, társadalmi jellegű témák ritkán kerülnek terítékre az effajta találkozókra, hiszen az immáron demokratikus berendezkedésű Indonézia és a „kínai színezetű szocializmus” alapján működő Kína nem sok politikai vagy épp jogi dologban tudna maradéktalanul egyetérteni. Bár Indonéziának hivatalosan nincs területi vitája Kínával a Dél-kínai-tenger ügyében, azonban a hozzá tartozó Natuna-szigetek Kína ún. „kilencpontos vonalán” (*nine-dash line*), a kizárólagos gazdasági övezetének (*Exclusive Economic Zone*, EEZ) tekintett térségen belül esik. Az EEZ a tengerjogi egyezmény szerint „nem haladhatja meg az alaponaltól mért 200 tengeri mérföldet”, míg a szigetcsoport közel 1000 mérföldre fekszik a kínai szárazföldtől.²⁵ Peking azonban a más államok, köztük Indonézia EEZ-jéhez is tartozó, s így vitatott vizek mintegy 90 százaléka felett szuverenitást követel. E problémás kérdést Widodo 2023-ig szinte szóba sem hozta a találkozókra, a jakartai kormányzat ugyanis igyekezett legalábbis semleges maradni Peking megosztó politikai és nemzetközi jogi nézeteivel kapcsolatban. Ennek a fő oka Indonézia erőteljes gazdasági függése Kínától. Az Observatory of Economic Complexity által közzétett adatok szerint 2022-ben a teljes indonéz exportvolumen 21,2 százalékának Kína volt a célországa, míg az összes kínai kivitelnek csupán 1,91 százaléka került Indonéziába.²⁶ Habár a két ország kapcsolata a kölcsönös függőségen alapul, a számadatokból megmutatkozik, hogy a jóval kisebb gazdasági erővel bíró Indonézia jobban függ Kínától, mint az tőle.

Konfuciusz „valós hatalma”

Kína puha erő kifejtésének elsődleges célja már a kezdetekkor egyértelmű volt, s azt a Konfuciusz Intézetek létrehozásával, a hagyományos nyelvi-kulturális eszközökön keresztül igyekezett elérni. A felemelkedő nagyhatalom vezetése emberközelinek, vonzónak akarta mutatni kifelé az országot, s e pozitív kvalitások előtérbe helyezésével más államok számára kívánatosabbá tenni a vele való partnerséget, elsősorban a gazdaság és a diplomácia terén. Vajon sikerült-e ez Indonézia esetében? Minden elősegítő és hátráltató tényező egybevetése alapján kijelenthető, hogy az Indonézia és Kína közti kereskedelmi és befektetési kapcsolatok az utóbbi két évtizedben intenzíven gyarapodtak és bővültek, ezt pedig kétségkívül megkönnyítette és felgyorsította a Konfuciusz Intézetek számos nyelvi és üzleti kulturális kurzusa, illetve a kínai cégekkel együttműködésben szervezett állásbörzéi.

A puha hatalom Joseph S. Nye megfogalmazása szerint egy olyan eszköz, amelynek révén az azt alkalmazó állam vonzóbbnak tűnik, s ezáltal a célországa maga fogja kívánni azt, amit ő nyújtani akar neki.²⁷ Indonézia már az 1990-es évek végén igényt tartott a Kínával való intenzívebb gazdasági együttműködésre – nem

azért, mert Kína maradéktalanul jóakarátú vagy vonzó nagyhatalomnak tűnt a jakartai vezetés számára, hanem mert magától értetődő volt, hogy a délkelet-ázsiai országnak a regionális gazdasági befolyásszerzésre vonatkozó céljait előremozdíthatja a Pekinggel való kooperáció. Indonézia tehát hamarabb kívánta a Kínával való gazdasági és stratégiai együttműködést, minthogy az utóbbi egyáltalán megindította volna ott a puha erőn alapuló nyelvi és kulturális kampányát. Fontos itt azt is leszögezni, hogy az intenzívebb kooperációra való igény kölcsönös volt: Kínának is szüksége volt Indonéziára, az ASEAN gazdaságilag legígéretesebb tagjára. Habár a Kínánál kevésbé erős és befolyásos Indonézia a kétoldalú kapcsolatok létrejötte óta jobban függ Pekingtől, mint az tőle, mindazonáltal a függőség kölcsönös: Kínának is komoly veszteségei lennének, és új, hasonlóan profitgazdag partnerség után kellene néznie, ha Indonézia esetleg jobban diverzifikálná a kereskedelmi kapcsolatait, vagy éppen korlátozásokat vezetne be az importtermékeire. Mivel az ASEAN-országok közül Indonézia bír a legnagyobb gazdasági erővel, a vele való partnerség fenntartása rendkívül fontos Kína számára a regionális befolyása megtartása érdekében is. Megállapítható tehát, hogy a két ország gazdasági együttműködésének az intenzív válása egy természetes, kölcsönös függőségen alapuló, a puha hatalomkifejtéstől gyakorlatilag független folyamat volt.²⁸

A korábban ismertetett statisztikák pedig azt mutatják, hogy az indonéz társadalom egyáltalán nem kedvelte meg jobban Kínát, sőt negatívabban, szkeptikusabban vélekedik róla, mint egy évtizeddel ezelőtt. A Joko Widodo vezette kormányzat a barátságos viszony folytatására törekszik Pekinggel, de a közeledését és a politikai kérdéseket illető semlegességre való törekvését egyetlen dolog vezérli: a gazdasági és kereskedelmi függés.

A Konfuciusz Intézetek megléte és működése minden kétséget kizáróan hasznos Kína globalizációs törekvései szempontjából. Csupán Indonéziában évről évre rengeteg pályakezdő tesz szert a rendkívül hasznos mandarin nyelvtudásra, s az intézetek segítségével több ezer, különböző életkorú dolgozni vágyó vállalhat munkát a Kína által támogatott ipari és infrastrukturális projekteken. A kínai nyelvtudás és üzleti kultúra átadása egyértelműen megkönnyíti a kereskedelmi kapcsolatok épülését. Azt azonban túlzás volna állítani, hogy Peking kizárólag a puha hatalomkifejtés és a Konfuciusz Intézetek működtetése révén éri el a céljait. A Konfuciusz Intézetekre sokkal inkább egy, a kívánt irányba vezető nagy lépcsőfokként érdemes tekinteni: ahol már egyértelmű a gazdasági nyitottság a célország részéről, ott elősegítik az együttműködés gördülékenyebb megvalósítását. A gazdasági igények azonban az intézmények segítségével sem fogják szükségszerűen megteremtteni a Kína vagy a kínaiak iránti szeretetet. Indonézia esetében sem jelenti a gazdasági kapcsolatok virágzása automatikusan azt, hogy az ország vezetése vagy népe mindenre nyitott, amit Peking képvisel. Amely célországban viszont a Kínával való politikai szimpátia is jellemző, ott

azt is tovább erősíthetik a Konfuciusz Intézetek. (Itt érdemes különválasztani a kormányzat szimpátiáját és a társadalom vélekedését, hiszen számos esetben a kettő nem egyezik.) A Konfuciusz Intézetek elterjedése Délkelet-Ázsiában és Óceániában, például Indonéziában, nem Kína politikai hegemoniáját és megbízhatóságát, hanem sokkal inkább a nagyhatalom növekvő gazdasági befolyását tükrözi, amely jelentősen növeli a mandarin nyelvtudás értékét.

Konklúzió

Kína gazdasági befolyása világszerte olyan jelentős, hogy az országnak a globális hatalomként betöltött helye stabilnak tekinthető. Leszögezhető tehát, hogy a kelet-ázsiai nagyhatalom sikeresen integrálódott a globalizációs folyamatokba. E tekintélyes befolyás különösképp igaz a közvetlen földrajzi hatáskörében elhelyezkedő országokra, közülük is az ASEAN-blokkra, azon belül Indonéziára. Mindazonáltal Kína a globalizációs törekvései ellenére egy pillanatra sem engedte el teljesen azt a fajta magatartását, amely a realista elmélet alapfeltevéseinek feleltethető meg leginkább: a történelem során elszenvedett megaláztatások és a jelenlegi politikai berendezkedése miatt a kelet-ázsiai nagyhatalom számára mindig is előtérben lesz a saját erejének, befolyásának a maximalizálása és annak hosszú távú megtartása. E racionális önös érdek beteljesítése céljából Peking különböző módszereket alkalmazott és alkalmaz napjainkban is. A gyengébb, kevésbé befolyásos országokkal szemben többnyire a puha erőt részesíti előnyben, s ez gyakran bőven elegendő is; amennyiben viszont bármilyen mértékben is fenyegetve érzi a befolyását és a hatalmát, nem habozik bevetni a kemény hatalom és a gazdasági nyomásgyakorlás asszertív eszközeit. E kettősség okán Kína nem lesz egyértelműen barátságos nagyhatalom sem a Nyugat, sem a kisebb, fejlődő országokból álló közvetlen befolyási övezete számára, hiába a puha hatalom eszközeinek a koncentrált alkalmazása. Kétségtelen azonban, hogy az ASEAN-blokknak és a világ számos különböző, valamilyen tekintetben periférián lévő térségének gazdaságilag szüksége van Kínára, ugyanakkor az is igényt tart e régiókra annak érdekében, hogy a globális befolyását és a gazdasági erejét maximalizálni tudja. E kölcsönös igény kielégítésének rendkívül hatékony támogató eszköze a puha hatalom, azon belül pedig a Konfuciusz Intézetek rendszere.

Jegyzetek

- 1 Cicero, Marcus Tullius: „Első könyv” in *Három könyv a kötelességekről Marcus fiához*. (Budapest: Históriaantik Könyvesház, 2013), 44. o.
- 2 Nye, Joseph: „Soft Power”, *Foreign Policy*, no. 80. (1990): 153–171.
- 3 Nye, Joseph: „Chapter 2” in *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (PublicAffairs Books, 2004), 44–47. o.
- 4 Harrell, Peter, Rosenberg, Elizabeth és Saravalle, Edoardo: „China’s Use of Coercive Economic Measures”, *Center for a New American Security*, <https://www.cnas.org/publications/reports/chinas-use-of-coercive-economic-measures> (a letöltés ideje: 2024. szeptember 18.).
- 5 Nye, „Soft Power: The Means to Success in World Politics”, 56. o.
- 6 Shambaugh, David: „China’s Soft Power Push – The Search for Respect”, *Foreign Affairs*, 94., no. 4. (2015): 102–105.
- 7 Houlden, Gordon és Schmidt, Heather: „Rethinking China’s Soft Power”, *New Global Studies*, 8., no. 3. (2015): 9–102.
- 8 Jiao Wu és Liu, Cecily: „Xi Hails Role of Confucius Institutes”, *China Daily*, http://usa.china-daily.com.cn/epaper/2015-10/23/content_22266332.htm (a letöltés ideje: 2024. augusztus 3.).
- 9 Gil, Jeffrey: „China’s Cultural Projection: A Discussion of the Confucius Institutes”, *China: An International Journal*, 13., no. 1. (2015): 200–226.
- 10 Kluver, Randolph: „The Sage as Strategy: Nodes, Networks, and the Quest for Geopolitical Power in the Confucius Institute”, *Communication, Culture & Critique*, 7., no. 2. (2014): 192–200.
- 11 Paradise, James: „China and International Harmony – The Role of Confucius Institutes in Bolstering Beijing’s Soft Power”, *Asian Survey*, 49., no. 4. (2009): 647–660.
- 12 Hubbert, Jennifer: „An Anthropology in International Relations” in *China in the World: An Anthropology of Confucius Institutes, Soft Power, and Globalization* (Honolulu, HI: University of Hawaii Press, 2019), 67–70. o.
- 13 Interesse, Giulia: „China’s Investments in Indonesia: 2024 Outlook”, *ASEAN Briefing*, <https://www.aseanbriefing.com/news/chinas-investments-in-indonesia-2024-outlook/> (a letöltés ideje: 2024. június 22.).
- 14 Fasli, Jalal: „Peran Bahasa Mandarin Menjembatani Hubungan China–Indonesia” [A mandarin nyelv hídszerepe a kínai–indonéz kapcsolatokban], *Kompas.com*, <https://nasional.kompas.com/read/2021/02/02/14180091/peran-bahasa-mandarin-menjembatani-hubungan-china-indonesia-> (a letöltés ideje: 2024. szeptember 18.), 2. o.
- 15 *Observatory of Economic Complexity*, „Indonesia Trade Profile”, <https://oec.world/en/profile/country/idn> (a letöltés ideje: 2024. június 22.).
- 16 *Dig Mandarin*, „Confucius Institutes around the World”, <https://www.digmandarin.com/confucius-institutes-around-the-world.html> (a letöltés ideje: 2024. június 22.).
- 17 *Yidayilu*, „Indonesia’s Al-Azhar University Holds Job Fair for Chinese Enterprises”, <https://eng.yidayilu.gov.cn/p/321909.html> (a letöltés ideje: 2024. június 22.).
- 18 Lan, Thung Ju: „Confucius Institute at Universitas Al Azhar, Jakarta. The Unseen Power of China”, *Wacana*, 18., no. 1. (2017): 151–154.
- 19 *The Jakarta Post*, „Beyond Trade: FDI as Seeds for Growth in China–ASEAN Shared Future”, <https://www.thejakartapost.com/opinion/2023/06/19/beyond-trade-fdi-as-seeds-for-growth-in-china-asean-shared-future.html> (a letöltés ideje: 2024. június 22.).
- 20 Lan: „Confucius Institute at Universitas Al Azhar, Jakarta”, 160. o.

- 21 Tanasaldy, Taufiq: „From Official to Grassroots Racism: Transformation of Anti-Chinese Sentiment in Indonesia”, *The Political Quarterly*, 93., no. 3. (2022): 460–468.
- 22 Muhtadi, Burhanuddin, Hui, Yew-Foong és Negara, Siwage: „The Indonesia National Survey Project 2022 – Engaging with Developments in the Political, Economic and Social Spheres”, *ISEAS – Yusof Ishak Institute*, <https://www.iseas.edu.sg/articles-commentaries/trends-in-southeast-asia/the-indonesia-national-survey-project-2022-engaging-with-developments-in-the-political-economic-and-social-spheres-by-burhanuddin-muhtadi-hui-yew-foong-and-siwage-dharma-negara/> (a letöltés ideje: 2024. június 22.).
- 23 Lowy Institute, „Indonesia Poll”, <https://interactives.lowyinstitute.org/features/indonesia-poll-2021/> (a letöltés ideje: 2024. június 22.).
- 24 Xinhua, „Xi Holds Talks with Indonesian President”, <https://english.news.cn/20231017/dae477fb0fb841649fa97dd3d6598abf/c.html> (a letöltés ideje: 2024. június 22.).
- 25 EUR-Lex, „Az Egyesült Nemzetek tengerjogi egyezménye”, <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/united-nations-convention-on-the-law-of-the-sea.html> (a letöltés ideje: 2024. augusztus 7.).
- 26 *Observatory of Economic Complexity*, „China Trade Profile”, <https://oec.world/en/profile/country/chn> (a letöltés ideje: 2024. június 22.).
- 27 Nye: „Soft Power”, 157. o.
- 28 Shuto, Motoko: „Patterns and Views of China’s Public Diplomacy in ASEAN Countries: Focusing on Confucius Institutes”. *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 7., no. 2. (2018): 124–148.

Vendég az Antillákról – Maurice Bishop grenadai elnök 1983-as magyarországi látogatása és annak előzményei

A Guest from the Antilles –

The Visit of Prime Minister Maurice Bishop of Grenada to Hungary in 1983 and Its Background

Krajcsi Sándor Roland

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2024.3.4

Összefoglaló: Maurice Rupert Bishop a baloldali Új Ékszer Párt (*New Jewel Movement*, NJM) élén 1979. március 13-án vértelen forradalmat hajtott végre az Eric Gairy fémjelezte korrupt grenadai kormány ellen. A győzelem nyomán Bishop került a miniszterelnöki székbe. Az új kormányfő hatalomra jutását követően a szigetország külpolitikájának az egyik legfontosabb aspektusává a Szovjet-unió és a szocialista blokk felé való nyitás vált, s a velük kialakított kapcsolatok szorosabbra fűzése. E folyamat keretein belül zajlott le 1983. szeptember 28. és október 3. között Bishop hivatalos magyarországi útja. A jelen tanulmány az akkori látogatást kívánja részletesen megvizsgálni, s egyben azt az állítást bizonyítani, hogy Grenada már túl későn próbált meg segítséget kérni a Magyar Népköztársaságtól a (kül)politikai céljai megvalósításához, így Budapest csupán formálisnak tekintette a szigetország első emberével való találkozót. E megállapítás alapja, hogy az adott időszakban Magyarország kétoldalú kapcsolataiban már egyre inkább háttérbe szorult a harmadik világ gyengén fejlett országainak a megsegítésére irányuló hajlandósága.

Kulcsszavak: hidegháború, Grenada, Magyarország, diplomácia, külpolitika

Abstract: On March 13, 1979, Maurice Rupert Bishop led the left-wing New Jewel Movement (NJM) in a bloodless revolution against the corrupt government of Eric Gairy. After the victory, Bishop became Prime Minister of Grenada. Following his takeover, opening relations with the Soviet Union and the socialist bloc became one of the most important elements of Grenada's foreign policy. In this context, Prime Minister Bishop paid an official visit to Hungary from September 28 to October 3, 1983. The aim of this article is to examine this visit in detail and to prove that Grenada was too late in seeking help from the Hungarian People's Republic to achieve its (foreign) policy goals, that is why Budapest considered the meeting with the island's first man as a formal one. The base of this conclusion is the fact that, in the period in

question, Hungary's willingness to provide assistance to less developed countries of the Third World was increasingly marginalized in its bilateral relations.

Keywords: Cold War, Grenada, Hungary, diplomacy, foreign policy

Bevezetés

A hidegháború idején három alkalommal látogatott el Magyarországra legfelsőbb szintű vezető a latin-amerikai régióból. Először 1972-ben Fidel Alejandro Castro Ruz, a Kubai Köztársaság elnöke, majd 1983-ban Maurice Rupert Bishop grenadai miniszterelnök, és a sort 1984-ben Daniel José Ortega Saavedra nicaraguai államfő látogatása zárta. A jelen tanulmány Bishop magyarországi útját kívánja részletesen górcső alá venni, miközben néhány alapvető kérdésre keresi a választ. Pontosan milyen célok és tényezők motiválták a grenadai politikus ideutazását? Milyen eredményekkel vagy épp eredménytelenséggel tért vissza a hazájába? Hogyan állt a magyar fél a találkozóhoz, és ennek hátterében milyen okok húzódtak meg?

E kérdések megválaszolásához Maurice Bishop Magyarországon folytatott tárgyalásainak az elemzése előtt röviden ismertetni kívánom Grenada korabeli bel- és külpolitikai helyzetét, valamint a magyar–grenadai kapcsolatok létrejöttét. Ezt követi Bishopnak a magyar párt- és államvezetőkkel folytatott megbeszéléseinek a vizsgálata, végezetül pedig a tárgyalási eredmények vagy sikertelenség okainak kívánok keretet adni azáltal, hogy belehelyezem azokat a magyar gazdaságpolitikai és diplomáciai gondolkodásban beállt változások folyamatába.

A tanulmányban ismertetendő analízishez a hazai és a külföldi szakirodalmon túl olyan primer forrásokat használtam fel, mint például az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (*Central Intelligence Agency*, CIA) korabeli jelentései, az ENSZ Digitális Könyvtára (*United Nations Digital Library*, UNDL) archív anyagai, valamint a Bishop látogatásáról szóló, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) által őrzött külügyi feljegyzések. Emellett fontos forrásbázist képeznek a korabeli magyar sajtóorgánumok, illetve a *Magyar Külpolitikai Évkönyv* vonatkozó kötetei.

Grenada Népi Forradalmi Kormányának külpolitikája (1979–1983)

1979. március 13-án a Maurice Bishop¹ vezette Új Ékszer Párt (*New Jewel Movement*, NJM) egy nap leforgása alatt, ún. vértelen forradalommal üzte el a korrupt tekintélyuralmi rendszert működtető és Grenadát szegénységbe taszító Eric Matthew Gairy miniszterelnököt. Az NJM-nek sikerült a hatalmat megragadnia,

és Grenada Népi Forradalmi Kormányának néven egy új kabinetet hozott létre, amelynek Bishop lett a miniszterelnöke.² Ezzel Kuba után megszületett a karibi térségben a második szocialista irányultságú állam (noha a kormány tagjai a grenadai forradalomról soha sem állították, hogy szocialista jelleget öltött volna).³

Az új vezetés mind bel-, mind külpolitikailag szerette volna megreformálni Grenadát. Belpolitikai téren az analfabetizmust, a szegénységet, a munkanélküliséget, a korrupciót, valamint a jogi egyenlőtlenségeket kívánta felszámolni. Továbbá a szigetország gazdaságának a talpra állítása is a kitűzött célok között szerepelt. Ennek megfelelően egy sor reformintézkedés született. Ilyen volt a tömegek írás-olvasását elősegítő kampány, a felnőttek számára indított továbbképzések, az egyetemi ösztöndíjrendszer, az iskola- és lakásépítési programok, az egészségügyi hálózat fejlesztése, az általános orvosi ellátás ingyenessé tétele, a jövedelemadó eltörlése, a nők bérének a növelése és a szülési szabadság bevezetése, stb.⁴

Az új kormány gazdasági téren önellátóvá akarta tenni az országot, ezért – a sziget adottságainak megfelelően – kezdetét vette a mezőgazdaság és az arra épülő feldolgozóipar, valamint a halászat és a turizmus fejlesztése. Ez utóbbi keretein belül indult meg a fővárosban (St. George's) található Point Salines-i reptér (ma *Maurice Bishop International Airport*) építése is, ami konfliktusforrást jelentett Grenada és az Amerikai Egyesült Államok között, ám ennek okaira a későbbiekben fogok fényt deríteni. A gazdaság szerkezete tekintetében vegyes gazdaságok kialakítását célozta meg a kormányzat. Végül, de nem utolsósorban érdemes kiemelni az építőipar fellendítésére helyezett hangsúlyt, hiszen a fent említett lakás- és egyéb építési programok kivitelezése anélkül lehetetlen lett volna.⁵

Maurice Bishop és kormánya külpolitikai téren is változásokat akart elérni, ugyanis úgy vélték, hogy azok elengedhetetlenek a szigetország gazdaságának a megerősítéséhez és felvirágoztatásához. Az ez irányú tervek kivitelezése érdekében a grenadai vezetés elsősorban a Nagy-Britanniától, az Egyesült Államoktól, illetve részben a Kanadától való egyoldalú kereskedelmi függés megszüntetését célozta meg, amit a diplomáciai kapcsolatok bővítésével igyekezett elérni. Bishop a külpolitikai jelmondatát 1979. április 13-án hirdette meg, az *In Nobody's Backyard* [Senkinek a hátsó udvarában] című beszédében. Ebben a miniszterelnök az alábbi fogalmazta meg:

„A célunk ezért az, hogy csatlakozzunk minden olyan szervezethez, és dolgozzunk együtt minden olyan országgal, amely segít abban, hogy függetlenebbé váljunk, és jobban irányíthassuk a saját erőforrásainkat. Ebben a tekintetben senki ... nem vonhatja komolyan kétségbe azt a jogunkat, hogy munkakapcsolatokat alakítsunk ki a legkülönbözőbb országokkal. ... Grenada szuverén és független állam. Egyetlen országnak

sincs joga megmondani nekünk, hogy mit tegyünk, hogyan vezessük a hazánkat, vagy hogy kivel barátkozzunk. ... Nem vagyunk senkinek a hátsó udvarában, és nem vagyunk eladhatók.”⁶

Bishop idézett beszédéből három igen fontos elemet kell kiemelnünk. Az egyik maga az új külpolitikai irányvonal meghirdetése, amely által az új népi kormány diverzifikálni kívánta Grenada külkapcsolatait, mert azt tekintette a szigetország gazdasági fejlődése és erősödése kulcsának. Ezzel pedig egyúttal hangsúlyozni próbálta azt is, hogy egyik hatalmi pólus mellett sem akarja elkötelezni magát, vagyis az el nem kötelezettek útjára fog lépni. Ezt Bishop a *Caribean Life and Times* című folyóirat által még ugyanabban az évben vele készített interjúban is megerősítette.⁷

A második fontos pont a Grenada függetlenségére való figyelmeztetés. Azaz a szigetország azon jogának a kiemelése, hogy a saját fejlődése érdekében minden olyan országgal diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatot létesítsen, amely ahhoz hozzájárul – függetlenül attól, hogy a kialakult világrenden belül az érintett államok melyik táborba tartoznak. Ezzel szintén a blokkon kívüliséget kívánta nyomatékosítani a beszédében a grenadai miniszterelnök.

A harmadik pont szorosan kapcsolódik a másodikhoz. Noha Bishop általánosságban hangsúlyozta azt, hogy Grenada egy független és szuverén ország, így senki nem szólhat bele sem a belpolitikájába, sem pedig a külpolitikájába, a beszéd címében, illetve az idézett szöveg zárómondatában mégis tett egy nem is annyira burkolt utalást arra, hogy igazából kinek is címezte az üzenetet. Bár a beszédben konkrétan nem hangzott el az Egyesült Államok neve, a címzett mégis egyértelmű volt. A Fehér Ház ugyanis nemegyszer „hátsóudvarként” hiivatkozott a Karib-szigetek térségére, s úgy is tekintett rá. Így Bishopnak ez a beszéde egyben kormányfőként az első bírálata volt Amerikával szemben – és ezzel tudatta Grenada álláspontját és a Washingtonhoz való viszonyát. Ezt követően Bishopnak több USA-ellenes megnyilvánulása is volt, amelyek jelentős diplomáciai feszültségeket okoztak a két ország között.

A Maurice Bishop által meghirdetett új külpolitikai irányvonalnak megfelelően Grenada Népi Forradalmi Kormánya tehát megkezdte a kétoldalú kapcsolatait diverzifikálását. Elsőként és elsősorban a karibi térségben igyekeztek szélesíteni a kapcsolatokat. Ezen belül különösen nagy jelentőséget tulajdonítottak az 1973-ban létrehozott Karib-tengeri Közösség (*Caribbean Community*, CARICOM) integrációs szerepének, ugyanis a grenadai vezetés hiteleket és gazdasági segítségnyújtást remélt a szervezettől. Azonban Washington nyomására a tárgyalások zátonyra futottak, így a támogatás nem valósult meg.⁸ Grenada emellett nyitni kezdett a harmadik világ államai (pl. Kenya, Tanzánia) és a szocialista országok – Kuba, Észak-Korea, Vietnám, a Szovjetunió és annak a kelet-közép-európai szatellitállamai, többek között Magyarország – irányába, illetve több nyugati, ún. tőkés ország felé is.⁹

Magyar–grenadai kapcsolatok

A diplomáciai kapcsolatok felvétele

A Magyarország és Grenada közötti diplomáciai kapcsolatok felvétele a grenadai forradalom győzelmét és Maurice Bishop hatalomra jutását megelőző időkre, a Gairy-adminisztráció idejére nyúlik vissza. A két ország között ugyanis még Eric Gairy miniszterelnöksége alatt, 1977. július 22-én, nagykövetségi szinten jött létre diplomáciai kapcsolat – New Yorkban.¹⁰ A kétoldalú viszony megerősítésének a szükségességét azzal indokolták a felek a szerződés aláírásakor, hogy azzal „hozzájárulnak a nemzetközi enyhülés és a világbéke megszilárdításához”.¹¹ Azaz a diplomáciai kapcsolatok felvétele az 1969-ben megkezdődött hidegháborús enyhülés (az NSZK által 1969-ben meghirdetett új keleti politika, az atomfegyverkezés visszaszorítása: atomsorompó-egyezmény, SALT-szerződések, a vietnámi háború 1975-ös lezárása, stb.),¹² a *détente* egyfajta lecsapódásaként is értelmezhető.

A Grenadával történt kapcsolatfelvételen minden bizonnyal nagy szerepet játszott az is, hogy 1974-ben normalizálódott a diplomáciai viszony Magyarország és Mexikó között, mivel azt követően több közép-amerikai ország is érdeklődést kezdett tanúsítani hazánk iránt, amelyek egyike volt Grenada.¹³ Ezt bizonyítja az utóbbival való kapcsolatfelvételtől szóló, a magyar Külügyminisztérium által 1975-ben a Minisztertanács elé felterjesztett javaslat. Abban ugyanis az áll, hogy „Grenada részéről diplomáciai úton kifejezték készségüket a diplomáciai kapcsolatok felvételére hazánkkal”.¹⁴ Ezek szerint St. George’s kezdeményezte a kétoldalú viszony rendezését. A szóban forgó dokumentumnak van egy másik, igen izgalmas aspektusa is, mégpedig a Külügyminisztérium indoklása arra, hogy miért kaphatott zöld utat a nagykövetségi szintű diplomáciai kapcsolatok felvétele. A magyar értékelés szerint ugyanis Grenada „külpolitikájában antiimperialista vonások mutatkoznak. Kuba-ellenes blokádnak megszüntetése mellett foglalt állást, kapcsolatait fejleszteni kívánja a szocialista országokkal”.¹⁵

Az viszont nem teljesen egyértelmű, hogy e kijelentését pontosan mire is alapozhatta a magyar külügy, hiszen Grenada a függetlenség elnyerését követően kifejezetten jó és szoros viszonyt ápolt az Egyesült Államokkal – részben azért, mert az 1973-as kőolajválság nyomán nehéz helyzetbe került szigetországnak az USA dobott mentőövet, s ezzel kvázi magához láncolta azt.¹⁶ Ráadásul maga Eric Gairy miniszterelnök több észak-amerikai befektetővel is kötött üzletet – ám egyre inkább korrumpálódni kezdett, s ezzel végül kiváltotta a nép haragját. Egy 1981-es CIA-jelentés pedig arra enged következtetni, hogy Grenada 1979 előtt egyáltalán nem folytatott antiimperialista politikát, ugyanis a szigetország csak az új forradalmi kormány hatalomra jutását követően „szakított ... az erősen Nyugat-barát hagyományával az »el nem kötelezett« külpolitika

megfogalmazása és megvalósítása érdekében”.¹⁷ Ehhez a jelentés készítője azt is hozzátette, hogy az új grenadai politikai irányvonal a következménye „a Nyugattól való történelmi függőség csökkenésének a kereskedelem és a segélyek terén”.¹⁸ Ami pedig a Kubával szembeni blokád eltörlésére vonatkozó grenadai véleményről szóló megállapítást illet, az sem túl valószínű, hiszen Havanna az 1970-es évek elejétől kezdődően az NJM-mel tartott fenn szoros kapcsolatot, nem pedig a hivatalos grenadai kormánnyal.¹⁹ Sőt mi több, az idézett CIA-jelentés szerint a kubaiak a '70-es években úgy vélekedtek a Gairy-rezsimről, hogy annak „megdöntését nem fogják határozottan elítélni”.²⁰

Így azt kell feltételeznünk, hogy a korabeli magyar külügy nagy valószínűséggel nem rendelkezett elegendő vagy megfelelő információkkal Grenada valódi külpolitikai orientációja tekintetében. Illetve az is elképzelhető, hogy a magyar fél Grenada 1974. február 7-i függetlenedését antiimperialista cselekedetnek értékelte, hiszen a szigetország több mint 200 év után akkor dobta le magáról a brit gyarmattartók béklyóját.

Egy másik érdekessége a magyar–grenadai kapcsolatoknak, hogy a szocialista blokkon belül csak Románia előzte meg Magyarországot a szigetországgal való diplomáciai reláció létesítésében (1975. április 4.).²¹ A többiek – a Szovjetunió 1979. szeptember 7-én,²² a Német Demokratikus Köztársaság 1979. október 9-én,²³ Csehszlovákia 1979. november 28-án,²⁴ Lengyelország 1980. június 2-án,²⁵ Bulgária pedig 1980. június 9-én – csak a grenadai forradalom győzelmét követően alakítottak ki hivatalos, diplomáciai szintű együttműködést vele.

Mielőtt tovább folytatnánk a magyar–grenadai reláció vizsgálatát, röviden érdemes néhány szót ejteni arról, hogy a Szovjetunió miért csak fél évvel az ott lezajlott győztes forradalom után vette fel a diplomáciai kapcsolatot a szigetországgal. A válasz pedig nem más, mint hogy Moszkva nem találta az érdekei szempontjából fontosnak a szegénységgel küzdő fűszerszigetet, ugyanis nem tulajdonított neki sem gazdasági, sem stratégiai jelentőséget.²⁶ Végül azonban 1979 szeptemberében a Bishop-kormánnyal kiváló viszonyt ápoló Kuba közbenjárásával létrejött a kétoldalú kapcsolat Grenada és a Szovjetunió között. Ezt követően viszont több kereskedelmi és gazdasági, valamint három titkos katonai együttműködési szerződést is kötött egymással a két ország 1979 és 1983 között. Az utóbbival kapcsolatban azonban fontos kiemelni, hogy a szovjet hadvezetés elsősorban felújított második világháborús katonai felszereléseket küldött a grenadai hadsereg részére, illetve az eszközöket önvédelmi célra biztosította a szigetországnak, így azokat az nem adhatta át harmadik félnek.²⁷

Felmerülhet a kérdés, hogy Kuba miképpen tudta meggyőzni a Szovjetuniót arról, hogy mégis megsegítse Grenadát? Mivel az erre vonatkozó konkrét kubai–szovjet megbeszélés anyagára nem sikerült rátalálnom a kutatás során, egy elméleti szintű válasszal igyekszem kielégíteni az olvasók tudásvágyát. A grenadai forradalom győzelme után egy hónappal, 1979. áprilisban ugyanis egy nagyon

hasonló tematikájú kubai–bolgár megbeszélés zajlott le. Az arról készült dokumentum szerint Fidel Castro arról próbálta meggyőzni Todor Zsivkovot, hogy adjon fegyvereket Grenadának, hogy az meg tudja védeni önmagát, mivel ott „a védelemhez szükséges eszközök nem elégségesek”.²⁸ Ráadásul Kuba úgy vélte, „reális a veszélye annak, hogy egy 200-300 fős, jól felfegyverzett külföldi zsoldosokból álló csoport portyázik a szigeten, és visszahelyezi Gairyt a hatalomba”.²⁹ Ez alapján Havanna valószínűleg a Szovjetunióknak is ugyanígy válaszolt fel a kis és védtelen ország képét, de nyilván azzal is kiegészítette, hogy Grenada gazdasági nehézségekkel küzd, így a fennmaradásához mindenképpen szüksége van a szovjet, tágabb értelemben pedig a szocialista blokk segítségére. Moszkvának pedig rá kellett jönnie, hogy ha cserbenhagyja az országot, azzal elveszítheti egy lehetséges hídfőállását Közép-Amerikában.

E felismerésben minden bizonnyal nagy szerepe volt annak, hogy 1979. július 19-én Nicaraguában győzött a Daniel Ortega vezette baloldali sandinista felkelés, és ezzel fél éven belül két új baloldali-szocialista orientációjú kormány is hatalomra jutott Közép-Amerikában. Ennek nyomán pedig világossá vált a Szovjetunió számára a tény, hogy a régióban erősödni kezdett a baloldal, így ha ki akarja terjeszteni a befolyását a Karib-tenger térségében, akkor ahhoz elérkezett a megfelelő pillanat. Hiszen korábban nem igazán volt lehetősége „a proletariátus diktatúrájának” továbbvitelére, pontosabban óvatosan kellett eljárnia, mert a szóban forgó régióban csupán Kubára tudott támaszkodni.³⁰

Gazdasági és tudományos együttműködés

A Magyarország és a karibi ország közötti kapcsolatokban a következő fontos lépésre 1980-ban – immár Moszkva törekvéseivel összhangban –, a szovjet–grenadai kereskedelmi megállapodás létrejöttét követően került sor.³¹ Azon év nyarán, augusztus 8. és 14. között Bernard Coard akkori miniszterelnök-helyettes vezetésével egy grenadai küldöttség tartózkodott hazánkban. Az ittlétük során egy kereskedelmi és műszaki-tudományos megállapodásról szóló jegyzőkönyvet írtak alá a felek, amelyben tulajdonképpen meghatározták „a két ország közötti gazdasági együttműködés kereteit”.³² A magyar Külügyminisztériumnak egy Grenadáról szóló 1983-as jelentéséből azonban az derül ki, hogy a két ország közötti kereskedelmi mozgás a szerződés ellenére igen alacsony volt: a magyar export mindössze 7000 dollárnyi értéket tett ki, importáru pedig egyáltalán nem is érkezett. Ráadásul annak ellenére, hogy az egyezmény részét képezte húsz grenadai diák magyarországi tanulása, egy sem érkezett ide, s a magyar kormány által felajánlott mezőgazdasági szakértők közül is csupán egyet küldtek el a szigetországba.³³

Coard 1980-as utazása azonban nem célzottan Magyarországra irányult, mivel hazánk csak az egyik célállomása volt a grenadai küldöttség által a szocialista blokkban tett körútnak. Annak keretein belül ugyanis a szigetország küldöttei májusban már a Szovjetunióban, Csehszlovákiában és Bulgáriában is jártak. Az ottani útjukat egy kisebb megszakítás követte (amelynek okaként belpolitikai problémákra hivatkoztak), aztán július–augusztusban – hazánk mellett – az NDK-ban és Lengyelországban folytatódott a látogatásuk.³⁴ Hazájuk nevében a Bernard Coard vezette küldöttség az 1980 tavaszán és nyarán felkeresett szocialista államok majdnem mindegyikével hasonló jellegű, műszaki-tudományos megállapodásra vonatkozó jegyzőkönyvet írt alá, mint a magyar féllel.³⁵ A Német Demokratikus Köztársaság esetében azonban csak egy tárgyalási jegyzőkönyvet, a lengyeleknél pedig pusztán egy belső közleményt eredményezett az út.³⁶

Maurice Bishop Magyarországon

Az utazás előzményei

Maurice Bishop grenadai elnök 1983. szeptember 27. és október 8. között a szocialista blokk országaiban tett körutazást, amely során Csehszlovákia, az NDK és a Szovjetunió mellett hazánkba is ellátogatott.³⁷ E körútból a jelen dolgozat csak a magyarországi eseményeket kívánja mélyrehatóan bemutatni és elemezni, ám azt megelőzően elengedhetetlen röviden kitérni arra, hogy mi vezérelte a szigetország kormányfőjét arra, hogy a blokk államaiba látogasson.

Alapvetően három lehetséges okot találhatunk Bishop Kelet-Közép-Európában tett vizitje mögött. Az egyik a grenadai elnök által beígért gazdasági és életszínvonalbeli növekedésnek, illetve javulásnak az 1982 második felétől érzékelhető megtorpanása volt. A legkirívóbban éppen a szolgáltatások terén, azon belül is a villany- és az áramellátásban volt megfigyelhető a forradalom „eredménytelensége”.³⁸ A sziget akkori kormányzója, Sir Paul Godwin Scoon³⁹ a felsorolt problémák mellett a mezőgazdaságban jelentkező munkanélküliség miatt is aggódott.⁴⁰ Ugyanis az országra korábban jellemző 49 százalékos munkanélküliség látványos csökkentése ellenére a lakosság 14 százalékának továbbra sem volt munkája.⁴¹ A felmerült nehézségek hátterében az irreális és nem megfelelően koordinált gazdasági és szociálpolitikai tervek álltak. Mindezt jól mutatják az 1979–1983 közötti hullámmzó termelési adatok is, amelyeket az 1. táblázatban gyűjtöttem össze. A forradalom megrekedése jól érezhető volt a grenadai lakosság hangulatán is, noha a nemtetszésüknek a gyakorlatban nem adtak agresszív módon hangot, vagyis annak ellenére, hogy nem voltak zavarások a szigetországban, az új kormány iránti lelkesedés alábbhagyott.⁴²

1. táblázat⁴³
Grenada termelési/gazdasági növekedési adatai, 1979–1983

Termelési év	Gazdasági növekedés (%)
1979	6,0%
1980	0,4%
1981	2,0%
1982	4,9%
1983	2,9%

A második ok a szigetet akkor már egyeduralnokodóként irányító kormánypárton belül 1982 őszén kialakult konfliktus volt, amelyet az NJM működése körüli nézeteltérések okoztak. Bernard Coard és az őt támogatók ugyanis úgy vélték, hogy a pártnak a lenini szervezési elv alapján és a Szovjetunió Kommunista Pártjához hasonlóan az ún. demokratikus centralizmust kellene követnie.⁴⁴ Vagyis egy olyan kollektív pártvezetést kívántak kialakítani, amely a döntései előtt a tagokkal is megvitatja a szigetszámot érintő különböző politikai, gazdasági, társadalmi kérdéseket. Ezzel szemben Maurice Bishop – feltehetően többek között a hazájában *Líder Máximónak* [legfőbb vezető] nevezett Fidel Castro hatására⁴⁵ – a kubai példát alapul véve egyfajta erőskező, *caudillista*, egyszemélyi politikai irányításra törekedett. Ennek megfelelően egyre kevésbé kérte ki a kormánytagok véleményét, a legfontosabb kérdésekben pedig egy ötfős,⁴⁶ a kormányon kívüli, de számára megbízhatónak ítélt személyekből álló szűk kör segítségével hozta meg a döntéseit.⁴⁷ Végül, de nem utolsósorban azt is érdemes kiemelni, hogy a párton belül feszültséget idézett elő az első oknál említett gazdasági sikertelenség is, amelynek okait Bishop a nem megfelelő munkastílusban és a problémákra adott elhibázott válaszokban látta.⁴⁸ Ez minden bizonnyal tovább növelte a grenadai vezetőben a vágyat, hogy a párton belül nagyobb befolyásra tegyen szert.

A harmadik, de az előzőeknél egyáltalán nem kisebb jelentőséggel bíró ok, amiért Bishop a szocialista országokba utazott, az a Grenada és az Egyesült Államok között fennállt, s barátinak korántsem mondható kapcsolatok, illetve az azok rendezésére tett kísérlet sikertelensége. A rossz viszony hátterében az állt, hogy az USA egyáltalán nem nézte jó szemmel az új grenadai hatalomra jutását. Washington ugyanis úgy vélte, hogy a karibi térségben létrejött második baloldali, szocialista jellegű rezsim Kuba és a Szovjetunió bástyájaként szolgálhat a régióban, ami pedig elősegítheti a forradalomnak a környékbéli országokba való exportálását.⁴⁹ Itt érdemes megjegyeznünk, hogy az USA-nak ez a féltelme egyáltalán nem volt alaptalan, mivel – ahogyan az már a magyar-grenadai kapcsolatok felvételénél is szóba került – a Bishop vezette forradalom után néhány hónappal megtörtént Nicaraguában a sandinisták hatalomátvétele

is. 1980 februárjában pedig Surinamében egy baloldali katonai kormány ragadta magához az ország irányítását. Szintén 1979/80 fordulóján szerveződtek egységbe El Salvadorban a baloldali gerillák, akik 1981 januárjában „általános offenzívát” indítottak a hatalom megszerzése érdekében, amely azonban a kudarcukkal végződött.⁵⁰ Vagyis a szóban forgó időszakban valóban megerősödtek a baloldali forradalmi törekvések, és egyre inkább aktivizálódtak a különböző politikai formációk Közép-Amerikában, ami tehát nem véletlenül töltötte el aggodalommal az USA-t.

A lehetséges baloldali előrenyomulás megelőzése céljából az Egyesült Államok megpróbálta elszigetelni és destabilizálni Grenadát. Ennek részeként megtiltotta az amerikai gyorssegélyeknek és védelmi célú támogatásoknak a szigetországba küldését, valamint a turisták Grenadába utazását is korlátozta. (Ennek ellenére a grenadai St. George's University orvosi karán továbbra is kb. 800 észak-amerikai hallgató tanulhatott.) Mindezen felül az Egyesült Államok befogadta a szigetországról elmenekült volt elnököt, Eric Gairyt, s lehetőséget biztosított számára, hogy Bishop és kormánya ellen agitáló propagandaadásokat sugározzon Grenadába.⁵¹ Vagyis kísértetiesen hasonlóan járt el, mint Kuba esetében. Mindezt tovább fokozta azzal, hogy miután Grenada szorosabbra fűzte a kapcsolatát a Szovjetunióval és annak szatellitországaiával, az USA haditengerészete 1981 augusztusában, egy, a Puerto Rico közelében fekvő Vieques-szigeten tartott hadgyakorlattal megkezdte a szigetállam lehetséges megszállására való felkészülést.⁵² Ráadásul Washington a grenadai forradalom győzelmét követően számos angol nyelvű karibi államnak nyújtott védelmi segítséget. A támogatásnak köszönhetően azon nemzetek, amelyek addig önálló védelmi erővel nem rendelkeztek, saját hadsereget tudtak létrehozni. Azok számára pedig, amelyeknek volt állandó katonaságuk, a haderő fejlesztését és megerősítését biztosította az északi szomszéd annak érdekében, hogy megvédhessék magukat a térségbeli, egyre fokozódó hidegháborús fenyegetéssel szemben. A segítségnyújtás keretein belül nemegyszer az USA-val közös hadgyakorlaton is részt vettek a támogatásban részesült kelet-karibi országok.⁵³

A felsoroltak következtében kialakult diplomáciai helyzetben Grenada felett gyülekező gazdasági és biztonságpolitikai viharfelhők eloszlátása céljából Maurice Bishop 1983 májusában az Egyesült Államokba utazott, ám az útja, ahogy arra már fentebb utalás történt, sikertelenül záródott. A Washingtonba látogató grenadai vezetőt ugyanis nem fogadta Ronald Reagan elnök (hivatali ideje: 1981–1989), és a magasabb szintű tisztviselők közül is csupán William Patrick Clarkkal,⁵⁴ az USA nemzetbiztonsági tanácsadójával tudott találkozni. A beszélgetésük során felsorolták a két ország kormányának az egymással szembeni sérelmeit, illetve azok lehetséges orvoslásának a módját. Clark Washington álláspontját tolmácsolva kijelentette, hogy a Reagan-adminisztrációt aggasztja a szigetországbeli túlzott kubai és szovjet jelenlét.⁵⁵

Ezzel kapcsolatban érdemes kiemelnünk a már említett Point Salines-i repteret, amely kubai segítséggel épült meg Grenadában, s ez kifejezetten nem tetszett az USA vezetésének, ugyanis úgy vélték, hogy a reptér nem polgári, hanem a kubai és a szovjet katonai célokat fogja szolgálni.⁵⁶ Épp ezért Clark arra kérte a grenadai miniszterelnököt, hogy lazítson a Kubával, valamint a kelet-európai szocialista országokkal, közülük is a leginkább a Szovjetunióval való kapcsolatán. Bishop pedig azt szeretne volna elérni, ha hazája és az Amerikai Egyesült Államok között nagykövetség, valamint egy, a két ország viszonyát rendező bizottság felállítására kerül sor. Emellett felmerült az egymással szembeni negatív retorika visszaszorítása is. Ennek megfelelően a felek a saját hazájuk rossz színben való feltüntetésének a minimalizálását, illetve a megszüntetését kérték egymástól. Clark a tárgyalások alatt felrótta Bishopnak azt is, hogy – Washington szerint – Grenadában megsértik az emberi jogokat, ezt azonban a szigetország vezetője rágalomként értékelte.⁵⁷

A William P. Clark és Maurice Bishop között lefolyt beszélgetés végül eredménytelenül zárult. A két fél nem tudott megegyezni. A grenadai vezető ugyanis elfogadhatatlannak találta Washingtonnak a kormány külpolitikájának a megváltoztatására vonatkozó feltételeit, s csupán az USA-val szembeni negatív hangvétel visszafogására tudott garanciát vállalni. Clark azonban az általa felvázolt három területen történő együttes változáshoz kötötte a két ország közötti jó viszony helyreállítását. Az egyedüli pozitívuma a találkozóknak talán az észak-amerikai fél által Bishopról kialakított jó vélemény volt, miszerint szókimondó, de nem provokatív, és intelligens tárgyalófél.⁵⁸ Ez nem is csoda, hiszen a grenadai államférfinak a jogász végzettségéből eredően kellő gyakorlata és megfelelő képessége volt az erős érvekkel történő, de tisztelettudó eszmecserékhez, vitákhoz.

Bishop magyarországi látogatása

Maurice Bishop már 1980-ban jelezte Magyarország és a szovjet blokk többi állama felé a látogatási szándékát, amely a Bernard Coard-féle delegáció fentebb részletezett útját követte volna, a „szocialista országok vezetőivel való személyes kapcsolatfelvétel és konkrét megállapodások aláírása végett”.⁵⁹ A magyar kormánnyal kisebb grenadai üzemek felszereléssel történő ellátásáról, valamint a gyógyszergyártási együttműködés kérdésköréről kívánt részletesebben tárgyalni a karibi ország miniszterelnöke.⁶⁰ Végül azonban 1980-ban mégsem utazott Bishop Magyarországra, ugyanis a budapesti kormány úgy ítélte meg, hogy a „gazdasági megfontolások nem indokolják a magyarországi látogatást”.⁶¹ 1981 végén Bishop ismét „jelentkezett a magyarországi hivatalos látogatás szándékával”,⁶² amelyre 1982-ben került volna sor, ám az sem valósult meg, amit a magyar külügy az időpont-egyeztetés nehézségeivel indokolt.⁶³

A legfelsőbb szintű kormányközi találkozó Grenada és Magyarország között végül 1983 szeptemberében zajlott le, miután a szigetország vezetése a hónap elején újból jelezte Budapest felé a miniszterelnök látogatási szándékát. A grenadaiak külön kiemelték Maurice Bishop azon kívánságát, hogy találkozni szeretne Kádár Jánossal (az MSZMP főtitkárával), Losonczi Pállal (az Elnöki Tanács elnökével), valamint Lázár Györggyel (a Minisztertanács elnökével). A megbeszélések céljaként pedig három témát jelöltek meg: a nemzetközi helyzetről, illetve a Magyarország és Grenada közötti kapcsolatokról szóló véleménycserét; a kétoldalú együttműködés előmozdítását; valamint a pártközi kapcsolatok megteremtését.⁶⁴ A felsorolt tematika burkolt utalás volt arra, hogy a látogatás valódi indítéka a fentiekben már részletesen bemutatott, a szigetország számára nehézségeket okozó hármass probléma orvoslásához való segítségkérés volt. Az újabb grenadai látogatási szándék elfogadásáról szóló javaslatot az MSZMP Külügyi Osztálya 1983. szeptember 7-én nyújtotta be a párt Politikai Bizottságának,⁶⁵ amely azt a szeptember 13-i ülésén el is fogadta. A látogatást azonban csak 25-én, azaz 3 nappal Bishop érkezése előtt jelentették be hivatalosan.⁶⁶

1983. szeptember 28-án Maurice Bishop és kísérete – Unison Whiteman külügyminiszter (az NJM társalapítója), George Louison mezőgazdasági miniszter, Richard Jacobson nagykövet, Shabia Strong, a külügyminisztérium protokollfőnöke, valamint Don Rojas sajtótitkár – és négyfős biztonsági személyzetük háromnapos látogatásra érkezett Magyarországra.⁶⁷ A grenadai kormányfőt a Ferihegyi repülőtéren ünnepélyes keretek között fogadta Lázár György, valamint Ábrahám Kálmán építésügyi és városfejlesztési miniszter, Nagy János külügyi államtitkár és Dömény János nagykövet, akik mögött a Magyar Néphadsereg díszszázada sorakozott fel. A küldöttség először a Hősök terére látogatott el, hogy ott koszorút helyezzen el. A nap további része megbeszélésekkel telt: Maurice Bishop és Lázár György szűk körű tárgyalást folytatott egymással, majd a plenáris ülések zajlottak. Az este egy díszvacsorával zárult a Parlament Vadásztermében, ahol Bishop és Lázár is pohárköszöntőt mondott.⁶⁸

Szeptember 29-én Kádár János fogadta Maurice Bishopot. A vele folytatott megbeszélést követően a grenadai küldöttség az érdi Benta-völgye Termelőszövetkezetbe látogatott el, ahol „a grenadai kormányfő elsősorban a termelőszövetkezet megalakulásának körülményei, a tsz-szervezés tapasztalatai iránt érdeklődött”.⁶⁹ A karibi vendégek később a meglátogatott téesz egyik tagjának a háztáji gazdálkodását is szemügyre vették. Még ugyanazon a napon felkeresték Bishopot a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség (DIVSZ) képviselői és annak főtitkára, Barabás Miklós is.⁷⁰

A hivatalos program utolsó napján, szeptember 30-án Bishop és kísérete el látogatott a Chinoin Gyógyszer- és Vegyészeti Gyárba, ahol a vendéglátói ismertették a grenadai küldöttséggel a vállalat történetét és tevékenységét. A gyár látogatást követően, a délután folyamán a felek sajtókonferenciát tartottak.⁷¹

Ezzel véget ért a grenadai kormányfő hivatalos programja, azonban a küldöttség október 1-je és 3-a között pihenés céljából még egy rövid ideig hazánkban tartózkodott, s csak azt követően utazott tovább Csehszlovákiába.⁷²

A látogatás eredményei

A grenadai küldöttség hivatalos programjának utolsó napján rendezett sajtókonferencián Maurice Bishop a Magyarországon töltött három napot hasznosnak értékelte. Úgy vélte, „a termékeny megbeszélések, melyeket a magyar kormány és a párt vezetőivel folytatott, jó alapot szolgálhatnak a két ország között kialakult baráti kapcsolatok fejlesztésére”.⁷³ Továbbá azt is kijelentette, hogy „a társadalmi haladásért végzett munkájukban, a gazdasági felemelkedést szolgáló, országépítő terveik megvalósításában hasznosíthatják, s hasznosítani kívánják, a szocialista országok tapasztalatait is”.⁷⁴

Az alábbiakban a grenadai miniszterelnök által sikeresnek tartott tárgyalások részletesebb ismertetése és elemzése következik, kiemelt hangsúllyal a Kádár Jánossal és Lázár Györggyel folytatott megbeszélések vizsgálata.

Ahogy arról korábban már szó volt, Maurice Bishop a magyarországi látogatása előtt viszonylag burkoltan fogalmazott azzal kapcsolatban, hogy pontosan mit is vár a találkozótól, azonban később, a Lázár Györggyel folytatott négy szemközt megbeszélést követő plenáris ülésen már sokkal konkrétabban fogalmazott ezzel kapcsolatban. Akkor már konkrét utalásokat tett a gazdasági együttműködés és a segítségnyújtás szükségességére vonatkozóan, legalábbis az eseményről készült külügyi jelentés arról számolt be, hogy szerinte „nagy politikai fontossága van annak, hogy legalább minimális eredménnyel utazhasanak el, s népüknek sikerekről tudjanak beszámolni”.⁷⁵ Ezzel is azt sugallta a Minisztertanács elnökének, hogy Grenadában a nép számára politikai, sőt morális problémát is okoznak a gazdasági nehézségek, így azokat mindenképpen orvosolnia kell, de ahhoz föltétlen szüksége van a szocialista blokk államainak, így Magyarországnak a segítségére is.

Ám ha jobban megvizsgáljuk a plenáris ülést megelőző Bishop–Lázár-találkozón elhangzott, a gazdasági együttműködéssel és segítséggel kapcsolatos grenadai kéréseket, rögtön világossá válik, hogy Maurice Bishop kíváncsi nem igazán illethetőek a minimális jelzővel. A grenadai kormányfő ugyanis egyebek mellett konfekció- és gyógyszerkészítő üzemek kulcsrakészre történő megépítésében való közreműködésre kérte a magyar felet. Továbbá 5 millió dollár értékű támogatást szeretett volna kapni a Point Salines-i nemzetközi repülőtér kivitelezésének a befejezéséhez. Mindezen felül a grenadai termékek magyarországi exportja és a hitelnyújtás kérdése is terítékre került.⁷⁶

A grenadai miniszterelnök elképzeléseire reagálva Lázár György kijelentette, hogy a magyar kormánynak szándékában áll a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése,

de azt is hozzátette, hogy „csak azt vállaljuk, amit ténylegesen teljesíteni is tudunk”.⁷⁷ Ennek megfelelően Magyarország konyhakerti vetőmagok térítésmentes szállítására és a napraforgó-termelés kísérleti jelleggel történő megvalósításához való segítségnyújtásra tett 3 éves időtartamra szóló ígéretet, a repülőtér építéséhez pedig 50 ezer dollár értékű gyógyszer és ruházat szintén ingyenes eljuttatásával kívánt hozzájárulni. Emellett a segítség további lehetőségeinek a megvizsgálásáról is biztosította a tárgyalópartnerét Lázár, ám megjegyezte, hogy „az igény teljes kielégítésére nincs módunk”.⁷⁸ A grenadaiak végül elfogadták ezt, és megértették, hogy a követeléseik meghaladják a magyar kormány képességeit, „de nem titkolták, hogy további magyar lépéseket várnak”.⁷⁹ Vagyis érezhető volt, hogy Bishop véleménye a tárgyalások eredményéről, hogy az a szükséges, de nem elégséges szintet érte el.

A megbeszélés során szóba került az amerikai–grenadai reláció is, ugyanis Bishop „többször is aláhúzta, hogy az Egyesült Államok közvetlenül is fenyegeti a szocialista orientációjú Grenadát, ezért a Szovjetunió és a szocialista országok szolidaritásának számukra rendkívüli jelentősége van”.⁸⁰ Ezzel kapcsolatban Lázár György csupán a fegyverkezési verseny megállítását és a béke fontosságát hangsúlyozta, valamint kiemelte, hogy Magyarország szolidaritást vállal a karibi térség haladó mozgalmával, köztük a grenadai forradalommal is.⁸¹ Lázár válasza tulajdonképpen azt a magyar álláspontot ismételte meg, amely már korábban, 1982 novemberében a nicaraguai külügyminiszter, Miguel d'Escoto Brockmann budapesti látogatása során is elhangzott, miszerint Magyarország a latin-amerikai térség problémái megoldása terén a békés, tárgyalásos úton történő rendezés mellett száll síkra.⁸² Lázár ugyanis azt mondta, hogy a magyar kormány hajlandó megerősíteni a kétoldalú kapcsolatokat Magyarország és Grenada között, továbbá szolidáris az ottani Népi Forradalmi Kormánnyal, ám magáról a szolidaritás jellegéről semmi konkrétumot nem mondott. Ráadásul – Bishop reményeivel ellentétben – a fegyveres-katonai együttműködésre sem tett ígéretet a Minisztertanács elnöke.

Itt érdemes megjegyezni, hogy Grenada már 1982-ben katonai segélynyújtásra irányuló kéréssel fordult Magyarországhoz. Erre válaszul a Külkereskedelmi Minisztérium engedélyt adott 1 millió forint értékű katonai felszerelésnek a Grenadába történő költségmentes szállítására, azonban azt a Honvédelmi Bizottság nem hagyta jóvá, s a válaszban kijelentette, hogy „egyelőre azt nem szállítja ki”. Bishop látogatása előtt pedig azt a tájékoztatást adta, hogy „a kétoldalú katonai együttműködéssel kapcsolatos kérdések terén változás nem történt”.⁸³

Bishop Lázár Györggyel folytatott megbeszélését követte a Kádár Jánossal való, abszolút formális találkozó. A magyar pártfőtitkár a grenadai miniszterelnök kéréseire csupán annyit mondott, hogy „azokkal komolyan foglalkozni fogunk”.⁸⁴ Kádár az amerikai–grenadai kérdésre – Lázárhoz hasonlóan – kitérő

választ adott, s a békés együttélést emelte ki, valamint a párbeszéd fontosságát hangsúlyozta – akár olyan országokkal is, amelyek a szocializmussal szemben állnak. Azaz ő is egyértelművé tette, hogy a Magyar Népköztársaság semmilyen formában sem támogatja a szocialista és a nem szocialista országok közötti nézeteltérés erőszakos, fegyveres úton történő rendezését. Ez ismét burkolt utalás lehetett arra, hogy a magyar kormány nem hajlandó katonai támogatást nyújtani a szigetország számára.

A Kádár–Bishop-egyeztetés kézzelfogható eredményeként emelhető ki viszont a két ország kormányzópártja közötti hivatalos kapcsolatok felvétele. Mivel az egyezményt Bishop kötötte meg, azt a grenadai miniszterelnök akár úgy is értékelhette, hogy az MSZMP az NJM-nek az általa vezetett szárnyát ismeri el. Erre azonban semmilyen bizonyíték sincs. Hiszen miután a párton belüli feszültségek miatt októberben belviszály alakult ki Grenadában, a magyar sajtó tárgyilagosan, s mégcsak nem is a címlapon számolt be az ottani történésekről, akárcsak az október 19-én merénylet áldozatává vált Bishop haláláról.⁸⁵ Ez pedig arra enged következtetni, hogy a párton belüli ellentétek szempontjából abszolút semleges álláspontot foglalt az MSZMP, s azt teljes mértékben grenadai belügynek tekintette.

Ez utóbbit bizonyítja az a magyar összefoglaló jelentés is, amely Maurice Bishop látogatása előtt készült az NJM-ről.⁸⁶ A feljegyzés a párt történetét és működését, taglétszámát, ideológiáját stb. ismertette, ám abban a párton belüli konfliktusról egyáltalán nem esett szó, vagyis a magyar kormány valószínűleg a kérdésben nem tartotta magát kompetensnek. Másfelől pedig azért sem valószínű, hogy a kormány az NJM Bishop vezette szárnyát ismerte volna el, mert a Szovjetunió a Grenadával való kapcsolatfelvételt követő kétoldalú megbeszélések és egyeztetések során végig a Bernard Coarddal való párbeszédet részesítette előnyben Maurice Bishoppal szemben.⁸⁷ Magyarország pedig – véleményem szerint – semleges magatartást kívánt tanúsítani, s hallgatólagosan elfogadta a kérdéssel kapcsolatos szovjet álláspontot.

A Kádár János és Maurice Bishop között lezajlott beszélgetésből az derül ki, hogy a grenadai delegáció látogatását a magyar fél abszolút protokollárisnak tekintette. Ez nem is csoda, hiszen az 1960-as évek végétől Magyarország fokozatosan kezdett kilábalni az 1956-os forradalom leverése nyomán keletkezett külpolitikai elszigeteltségéből, s egyre inkább megpróbálta növelni a mozgásterét. Ennek eredményeként fokozatosan a Nyugat-Európával, illetve a tőkés országokkal, vagyis a megfelelő fizetési képességgel és a modern technológiákkal rendelkező államokkal való kapcsolatok fejlesztése lett a magyar gazdaságpolitika és diplomácia központi célja.⁸⁸ Ebből kifolyólag a dél-amerikai szubkontinensen is az erős gazdasággal bíró – ám az 1956-os forradalom leverése miatt az ENSZ-ben egészen az 1963-as amnesztiáig Magyarországot elítélő álláspontot képviselő – államok (pl. Brazília, Argentína, Chile, Mexikó stb.) kerültek inkább

a magyar külpolitika célkeresztjébe a gyengén felett, de magukat haladó gondolkodásának tartó országokkal szemben.⁸⁹

Ezt a trendet pedig csak tovább erősítette a helsinki folyamat 1975-ös találkozója, amikor is Kádár János augusztus 1-jén, a finn fővárosban tartott értekezleten aláírta annak záróokmányát,⁹⁰ ami óriási presztízsnövekedést jelentett a magyar kormány számára a nyugati világ szemében. Ennek köszönhetően az e tanulmány által vizsgált időszakban, azaz 1979 és 1983 között Magyarországnak a nyugati országokkal való bilaterális kapcsolatai igen intenzívvé váltak – gondoljunk csak Kádár 1982-es NSZK-beli útjára, majd a szintén abban az évben François Mitterrand Budapesten tett látogatására.⁹¹ Továbbá nem hanyagolható el az sem, hogy George H. W. Bush, az Amerikai Egyesült Államok akkori alelnöke közvetlenül Maurice Bishop érkezése előtt, 1983. szeptember 19–20. között hivatalos látogatásra érkezett Budapestre, és a felek a két ország elsősorban kereskedelmi, gazdasági és műszaki-tudományos jellegű, „kölcsonösen előnyös kétoldalú kapcsolatok fenntartását és fejlesztését” erősítették meg.⁹² Továbbá egyetértettek a leszerelések felgyorsításának a fontosságában, azaz a béke stabilizálásában is. Ezzel egyfajta szívélyes, de legalábbis a korábbinál pozitívabb hangvételű kapcsolat kezdett formálódni az Egyesült Államok és Magyarország között. Ezt pedig a magyar kormány valószínűleg nem kívánta visszavetni azzal, hogy egy Washingtont bíráló, azzal szinte pattanásig feszült viszonyba került országot jelentősebb mértékben, akár katonailag is támogasson.

Ráadásul Magyarország a vizsgált időszakban nem is igen engedhette meg magának a gazdaságilag nem kifizetődő akciókat. Ennek oka abban keresendő, hogy a Magyar Népköztársaság gazdaságának a dinamikája az 1970-es évek közepétől fokozatosan lassulni kezdett, majd romlásnak indult. Ehhez pedig nagyban hozzájárult a deficitese külkereskedelem is, amit többek között a harmadik világ gyenge és irracionális elképzeléseken alapuló gazdasággal rendelkező egyes országainak (pl. Kuba, Tanzánia, Vietnám stb.) nyújtott segélyek és a velük való együttműködés eredménytelensége okozott. Az érintett államok ugyanis a gazdasági terveik megvalósításához sokat kértek a szövetségeseiktől, ám vajmi keveset tudtak viszonzni.⁹³ Ezt a helyzetet csak tovább rontotta, hogy az 1970/80-as évek fordulójára a fejlődő országok fizetőképessége és egyben a fizetési hajlandósága is megcsappant. Ennek következtében a magyar kormány úgy döntött, hogy 1979-től kezdődően felszámolja vagy legalábbis csökkenti az erőltetett és gazdaságtalan exportot.⁹⁴ Ezért Magyarország az 1980-as évektől szkeptikusan és csupán kényszerből vett részt a különböző szocialista segélyprogramokban. Ennek azonban már az 1970-es években is megmutatkoztak a jelei, amikor is Budapest a Kubával való kereskedelem kapcsán megkérdőjelezte a KGST árpreferenciáit, mivel az azok alapján folytatott kereskedelem nem a valós árakon alapult.⁹⁵

Magyarország külpolitikai prioritásainak a megváltozása és az új cél, a ki-egyenlített külgazdasági mérleg kialakítása miatt nem is csoda, hogy a magyar kormány 1983-ban már egy szorosabb gazdasági, technikai és katonai segélynyújtással nem kívánta elkötelezni magát egy olyan szegény, gazdaságilag meglehetősen gyenge és egyben politikailag is igen instabil lábakon álló mini állam támogatása mellett, mint amilyen Grenada volt. Így a hazánkba látogató Maurice Bishopnak néhány jó szón és jelképes segélynyújtáson kívül nem adhattott mást, és valójában akkor már nem is akarta, s nem is tudta volna nagyobb segítségben részesíteni a szigetországot. A Magyarország által Grenadának nyújtott szimbolikus segély inkább a Szovjetunió irányába tett gesztus, reprezentatív megnyilvánulás volt. Kádár János ugyanis többek között azzal kívánta megerősíteni azt az állítását, amelyet az MSZMP KB 1981 októberében tartott ülésén, a Magyarországnak az IMF-hez és a Világbankhoz való lehetséges csatlakozása miatt keletkezett vita során is hangoztatott. Akkor már kifejtette, hogy bár a Magyar Népköztársaság közeledik a nyugati világ és a tőkés országok, illetve azok hitelintézményei felé, attól még továbbra is a szocialista blokk, valamint annak a gazdasági (KGST) és a katonai (Varsói Szerződés) integrációs szervezeteinek a tagja marad, s az ország megtartja a szocialista jellegét.⁹⁶ Ezt pedig kénytelen volt elfogadni a Szovjetunió, mivel akkor már maga is olyan gazdasági problémákkal küzdött (pl. az afganisztáni megszállás miatt), amelyek következtében már nem tudott Magyarországnak elegendő segítséget nyújtani.⁹⁷ Így azt sem várhatta el, hogy a magyar kormány jelentős támogatást biztosítson Grenada számára.

Összegzés

Az 1979. március 13-án vér nélkül lezajlott grenadai forradalom győzelme után hatalomra került új Népi Forradalmi Kormány és annak miniszterelnöke, Maurice Bishop a szegénység és az írástudatlanság felszámolását, a szociális rendszer helyreállítását, az ország gazdaságának a megerősítését, valamint a külpolitika diverzifikálását tűzte célként a zászlajára. Az ígéreték kétségkívül vonzóak voltak, ennek ellenére az új kormány előrehaladása rövid időn belül megtorpant – a nép pedig veszíteni kezdett a lelkesedéséből, miután látta, hogy a kilátásba helyezett változások nem vagy csak részben, illetve a vártnál lassabban valósulnak meg. Ennek hátterében egyfelől az állt, hogy az NJM a kitűzött célokat egyszerre és túl gyors tempóban akarta elérni. Ezt csak tovább bonyolította, hogy a pártban vezető szerepet játszó, erős egyéniségű politikusok (Maurice Bishop és Bernard Coard) az új rendszerhez vezető utat eltérő módon szerették volna kialakítani. Bishop azonban nem engedett a terveiből, az irányítást a saját kezében akarta tartani, a változást pedig az egyéni elgondolásai mentén kívánta elhozni a grenadai nép számára. Mindez a forradalmi kormányon belüli politikai

konfliktusba torkollott. A helyzetet még inkább megnehezítette a külpolitikai diverzifikációra való törekvés keretein belül a Washingtonnal szembeni éles és negatív hangvételű grenadai retorika. Amiatt ugyanis pattanásig feszült a szigetország és az Egyesült Államok közötti viszony. A felgyülemlett problémákat Maurice Bishopnak mindenképpen rendeznie kellett, így 1983-ban amellett döntött, hogy a szocialista blokkba látogat, s az ottani államoktól gazdasági, katonai és részben politikai támogatást kér.

Bishop időzítése azonban rossz volt. 1983-ra a szocialista tömb országai egyre több gazdasági nehézséggel küszködtek, és a megfelelő fizetőképességgel nem rendelkező fejlődő országok felé irányuló segítségnyújtás mindinkább háttérbe szorult. A blokk tagjaként így volt ezzel Magyarország is. Ráadásul a helsinki folyamat záróokmányának 1975-ös aláírását követően a Nyugaton egyre inkább pozitív képen feltűnt Magyar Népköztársaságnak lehetősége nyílt a nyugati és a fejlett tőkés országokkal való kapcsolatok előremozdítására. Az pedig az 1970/80-as évek fordulójára abszolút prioritássá vált a magyar külpolitika számára, mivel azt várták, hogy a nyugati kereskedelem révén fékezni tudják majd a gazdasági problémák nyomán keletkezett, egyre nagyobb és súlyosabb anyagi gondokat. Ennek ismeretében nem csoda, hogy a jelképes segítség mellett semmilyen kézzelfogható eredményt nem tudott felmutatni Maurice Bishop a magyarországi, illetve a többi szocialista országban tett látogatását követően.

Az eredménytelenségének pedig súlyos következménye lett. A belpolitikai feszültségek odáig fajultak, hogy Bishopot 1983 októberében, miután hazatért Európából, elmozdították a hivatalából, majd házi őrizetbe helyezték. Nem sokkal később a hívei egy csoportja kiszabadította a fogságból, azonban az akkor már-már polgárháborút idéző események közepette egy utcai összecsapás során meggyilkolták a volt miniszterelnököt. A kialakult helyzetet kihasználva, s a Grenadában tanuló amerikai diákok védelmére hivatkozva az Egyesült Államok haditengerészete 1983. október 25-én inváziót indított a szigetország ellen. A Fehér Ház valódi célja azonban az volt, hogy a Grenadában, illetve a karibi térségben helyreállítsa a rendet, és visszaszorítsa a baloldali erőket – így egyúttal „a lépést figyelmeztetésnek szánta Kuba és Nicaragua” számára is.⁹⁸

Jegyzetek

- 1 Az életére vonatkozóan részletesen lásd: Krajcsi Sándor Roland: „Maurice Bishop (1944–1983)” in *Évkönyv, a nemzetközi munkásmozgalom történetéből*, szerk. Székely Gábor (Budapest: Magyar Lajos Alapítvány, 2023), 201–212. o.
- 2 „Negyven évvel ezelőtt tört ki a grenadai forradalom”, *Latin-Amerika Társaság*, <https://latin-amerika.hu/index.php/elemzesek-uj/tortenelem/4884-negyven-evvel-ezelott-tort-ki-a-grenadai-forradalom> (a letöltés ideje: 2023. december 17.); Granados Ceja, Lucho: „Maurice Bishop és a grenadai forradalom emlékezete”, *Latin-Amerika*

- Társaság, <http://www.latin-amerika.hu/index.php/elemzesek-uj/tortenelem/3298-2016-03-11-19-24-02> (a letöltés ideje: 2023. december 17.).
- 3 Hart, Richard: „A grenadai forradalom” in *Évkönyv, a nemzetközi munkásmozgalom történetéből*, 30. o.
 - 4 Grenade, Karl H. I.: „Grenada: Socioeconomic Overview, 1960–2012” in *The Grenada Revolution: Reflection and Lessons*, szerk. Grenade, Wendy (Mississippi, MS: University Press of Mississippi, 2015), 41. o.; Scott, Tristan: „Manley and Bishop: The Tragedy of Leftist Reformism in the Caribbean”, *Caribbean Quilt*, 7., no. 2. (2021): 79.
 - 5 Uo., 39., 40. és 42. o.
 - 6 Bishop, Maurice: „In Nobody’s Backyard” in *In Nobody’s Backyard. Maurice Bishop’s Speeches 1979–1983. A Memorial Volume*, szerk. Chris Searle (London: Zed Books, 1984), 13–14. o.
 - 7 A cikk összefoglalása, szemlézése 1980-ban a *The Black Scholar* című folyóiratban is megjelent. A jelen írásban ez utóbbira hivatkozom: „Revolution in Grenada: an Interview with Maurice Bishop”, *The Black Scholar*, 11., no. 3. (1980): 58.
 - 8 Árkus István: *Washington és a Karib térség* (Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1982), 163. o.
 - 9 Cotman, John Walton: „Coming in from the Cold: Grenada and Cuba since 1983”, *The Round Table*, 102., no. 2. (2013): 156.
 - 10 MNL OL XIX-J-1-j Grenada 1977. 57. d. 004346/1/1977. *Diplomáciai kapcsolatok Grenadával. New York, 1977. július 28.*, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 1. o.
 - 11 Uo., 1. o.
 - 12 Az enyhülés folyamatára vonatkozóan lásd: Fischer Ferenc: *A kétpólusú világ, 1945–1989* (Budapest és Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2014), 257–282. o.
 - 13 Szente-Varga Mónika: „Diplomatic Relations between Hungary and Central American Countries after World War II”, *Orpheus Noster*, 8., no. 4. (2016): 88.
 - 14 MNL-OL-XIX-A-83-a-586/13a-8/1975. *A Magyar Népköztársaság és Grenada közötti diplomáciai kapcsolatok felvételéről. Budapest, 1975. július 16.*, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 384. o.
 - 15 Uo.
 - 16 Jacobs, Curtis: „Grenada, 1949–1979: Precursor to Revolution” in *The Grenada Revolution*, 27–28. o.
 - 17 Gannon, John: „Grenada: Two Years after the Coup. An Intelligence Assessment”, *Central Intelligence Agency*, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP-P03T02547R000100170001-3.pdf> (a letöltés ideje: 2024. szeptember 17.), 5. o.
 - 18 Uo.
 - 19 Uo., 6. o.
 - 20 Uo.
 - 21 „Diplomatic Relations of Romania”, *Ministry of Foreign Affairs*, <https://www.mae.ro/en/node/2187> (a letöltés ideje: 2024. január 22.).
 - 22 *Central Intelligence Agency*, „Chronology of Soviet Statements and Actions in Grenada, 7 September 1979 to 27 October 1983”, https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000679141.pdf (a letöltés ideje: 2024. január 22.).
 - 23 NV79/60. *Diplomatic Relations between Germany and Grenada as of 9 Oct. 1979*, United Nations Digital Library, <https://digitallibrary.un.org/record/1486823?ln=en> (a letöltés ideje: 2024. január 22.).
 - 24 NV79/64. *Diplomatic Relations between Grenada and Czechoslovakia as of 28 Nov. 1979*, United Nations Digital Library, <https://digitallibrary.un.org/record/1486851?ln=en> (a letöltés ideje: 2024. január 22.).

- 25 „Servicio de la República de Polonia”, *Gov.pl*, <https://www.gov.pl/web/venezuela/grenada> (a letöltés ideje: 2024. január 22.).
- 26 Avila, Carlos Federico Domínguez: „Grenada: Revolución, Autodeterminación e Intervencionismo (1979–1983)”, *Nuevo Mundo Mundos Nuevos*, <https://journals.openedition.org/nuevomundo/40883#tocto2n3> (a letöltés ideje: 2024. augusztus 15.).
- 27 Shearman, Peter: „The Soviet Union and Grenada under the New Jewel Movement”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944–)*, 61., no.4. (1985): 662., 669., 670.
- 28 *Memorandum of Todor Zhivkov–Fidel Castro Conversation, Havana, April 9, 1979*, Wilson Center Digital Archive, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/87688/download> (a letöltés ideje: 2024. augusztus 20.).
- 29 Uo.
- 30 Heller, Mihail és Nyekrics, Alekszandr: *Orosz történelem II. A Szovjetunió története* (Budapest: Osiris Kiadó, 2003), 618. o.
- 31 Loeber, Dietrich Anre: „Insights into Soviet Treaty Practice: The Secret Soviet–Grenadian Military Agreements of 1980–1982”, *NYLS Journal of International and Comparative Law*, 8., no. 2. (1987): 296.
- 32 *Magyar külpolitikai évkönyv, 1980* (Budapest: Gondolat Kiadó, 1981), 23., 54. o.; Arató Gábor: „Új utakon a fűszersziget”, *Magyar Hírlap*, 1980. augusztus 17., 2. o.; MNL OL XIX J-1-j Grenada 59. d. 005894/1/1980 *Jelentés Bernard Coard grenadai miniszterelnök-helyetttel és delegációja tagjaival folytatott gazdasági megbeszélésekről. Bp., 1980. augusztus 15.*, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 3. o.
- 33 MNL OL XIX J-1-j Grenada 58. d. 002872/1983. *Tájékoztató Grenadáról. Bp., 1983. április 28.*, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 5. o.
- 34 MNL OL XIX J-1-j Grenada 59. d. 003225/13/1980. *Coard grenadai miniszterelnök magyarországi látogatása. Havanna, 1980. május 23.*, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 2. o.; MNL OL XIX J-1-j Grenada 59. d. 003225/27/1980. *Tájékoztató a Coard grenadai miniszterelnök helyettes vezette grenadai küldöttség látogatásáról az európai szocialista országokban. Budapest, 1980. augusztus 5.*, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 2. o.
- 35 *Central Intelligence Agency, „Chronology of Soviet Statements and Actions in Grenada, 7 September 1979 to 27 October 1983”*, https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000679141.pdf (a letöltés ideje: 2024. január 22.); Arató: „Új utakon”, 2. o.
- 36 MNL OL XIX J-1-j Grenada 59. d. 003225/20/1980. *Grenadai delegáció NDK-ban tett látogatása. Berlin, 1980. augusztus 8.*, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 2. o.; MNL OL XIX J-1-j Grenada 59. d. 003225/22/1980. *Grenadai delegáció varsói látogatásáról. Varsó, 1980. augusztus 7.*, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 2. o.
- 37 *Central Intelligence Agency, „Grenada a Preliminary Report”* (Washington, D.C.: Department of State and the Department of Defense, 1983.), 34. o.
- 38 Hart: „A grenadai forradalom”, 37. o.
- 39 Hivatali idő: 1978–1992. Grenada függetlenségét követően a kormányzói pozíció formálissá vált a szigeten, tulajdonképpen csak reprezentálta a brit uralkodót, de döntéshozói, politikai funkciója nem volt.
- 40 Hart: „A grenadai forradalom”, 30. o.
- 41 Scott: „Manley and Bishop”, 79. o.
- 42 Grenade: „Grenada: Socioeconomic Overview”, 37. o.
- 43 Az adatok forrása: Uo., 41–42. o.
- 44 Avila: „Grenada”.

- 45 Erre szolgálhat bizonyítékkul egy 1980-as magyar külügyi jelentés is, miszerint: „Bishop gyakran konzultált Fidel Castróval, tanácsait nemcsak külpolitikai, hanem belső lépéseinél is figyelembe veszi.” MNL OL XIX-J-1-j Grenada 1980. 59. d. 0010/47. Grenadai-magyar kapcsolatok. Caracas, 1980. március 1., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 2. o.
- 46 Tagjai: George Louison (1951–2003) agrárminiszter, Unison Whiteman (†1983) külügyminiszter, Vincent Noel (1947–1983), a Banki és Általános Dolgozók Uniójának elnöke, a Kereskedelmi és Ipari Dolgozók Szakszervezetének alelnöke, Kendrick Radix (1941–2001) agrár- és iparfejlesztésért felelős miniszter, Einstein Louison (George Louison testvére, nincs elérhető életrajzi adat, de még él), a Népi Forradalmi Hadsereg vezérkari főnöke.
- 47 Hart: „A grenadai forradalom”, 37. o.; Grenade, Wendy C.: „A Retrospective View from Richard Hill: An Interview with Bernard Coard” in *The Grenada Revolution*, 78–79. o.
- 48 Hart: „A grenadai forradalom”, 37. o.
- 49 Shearman, Peter: „The Soviet Union and Grenada under the New Jewel Movement”, *International Affairs*, 61., no. 4. (1985): 661–662.
- 50 Central Intelligence Agency, „Special Report No. 80. Communist Interference in El Salvador (Washington, D.C.: Department of State Bureau of Public Affairs, 1981.), 2. o.
- 51 Vogel Dávid: „USA vs. Grenada – Amerika még mindig az amerikaiaké. Összhang. Egység. Bátorság”, *Hadtudományi Szemle*, 3., no. 4. (2010): 18.
- 52 Uo., 19. o.
- 53 Az angol nyelvű karibi országoknak nyújtott amerikai támogatásról bővebben lásd: Phillips, Dion E.: „Barbados and the Militarization of the Eastern Caribbean, 1979–1985”, *Latin American Perspectives*, 17., no. 1. (1990): 73–85.
- 54 William Patrick Clark Jr. (1931–2013) amerikai politikus, bíró. 1981 és 1982 között az Amerikai Egyesült Államok külügyminiszter-helyettese, majd 1983-ig az USA nemzetbiztonsági tanácsadója volt. 1983-tól belügyminiszterként tevékenykedett egészen 1985-ig.
- 55 Central Intelligence Agency, „Grenada Documents: An Overview and Selection” (Washington, D.C.: Department of State and the Department of Defense, 1984.), 8. o.; Williams, Gary: „Brief Encounter: Grenadian Prime Minister Maurice Bishop’s Visit to Washington”, *Journal of Latin American Studies*, 34., no. 3. (2002): 672.
- 56 Weiner, Tim: *A CIA története. Hamvába holt örökség* (Törökbálint: Gabo Kiadó, 2009), 428. o.; Vogel: „USA vs. Grenada”, 21. o.
- 57 Central Intelligence Agency, „Grenada Documents”, 8. o.; Williams: „Brief Encounter”, 675–676. o.
- 58 Williams: „Brief Encounter”, 676. o.
- 59 MNL OL XIX J-1-j Grenada 59. d. 002666/1980. Grenadai forradalom évfordulója. Budapest, 1980. április 10., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 1. o.
- 60 Uo. 1–2. o.
- 61 MNL OL XIX J-1-j Grenada 59. d. 0077/2/1980. Grenadai forradalom évfordulója. Budapest, 1980. április 21., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 1. o.
- 62 MNL OL XIX J-1-j Grenada 58. d. 002872/1983. Tájékoztató Grenadáról. Budapest, 1983. április 28., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 6. o.
- 63 Uo.
- 64 MNL OL XIX J-1-j Grenada 58. d. 002156/7/1983. Jelentés a Maurice Bishop vezette grenadai párt- és kormányküldöttség magyarországi látogatásáról. Budapest, 1983. október 4., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 2. o.
- 65 Adatbázisok Online, „MNL OL M-KS Politikai Bizottság. 288.f.5/891. ő. e. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság szeptember 13-án tartott üléséről. Budapest, 1983. szeptember 13.”,

- https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/pdfview2?file=static/documents/mszmp_mdp/HU_MNL_OL_M-KS_288_05_08910.pdf#search=Grenada&page=445 (a letöltés ideje: 2024. február 14.), 445. o.
- 66 Uo. 27. o.; „Hazánkba látogat a grenadai kormányfő”, *Népszabadság*, 1983. szeptember 25., 1. o.
- 67 MNL OL XIX J-1-j Grenada 58. d. 002156/5/1980. Bishop grenadai miniszterelnök magyarországi látogatása. Prága, 1983. október. 20., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 2. o.
- 68 „Hazánkba érkezett a grenadai miniszterelnök”, *Népszabadság*, 1983. szeptember 29., 1., 3. o.
- 69 „Kádár János fogadta Maurice Bishopot”, *Népszabadság*, 1983. szeptember 30., 1. o.
- 70 Uo. 1. o.
- 71 „A grenadai miniszterelnök pénteki programja”, *Népszabadság*, 1983. október 1., 4. o.
- 72 „Maurice Bishop budapesti sajtóértekezlete”, *Magyar Nemzet*, 1983. október 1., 1. o.
- 73 „Maurice Bishop sajtótájékoztatója”, *Népszabadság*, 1983. október 1., 4. o.
- 74 „Maurice Bishop programja”, *Magyar Hírlap*, 1983. október 1., 6. o.
- 75 MNL OL XIX J-1-j Grenada 58. d. 002156/7/1983. Jelentés a Maurice Bishop vezette grenadai párt- és kormányküldöttség magyarországi látogatásáról. Budapest, 1983. október 4., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 4. o.
- 76 Uo.
- 77 Uo.
- 78 Uo., 5. o.
- 79 Uo.
- 80 Uo., 3. o.
- 81 Uo., 4. o.
- 82 *Magyar külpolitikai évkönyv, 1982* (Budapest: Külügyminisztérium Dokumentációs Osztálya, 1982), 345. o.
- 83 MNL OL XIX J-1-j Grenada 58. d. 005237/1983. Segély Grenadának. Budapest, 1983. szeptember 21., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 1. o.
- 84 Uo., 2. o.
- 85 „Életét vesztette a volt grenadai kormányfő”, *Népszabadság*, 1983. október 21., 7. o.
- 86 MNL OL XIX J-1-j Grenada 58. d. 005748/1983. Tájékoztató az Új, egyesült erőfeszítéssel a nép jólétéért, művelődésért és felszabadításáért pártról (Angol rövidítése: NEW JEWEL MOVEMENT). Budapest, 1983. szeptember 1., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 1–3. o.
- 87 Avila: „Grenada”.
- 88 Apor Péter: „Magyarország és a harmadik világ kapcsolatai, 1948–1990” in *Magyarország kapcsolatai (1945–1990)*, szerk. Horváth Sándor, Kecskés D. Gusztáv és Mitrovits Miklós (Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2021), 586. o.; Romsics Ignác: *Magyarország története* (Budapest: Kossuth Kiadó, 2017), 457–458. o.
- 89 Anderle Ádám: „A magyar kormányok és Latin-Amerika 1945–1989 között” in Uő: *Spanyol mozaik. Tanulmányok a hispanista kutatások történetéből* (Pécs: Kronosz Kiadó, 2016), 19–20. o.
- 90 Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) az USA és a Szovjetunió kezdeményezésére ült össze, hogy a hidegháború nyomán kettészakadt Európa vezetői a gazdasági, technikai, tudományos együttműködés lehetséges formáiról tudjanak tárgyalni. Az értekezletet zárta az ún. helsinki záróokmány aláírása, amelyet a 35 résztvevő, köztük Magyarország és a Szovjetunió is ellenjegyzett. A részes államok megegyeztek az európai *status quo* elismeréséről, az alapvető emberi jogok és a kölcsönös biztonság tiszteletben tartásáról, valamint a humanitárius kérdésekben való együttműködésről. Az

EBEÉ 1990-ig többször is összeült az emberi jogokra vonatkozó politikai normák, illetve a leszereléseket előmozdító megállapodások kidolgozása céljából. Ezt szokás helsinki folyamatnak nevezni.

- 91 Békés Csaba: „Bevezető” in *Magyarország külkapcsolatai (1945–1990)*, 41., 44. o.
- 92 *Magyar külpolitikai évkönyv, 1983* (Budapest: Külügyminisztérium Dokumentációs Osztálya, 1983), 74., 324. o.; Kürti Gábor: „Magyar-amerikai kapcsolatok. Folyamatosság és fejlődés”, *Magyar Hírlap*, 1983. szeptember 18., 2. o.
- 93 Apor: „Magyarország és a harmadik világ”, 584–586. o.; Romsics: *Magyarország története*, 448. o.
- 94 Földes György: *Az eladósodás politikatörténete 1957–1986* (Budapest: Maecenas Könyvkiadó, 1995), 147., 187. és 219–220. o.
- 95 Anderle Ádám: „A szandinista kormány és a szocialista országok” in Uő: *Történelmi minták és utak. Esszék Spanyolországról és Latin-Amerikáról* (Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2009), 168. o.; Anderle Ádám: *Kuba története* (Szeged: Akkor Kiadó, 2004), 154. o.
- 96 Földes: *Az eladósodás politikatörténete*, 182. o.
- 97 Baráth Magdolna: „A magyar-szovjet kapcsolatok, 1945–1990” in *Magyarország külkapcsolatai (1945–1990)*, 102. o.
- 98 MNL HML XXXV 22-2-11 Pártbizottsági ülések iratai 1956–1989, 162. ő.e. Tájékoztatót a Központi Bizottság 1983. december 7-i üléséről. Eger, 1983. december 15., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 12. o.

„Európába nem belépünk, hanem visszatérünk”: a magyar EU-csatlakozási folyamat stratégia- alkotása, 1994–1998

“We Do Not Enter but Return to Europe:”

*Hungarian Strategy Building for the EU Accession
between 1994 and 1998*

Cziráki Bálint

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2024.3.5

Összefoglaló: A címben szereplő idézettel indította Boross Péter miniszterelnök az 1994. március 22-én elhangzott felszólalását, amelyben arra kérte az országgyűlés tagjait, hogy adjanak felhatalmazást a kormánynak az Európai Unióval való társulási szerződés megkötésére. Az 1989-ben kijelölt folyamat csúcsa volt ez a szerződés, amely előkészítette hazánk európai uniós csatlakozását. Az azt követő periódus magyar bel- és külpolitikája szinte eggyé vált az integráció kérdésével. Azonban – az 1998-ban kezdődött tárgyalássorozattól eltérően – az 1994–1998-as időszak stratégiaalkotásának az elemzése ritkán került a kutatók fókuszába. A jelen tanulmány célja az adott időszak szűk gazdasági és politikai mozgásterének az elemzése a külpolitikai döntéshozatali analízis (*Foreign Policy Analysis*) elméletei segítségével annak érdekében, hogy jobban érthetővé váljon a magyar EU-s integráció folyamata, annak jellege és következményei.

Kulcsszavak: európai integráció, külpolitikai döntéshozatali analízis, gazdasági átalakulás, Magyarország, Európai Unió, külpolitika

Abstract: Hungarian Prime Minister Péter Boross started his speech in the Hungarian Parliament with the quote highlighted in the title of this study on March 22, 1994, in order to gain authorization from the MPs to conclude the Partnership Agreement with the European Union. This act marked the end of the designated road the country had taken since 1989 and opened up a new stage, which eventually led to the Hungarian EU accession. The next period of Hungarian politics would be defined by the European integration. However, the period of pre-accession negotiations did not really trigger the interest of researchers, in spite of the fact that the analysis of the 1994–1998 period bears the same importance in the development of the European integration as the following years. This study aims to analyze the decision-making of the given period with the help of the Foreign Policy Analysis (FPA) in order to support the discourse around the European integration by making understandable its process from the beginning along with its characteristics and consequences.

Keywords: *European integration, Foreign Policy Analysis, economic transition, Hungary, European Union, foreign policy*

Bevezetés

Boross Péter akkori miniszterelnök a címben szereplő idézettel kezdte 1994. március 22-én azt a parlamenti felszólalását, amelyben a kormány nevében a Magyar Országgyűlés engedélyét kérte ahhoz, hogy a Magyar Köztársaság benyújthassa az Európai Unióhoz való csatlakozásra vonatkozó kérelmét.¹ A vitát követően az országgyűlési képviselők ellenszavazat nélkül fogadták el a javaslatot, így másnap a kormány már hivatalosan is aláírta azt a társulási szerződést, amely végül egy évtized múlva Magyarország európai uniós csatlakozását eredményezte.²

Az 1989–1994-es időszak európai integrációs törekvéseinek a külpolitikai döntéshozatali mechanizmusait a kelet-közép-európai (KKE) régió vonatkozásában Ágh Attila a *forced-course development* fogalommal illetve (amelyet Paul Pierson *path-dependence* elméletének a továbbgondolásával alkotott meg). Az értelmezés szerint a régió államainak nem volt valódi döntési lehetőségük a saját fejlődési irányaik és formáik tekintetében, csupán egy önmagát gerjesztő folyamat részeként zajlott le a demokratizálódásuk, valamint az Európai Unióhoz való közeledésük.³ Ez egy nagyon is hitelesnek tűnő elmélet, amennyiben összevetjük Heather Grabbe írásával, aki szerint a PHARE programot 1989-ben szinte kizárólag gazdasági céllal hozták létre: hogy segítse a keleti blokk országait a posztkommunista transzformációban.⁴ Annak eredményeként és az érintett államok által a kommunista időszak válsága révén örökölt gazdasági nehézségek következtében a régió egy szinte eleve kijelölt úton jutott el a társulási szerződésekig, miután azok aláírását lehetővé tette az 1993-as koppenhágai egyezmény.⁵ Azonban a későbbi – két részre osztható – időszak⁶ már egy szűk mozgásteret engedett a magyar igények kifejeződésének, valamint annak, hogy a tárgyalások során hazánk egy olyan feltételrendszert legyen képes kialakítani, amely hosszú távon pozitívan tud hatni a költség-haszon kalkuláció során.

A kutatók alapvetően az 1998 után évekre szoktak koncentrálni, ahogyan tett például Hettyey András is több írásában is, mint például egy 2018-as tanulmányában, ahol főképp diplomáciai szempontból járta körül a tárgyalások menetét.⁷ Azonban abban arra nem tért ki a szerző, hogy az 1998 utáni időszak fő kérdései többnyire kimerültek a derogációs időszakok hosszában, hiszen magához a tárgyalások megkezdéséhez a koppenhágai feltételrendszert már előre teljesíteniük kellett a társulni kívánó országoknak. Ezáltal az alaposabb megismertetést igényel, hogy az adott KKE-országoknak mekkora mozgásterük volt (hiszen a feltételrendszer nem volt objektíven mérhető, és a mindenre kiterjedő teljesítése szinte lehetetlen volt),⁸ és azt milyen kül- és belpolitikai döntésekkel próbálták esetlegesen tágitani, illetve maximálisan kihasználni a saját javukra.

A jelen írás célja, hogy az e kérdésben folyó diskurzust bővítse a külpolitikai döntéshozatali analízis (*Foreign Policy Analysis*, FPA) elméleteinek segítségével. A kutatás iránya kettős: egyrészt az elméleti keretrendszer segítségével megszeretném határozni az 1994–1998-as időszakra vonatkozó magyar politikai mozgástér nagyságát, továbbá arra a kérdésre is keresem a választ, hogy az akkori hazai külpolitikai döntéshozók milyen dilemmák előtt álltak, és a döntéseik hogyan segítették vagy éppen gátolták Magyarország európai uniós integrációját. Az elemzés révén jobban érthetővé válik az 1998-as csatlakozási tárgyalásokig vezető út, az azok során kialakított magyar pozíciók és a magyar csatlakozás jellegének az okai. Így tágabb értelemben is tisztább kép alakulhat ki a magyar integrációs folyamatról, valamint Magyarországnak az Európai Unióban elfoglalt helyéről. A terjedelmi korlátok miatt az elemzés csupán a két fél közötti legvitatottabb kérdéssel, a gazdasági feltételekkel foglalkozik, a politikai és a jogharmonizációs ügyeket csak felületesen érinti.

Elméleti háttér

Az írás elméleti alapját az FPA két teóriája adja. Az egyik a Robert Putnam nevével fémjelzett *two-level game*, amely arra utal, hogy egy adott aktor (jelen esetben egy politikus vagy tárgyaló) egyszerre két (nemzetközi és hazai) szinten vesz részt a tárgyalásokon, amelyeken a célja, hogy *win-set*-eket hozzon létre, s azok az egyeztetések sikeres lezárásához vezessenek.⁹ Otthon a tárgyalóra különböző érdekcsoportok próbálnak nyomást gyakorolni, hogy a maguk számára kedvező pozíciókat tudjanak kicsikarni. A nemzetközi szintén viszont a hazai nyomásnak eleget téve, de a hazája alkupozícióitól függően igyekszik minél jobban érvényesíteni a befolyását.¹⁰ Ennél annyiban bonyolultabb a játszma, hogy az adott aktor, amennyiben jól kalkulál, a két oldalról érkező nyomást akár egymás ellen is ki tudja játszani, s így a saját akaratát érvényesíteni. Például a magyar kormány, mielőtt a parlament elé terjesztette volna a csatlakozási javaslatot, számos EU-tagállammal folytatott tárgyalásokat annak érdekében, hogy felderítse a várható reakciókat.¹¹ A pozitív visszajelzések birtokában pedig nyomást gyakorolt a parlamenti pártokra, amelyek végül különösebb vita vagy ellenállás nélkül adták meg a felhatalmazást.

Amennyiben jobban elmélyedünk a vizsgált négyéves időszak tárgyalási folyamataiban, rájövünk, hogy azok Robert Putnam elméletének iskolapéldájaként szolgálnak. Jó példa erre, hogy 1997 áprilisában Csaba László szinte tényként közölte, hogy Magyarországot fel fogják venni az Európai Unióba, mégpedig hazánk NATO- és OECD-tagságából adódóan.¹² Két szempontból is igaznak minősült ez az állítás, egyúttal pedig igazolta a putnami elméletet. Egyrészt az EU által szabott gazdasági feltételeknek már teljesülniük kellett, hiszen Magyarországot a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (*Organisation for*

Economic Co-operation and Development, OECD) előzőleg felvette a tagjai közé, másrészt pedig nem csupán arcvesztést jelentett volna az EU-nak a helyzetből való kihátrálás, de egy elég erős NATO-nyomással is szembekerült volna. Az észak-atlanti szervezet akkoriban különös figyelmet szentelt a régióknak, főleg az orosz és a balkáni biztonságpolitikai veszélyhelyzetek miatt. Ezt erősítette meg Tim Haughton is, aki szerint a keleti bővítés egyik fő oka a NATO-nak az Európai Unióra helyezett nyomása volt.¹³ 1994-ben Boross Péter is hasonló biztonságpolitikai érveket sorolt fel az EU-csatlakozás mellett.¹⁴ Összességében kijelenthető, hogy a gazdasági és a biztonságpolitikai érdekek egy olyan, több mint két szintből álló rendszert eredményeztek az európai integráció színterén, amelyben egyszerre voltak jelen a csatlakozni kívánó országok kormányai (és a képviselőik), azok belpolitikai nyomásgyakorló erői, az EU-tagállamok a saját belpolitikai jellemzőikkel, valamint a NATO (azon belül is a geopolitikai érdekek mentén Európára helyeződő amerikai nyomás). A Robert Keohane-féle komplex interdependencia értelmezésének mind a gazdasági, mind a politikai szempontjai érvényesülnek az európai integráció esetében, vagyis az integráció folyamatában részt vevő aktorok között egyrészt érvényesül egyfajta gazdasági törekvés, amelynek az irányát az érintett aktorok alkupozíciói határozzák meg, másrészt pedig egy (geo)politikai interdependencia is felfedezhető közöttük, amely egyúttal hatással van a gazdasági kapcsolatokra is.¹⁵

Noha Putnam elmélete magyarázatul szolgál a tárgyaló aktorok módszereire és a rendszerre, amelyben az integráció létrejön, a magyar államnak (szűkebb értelemben véve a kormánynak) az érdekeit nem képes megindokolni. Ezért a vizsgálat során szükséges egy olyan elemzési szempontot is alkalmazni, amelynek a keretrendszerében értelmezhetővé válik a vizsgált időszakra vonatkozó magyar külpolitikai döntéshozatal. A jelen írás ezért az FPA egy másik teóriájára, a behaviorista iskola racionális választás elméletére (*Rational Choice Theory*, RCT) alapozza az analízisét. Ennek az alapját a „racionális aktor” paradigma képezi, azaz hogy minden szereplő a saját érdekeinek megfelelően hoz döntéseket.¹⁶ Noha ez a felvetés evidenciaként hat, a vizsgálat szintjeit fontos jól megválasztani, mert a döntéshozatalnak az állami (vagy kormány-) szinten történő elemzése ez esetben nemcsak hogy nem lenne pontos, de félrevezető is lenne, hiszen ellentmondó elemek alkalmazását tenné lehetővé. Vagyis a döntéshozatali mechanizmus fókuszába a kormánytagok kiscsoportos döntéseinek a vizsgálatát kell állítani, a ténykedésüket pedig mint racionális aktorok döntéseit kezelni.

Kulcskérdések, döntéshozatali fókuszpontok

A társulási szerződés megkötéséhez gazdasági szempontból az Európai Unió két fő feltételt szabott: a működőképes piacgazdaság kiépítését és annak az unión belüli verseny nyomásának való ellenállását.¹⁷ Ez a gyakorlatban az EU szempontjából egy olyan minimális fejlettségi szintet jelentett, amelynek az elérése után azt Magyarország a kapitalista gazdasági rendszerben (és versenyben) is képes lesz tartani. Az ahhoz vezető utat nem szabták meg direktívaként, azonban teljesen szabad mozgásteret sem lehetett vizionálni a magyar vezetés számára, hiszen a reformok finanszírozása az Európai Befektetési Banktól (*European Investment Bank*, EIB) függött, amely 1997-ig több mint 1 milliárd ECU¹⁸ magyarországi elköltéséért felelt. Továbbá olyan intézkedéseket is hoztak, mint a közös bankfelügyelet létrehozása az államháztartási hiány rendezése érdekében.¹⁹

A gazdasági reformok fontosságát az is jelzi, hogy 1995-től 23 munkacsoport dolgozott Magyarországon azon, hogy az uniós feltételeket teljesíteni tudja hazánk.²⁰ Nem csoda, hiszen míg a jogharmonizáció vagy a demokratizálódás terén jól haladt az ország, a gazdasági nehézségek az integráció komoly akadályaként jelentkeztek. A gyorsan haladó privatizáció sem tudta kompenzálni azt az exportvisszaesést, ami miatt a magyar GDP az ötödével esett vissza 1989–1993 között, ezzel recessziót okozva az országban.²¹ Annak velejárójaként pedig nőtt a munkanélküliség és az infláció, felborult a folyó fizetési mérleg, és emelkedett az államadósság. Ennek a gazdasági turbulenciának a megoldására alapvetően két irány rajzolódott ki 1994 után: az államháztartás egyensúlyát vagy GDP-növekedéssel lehetett volna megteremteni, vagy pedig restriktív politikával és a kiadások csökkentésével. Tulajdonképpen ez az egész ciklus alatt dilemmát okozott. A kormányoldal már az 1994-es kormányprogram vitája során egy válságos pénzügyi helyzetet festett le, s az annak megfelelő mértékű megszorításokat javasolt,²² míg az ellenzék szerint a kabinet gazdaságértékelése túlságosan negatív volt.²³ A kormány végül 1996-ig kitartott a restriktív politika mellett. Noha Békesi László még 1994 novemberében tett olyan kijelentéseket a parlamentben, miszerint a gazdaság teljesítőképességétől függően akár már 1995-ben csökkenthetővé válnának a megszorítások,²⁴ az öt követő pénzügyminiszter, Bokros Lajos az 1995. áprilisi felszólalásában már mindenféle gazdaságélénkítést csakis az egyensúly terhére tudott elképzelni.²⁵ Ahogy Takács Péter, az MDF képviselője fogalmazott 1994 őszén: „a növekedést szorgalmazó és a restriktív istenítő közgazdászok nagy csatájának nagy csapdájában vergődik a kormány”.²⁶

A következőkben megvizsgáljuk az 1994–1998-as időszak eseménysorait, valamint az akkoriban hozott külpolitikai és a külpolitikát elősegítő belpolitikai döntéseket. Az elemzésbe bevont időszakot két további, jól elkülöníthető

periódusra kell felbontani: 1994–1995-ben vezették be a gazdasági szerkezetváltást elősegítő legtöbb reformintézkedést, 1996 és 1998 között pedig (egész pontosan 1998 márciusáig) a felzárkózás egy új szakaszba lépett, amelynek során a magyar külpolitikai döntéshozatal fókuszába elsősorban az ország igényeinek és tárgyalási pozícióinak a felmérése került.

1994–1995: gazdasági mélyrepülésből stabilizáció?

1994-ben Boross Péter miniszterelnök az országgyűlési beszédében a társulás mellett érvelt: kifejezte azt a reményét, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozással az ország a gazdasági fejlődés útjára lép.²⁷ Ahogy arról már szó volt, akárcsak a társulás maga, úgy ez a megnyilvánulás sem egy szubsztantív vélekedés volt, hanem a miniszterelnöknek (és a magyar politikai elitnek) a *Realpolitik*hoz való hozzáállását tükrözte, vagyis az alapvető értékazonosság csakis a geopolitikai és a gazdasági formális racionalitás kötelező velejárójaként jelentkezett. Ahogy később Inotai András fogalmazott egy cikkében: „a magyar fejlődés egybeesik az Európai Unióéval, mert Európában nincs másik olyan ország vagy szövetség, ami lehetőséget jelentene az ország számára”.²⁸ Ezeket a felvetéseket igazolja számos dokumentum – például az a jelentés, amelyben Martonyi János külügyminiszter a társulási szerződés végrehajtásáról számolt be, miszerint 1998-ban folyamatos növekedés mellett (23%) az export közel 73 százaléka az EU-ba irányult, az import körülbelül 64 százaléka pedig onnan érkezett, valamint a pénzügyi befektetések nagyjából 60 százaléka az Európai Közösségtől eredt.²⁹

Mindemellett a „szubsztantív racionalitás” aktív kialakítása is folyamatban volt, amely elvi alapot adott az európai integrációnak. Ahogy Heather Grabbe írta, megjelent „Európa” mint a civilizáció ideája.³⁰ 1996-ban Inotai András egy új javaslatot tett le a kormány asztalára, amelyben arra hívta fel a figyelmet, hogy a kommunikációs stratégiában fokozottan és tudatosan kell előállni az integráció mint filozófiai, világnézeti rendezőelvvel.³¹ További példaként lehet említeni, hogy Szájer József (aki 1998-tól az Európai Integrációs Ügyek Bizottságának az elnöke volt)³² 1998-ban egy egész véleménycikket szentelt az „ezeréves európai érzelmű azonosságnak”.³³ A formális és a szubsztantív racionalitás egyvelege egy olyan fejlődési utat jelölt ki Magyarország számára, amelyben annak gazdasági reformja elválaszthatatlan az európai integrációtól, ezért a stratégiaalkotás vizsgálata is csak ilyen keretek között válik értelmezhetővé.

A társulási szerződés értelmében 1994-ben elkezdődött a piacok liberalizációja, ami a verseny szempontjából több területen is különös nehézséget jelentett a magyar gazdaság számára. Elég, ha csak a bankszférára gondolunk példaként: míg 1990-ben minden magyar bank nyereségesen működött, addig 1993-ra mindegyikük veszteséget termelt.³⁴ Vagyis már a társulási szerződés

megkötése előtt voltak olyan gazdasági ágazatok, amelyek kapcsán a nyugati cégekkel való versenyt nem tudta felvenni a magyar piac. Később ez hatványozottan érvényesült, a politikai elitet a tagsággal járó előnyökből fakadó megtérülés gondolata mégis az integráció gyors végrehajtására sarkallta. Ahogy Boross Péter fogalmazott, azért volt szükség 1994-ben a csatlakozásra, mert a folyamat hosszú, a menetrendet tartani kell, és a kormány nem akar lemaradni.³⁵ Ez a mentalitás, illetve a kimaradástól való félelem végigkísérte az egész időszakot. Inotai András véleménye szerint „a gazdasági érv lényege az, hogy a korai csatlakozás hamarabb részesíti Magyarországot az EU-transzferben, és ennek összege jóval nagyobb, mint a siettetett csatlakozás gazdasági-társadalmi többletköltsége”.³⁶

Ez az úgynevezett társadalmi többletköltség valós „rémként” jelent meg a politikai színtéren, hiszen az 1990 előtti időszakban hozott szociális intézkedések fenntarthatatlansága, valamint a gazdasági szerkezet átalakulása együtt akkora terhet rótt a magyar társadalomra, hogy azt az 1994–1998-as ciklus során az ellenzék végig kampányeszközként tudta használni, miközben a kormány a gazdasági reformok és a társadalmi elégedetlenség között próbált lavírozni. Horn Gyula miniszterelnök az egyik felszólalásában így fogalmazott: „a kormánynak a legnehezebb feladata, hogy megtalálja az összhangot az igények és a lehetőségek között”.³⁷ A társadalmi többletköltség politikai retorziójától való félelem rányomta a bélyegét az időszakban hozott intézkedésekre is.

1994 októberében a kormány benyújtotta az országgyűlésnek az áfaemelésről³⁸ szóló,³⁹ novemberben pedig a személyi jövedelemadó és a társasági adó módosítására irányuló tervezetet, valamint az év végén a nyugati verseny kiigazítása érdekében védővámokat vezettek be.⁴⁰ Mindettől azt remélte a kormány, hogy az adórendszer normativitása nőhet, szélesedhet az adóalap, továbbá a segítségükkel a munkahelyteremtés, a beruházás és a megtakarítás is jobban ösztönözhető.⁴¹ Noha a pénzügyminiszter kifejezte a növekvő egyensúlyi zavarokkal kapcsolatos félelmét, a további megszorításokkal nem értett egyet, s a felvetéseiben többször is kiemelte, hogy a magyar gazdaság egy „startjelre” vár, és ahhoz a feltételeket minél előbb meg kell teremteni.⁴² Ez nem állhatott összhangban a kormányfő és köre elképzeléseivel, mert 1995 januárjában Békési László beadta a felmondását, miután az újabb megszorító intézkedést nem volt hajlandó bevezetni.⁴³

A pénzügyminiszter-cserének és a siettetett tempónak több oka is volt. Egyrészt a gazdasági struktúraváltást megbénította az államadósság mértéke, amely akkoriban elérte a GDP 80-90 százalékát. Megoldásként az új pénzügyminiszter, Bokros Lajos két utat látott: vagy az infláció növelésével letörlik az államadósságot, ám azzal egyúttal jelentősen gyengítik a gazdaságot, vagy megszorítások révén csökkentik az inflációt. Míg az előbbit inkább elméleti lehetőségként vázolta fel, az utóbbi lett a kormány politikája 1996 elejéig.⁴⁴

Amellett, hogy belpolitikai szempontból aggasztóvá vált a gazdasági helyzet, az külpolitikailag is nyomást gyakorolt a budapesti döntéshozatalra, hiszen szorosan összefüggött az uniós tagság kérdésével, amelyre a kormány feltette minden politikai tőkéjét. Ahogy Inotai András fogalmazott, a magyar mozgástér szűk volt, ezért „mintatanulónak kell[ett] lenni”.⁴⁵

Ennek a rendezőelvnek a figyelembevételével a sietség érthető volt, hiszen – ahogy az már korábban is szóba került – az integrációs menetrend szoros volt. 1994-ben Essenben elfogadták az előcsatlakozási stratégiát, vagyis megerősítették a KKE-országoknak a tagságra irányuló igényét. Az 1995. június 26–27-én tartott cannes-i értekezleten lehetővé tették a térség államainak az EU belső piacához való hozzáférést, és kiadták az azzal kapcsolatos fehér könyvet. 1995 decemberében pedig az Európai Tanács felkérte az Európai Bizottságot, hogy készítse el az érintett államok vonatkozásában az országértékeléseket.⁴⁶ Vagyis alig több mint másfél év leforgása alatt a KKI-országok integrációja egy olyan szakaszba jutott, amikor az Európai Közösség vezetői azok politikai-gazdasági állapotát mérték fel.

Ennek fényében a magyar gazdasági átalakításnak drasztikus tempóban kellett megtörténnie. Mivel a kormány kitartott az addigi restriktív politika mellett, annak fokozása elkerülhetetlenné vált. 1995. április 25-én nyújtotta be a pénzügyminiszter azt a gazdasági stabilizációt szolgáló 25 pontos intézkedéscsomagot, amely később Bokros-csomagként híresült el a magyar köztudatban. Bokros Lajos pénzügyminiszter a következőt nyilatkozta a bevezetés indoklásaként:

„A magyar gazdaság hosszú ideje súlyos alkalmazkodási problémákkal küzd. Ezek strukturális eredetűek. A versenyképtelen struktúrában az elmúlt tíz-tizenöt évben növekedés mindig csak az egyensúly terhére volt elérhető. Az utóbbi két évtizedben a külső és belső egyensúlyviszonyok súlyos, egyidejű romlása volt tapasztalható, függetlenül attól, hogy ... a gazdasági teljesítmény csökkent, vagy ... a gazdasági teljesítmény nőtt.”⁴⁷

A kormány az ellenzék szigorú kritikája és az emberek megszorítására apelláló kampánya – tehát a putnami elmélet értelmezése szerinti belpolitikai érdekcsoportok (amelyek közé sorolható az Érdekegyeztető Tanács is) felől érkező nyomás – ellenére is kitartott a döntéssorozat mellett, amelytől külpolitikai sikert remélt.

1996 februárjában azonban e téren változás történt: Bokros Lajost, aki a Medián akkori felmérése szerint népszerűtlenségi rekordot döntött⁴⁸ – leváltották. A távozásával együtt véget ért a legszigorúbb restriktív politika is. Erre azért is szükség volt, mert 1996-ban egyértelművé vált, hogy az uniós inflációs követelmény teljesíthetősége Magyarország számára szinte lehetetlen feladat volt,⁴⁹

valamint az országértékelésében az Európai Bizottság is kiemelte, hogy a tartós és megfelelő makroökonómiai állapot nem képzelhető el gazdasági növekedés nélkül.⁵⁰

A stabilizációs csomag megítélése a mai napig vitatott. Ez főleg abból adódik – ahogy arra Csigó Péter rámutatott –, hogy az intézkedés körüli ellentét teljesen átírta a politikai értelmezési rendszereket, és maga a kérdés túlmutatott a gazdasági kereteken.⁵¹ A gazdasági hatásai vizsgálata során viszont Kornai János egy 1997-es tanulmányában kiemelte, hogy a Bokros-csomag preventív terápiaként hatott a magyar gazdaságra, és megakadályozta a biztos gazdasági katasztrófát.⁵² Azon túl, hogy rövid távú pozitív hatásokat ért el a program, növelte a nemzetközi pénzügyi világnak a Magyarországra vetett bizalmát is⁵³ (ahogy ezt egy parlamenti felszólalásában Bokros maga is kiemelte).⁵⁴ Ez azért volt jelentős tény, mert a törekenységből adódóan Magyarország stabilizációja a nemzetközi gazdasági közösség bizalmán múlt.⁵⁵ Vagyis az intézkedéscsomag nem egyszerűen belpolitikai döntésként hatott, hanem hosszú távon kétségtelenül hozzájárult Magyarország európai uniós integrációjához.

Az Európai Bizottság országértékeléséből egyértelműen kiderült, hogy bár gazdasági szempontból épp csak elkerülte a katasztrófát az ország, és egy olyan folyamat zajlott le, amely törekeny stabilitáshoz vezetett, az mégis megteremtette a gazdasági szerkezetváltás lehetőségét. Ahogy a jelentésben írták: a stabilizációs reformnak köszönhetően a privatizáció és a bankszektor negatív tendenciái megfordultak, ennek következtében pedig nőtt a közvetlen külföldi tőkebefektetések (*Foreign Direct Investment*, FDI) száma,⁵⁶ valamint 1994 után tovább folytatódott a GDP-növekedés 1995-ben és 1996-ban is.⁵⁷ Továbbra is magas maradt az infláció és a munkanélküliség, de az országjelentés kiemelte, hogy e mutatókban is folyamatosan javuló tendencia látszott.⁵⁸ Marc Franco az 1996-os gazdasági adatok elemzésekor megállapította, hogy Magyarország bizottsági értékelése mérsékelten pozitív, de a több problémás pont közül kiemelte a gazdasági átalakulás mélységének a kérdését.⁵⁹

Összességében kijelenthető, hogy az 1994–1995-ös időszak döntései és intézkedései lehetőséget teremtettek egy átfogó reformsorozat megkezdésére, továbbá biztosították, hogy 1996-tól, illetve még inkább 1997-től Magyarország gazdasága növekedési pályára álljon.

1996–1998: célegyenesben?

A stabilizációs csomagnak köszönhetően 1996-tól új perspektívák nyíltak meg Magyarország számára mind a gazdasági átalakulás, mind az integráció terén. Ehhez azonban nem csupán gazdasági felkészülésre volt szükség, hanem politikaira is, ahogy azt Kulcsár Kálmán is kiemelte egy 1996-os tanulmányában.⁶⁰ Ám a gazdasági stabilizáció megteremtése előtt (ha az mégoly törekeny volt is) a

politikai térnyerés kérdése háttérbe szorult. Viszont a gazdasági helyzet javulásával egyre inkább előkerültek a politikai aspektusok. Erről így írt Inotai András: „Magyarországnak törekednie kell az alkupozíciói alapos felmérésére[,] és tárgyalását az EU-val ez alapján kell lefolytatnia, hiszen, noha Magyarország akart az EU tagja lenni, a teljesen aszimmetrikus kapcsolat elkerülése a cél a hosszú távú fejlődés érdekében.”⁶¹ A mozgástere tágítását a magyar fél az euroatlanti és az OECD-integráció révén próbálta elérni. Már 1995-ben egy memorandumot küldött a NATO-nak és az OECD-nek a kormány nevében Kovács László külügyminiszter, amelyben megfogalmazta a csatlakozásra irányuló magyar igényeket.⁶² Emellett azt is egyértelművé tette, hogy a magyar kormány számára a három szervezetbe való integrálódás kapcsán egyik sem élvez prioritást, mert mindhármát egyszerre kívánja elérni.⁶³ Így a NATO részéről az EU-ra nehezedő, már korábban említett geopolitikai nyomás némileg jobb pozíciókat biztosított Magyarországnak számára a tárgyalóasztalnál. Ennek ellenére nem szabad túlbecsülni hazánk akkori mozgásterét, hiszen amennyiben a helyzete valóban jó lett volna, akkor nem lett volna szüksége „mintatanuló” magatartásra.

Azt is fontos hangsúlyozni, hogy az integráció terén történt előrehaladás sem egy lineárisan értelmezhető folyamat volt. 1997 például külpolitikai szempontból egy kifejezetten bizonytalanságokkal teli év volt. Noha a magyar és a többi KKE-beli stabilizálódás folyamatos volt, az Európai Unió tagállamai mégiscsak arra készültek, hogy a sajátjukénál gyengébb gazdaságokat kell maguk közé fogadniuk. Ez a tény, továbbá az EU-tagországok gazdasági növekedésének a lassulása, valamint a munkanélküliségi ráta emelkedése, félelmet keltett az uniós társadalmakban, ami megingatta az integrációba vetett hitet.⁶⁴ A jelen esszé elméleti részében ismertetettek felhasználásával könnyen értelmezhetővé válik számunkra az 1997-es helyzet: az EU-tagországok lakossága, mint belső érdekcsoport lépett fel. A gyengébb gazdasági erőt képviselő országok (pl. Spanyolország) tárgyalói el akarták odázni az integráció kiszélesítését, mivel a saját gazdasági pozícióikat féltették. Ezzel szemben a nagyhatalmaknak – mint Németország, Franciaország vagy éppen Nagy-Britannia – az új piacok nyitása érdekében szükségük volt a keleti bővítésre.⁶⁵

A számos érdekellentét és bizonytalanság lelassította az egész integráció menetét, és a csatlakozni kívánó országok társadalmában is kételyeket szült – akárcsak a kormányokban, amelyek a társulási folyamat minél gyorsabb tempójában voltak érdekeltek. Még 1997 áprilisában sem lehetett tudni sem a csatlakozás lehetséges idejét, sem annak a feltételrendszerét.⁶⁶ A bizonytalanságot csak tetézte, hogy az 1996-os kormányközi konferencia – annak ellenére, hogy azt minden addiginál nagyobb előkészítő munka előzte meg – az intézményi reformok szempontjából gyakorlatilag eredménytelenül zárult.⁶⁷ A szükséges reformok hiánya pedig magában hordozta a csatlakozás időpontjának az elhalasztását.⁶⁸ Ebben a helyzetben a magyar külpolitika számára két prioritás volt:

egyrészt az igények és a tárgyalási stratégia megfogalmazása, másrészt annak elérése, hogy Magyarország mindenképpen a tárgyalások és a csatlakozás első körében legyen. Ez utóbbi a már korábban említett költség-haszon kalkulációk és a bizonytalanság elkerülése végett volt jelentős cél. Gottfried Péter akkor úgy nyilatkozott, hogy az átmeneti időszak befolyásolhatja Magyarország tagságának a minőségét.⁶⁹ Az említett két cél eléréséhez igyekezett hozzájárulni az Integrációs Stratégiai Munkacsoport, amely a kormánynak készített olyan elemzéseket, amelyek a magyar külpolitikai stratégiai helyzet javulását segítették elő. Izikné Hedri Gabriella úgy vélte, hogy hazánk pozíciói erősítésében jelentős szerepe lehet az Amerikai Egyesült Államokkal, Oroszországgal, valamint a bővítést ellenző EU-tagállamokkal való külkapcsolatok javításának. Kiemelte továbbá a regionális kooperációnak, mint az EU hatalmával szembeni ellensúlyozó erőnek a fontosságát.⁷⁰

A felsorolt gondolatok tulajdonképpen mind a magyar kormány érdekében álltak, és a különböző érdekcsoportok részéről sem ütköztek különösebb ellenállásba. A Visegrádi Együttműködés az 1991-es létrehozásától kezdve aktív regionális kapcsolatot eredményezett Magyarország számára.⁷¹ Az EU-tagállamokkal való kapcsolatépítés sem sértette a belső csoportok érdekeit, amelyek inkább kritikaként rótták fel a szomszédos országokkal folytatott külkapcsolatokat (a kisebbségügyi kérdések miatt).⁷² A NATO-hoz való csatlakozás pedig nem egyoldalúan a magyar igények szerint történt (ahogy arról fentebb már szó volt), hanem a kölcsönös érdekek mentén. Rajan Menon és William Ruger kiemelte az általuk írt tanulmányban, hogy Bill Clinton elnök védelmi minisztere, William J. Perry maga javasolta hazánk felvételét az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe.⁷³ Összességében elmondható, hogy a magyar szempontból kedvező külpolitikai helyzetben a gazdasági reformok sikerén túl az európai nagypolitika *win-set*jeinek a kialakulására volt szükség a magyar integráció előrehaladásához.

Végül a helyzetet az országértékelések publikálása oldotta meg: az Európai Bizottság a tizenegy jelentkező államból hatot – köztük Magyarországot – talált alkalmasnak arra, hogy a tárgyalásokat meg lehessen velük kezdeni.⁷⁴ A hazánkról készült értékelésben szerepel, hogy az ország „képes lesz megállni a helyét az Unión belüli piaci versenyben, amennyiben tovább folytatja a kereskedelem integrációját és a vállalati szerkezetátalakítást. [Az Európai Bizottság m]egállapítja, hogy jelentős haladás tapasztalható a privatizáció, a szerkezetátalakítás és a nyugdíjreform terén. A makrogazdasági stabilitás mellett fokozódott a gazdasági növekedés.”⁷⁵ Ezt követően, az 1997. decemberi luxembourgi értekezleten döntött az Európai Tanács az Európai Bizottság által alkalmasnak talált országokkal való tárgyalások megkezdéséről,⁷⁶ így Magyarország számára az integráció szempontjából 1998 márciusától egy „új időszámítás” vette kezdetét, teljesen új pozíciókkal, érdekekkel és stratégiákkal, amit csak megfűszerezett az 1998-ban bekövetkezett kormányváltás.⁷⁷

Konklúzió

Az esszében a szerző megpróbálta körüljárni a magyar EU-csatlakozás 1994–1998-as időszakára vonatkozó stratégiaalkotás központi kérdéseit és döntéshozatali folyamatait. Az FPA elméleti keretei segítségével egy olyan elemzést próbált alkalmazni, amely kimerítően képes magyarázatokat adni az adott időszak döntéshozatali mechanizmusaira. Az elemzés során láthatóvá vált, hogy Magyarország gazdasági átalakulásának kérdése egybeolvadt az európai integrációéval, így a belpolitikai dilemmák sok esetben külpolitikai döntési felhangot is kaptak. Az is kiderült, hogy az 1994–1998-as ciklus további két részre osztható. Az első időszak 1994–1995-re datálható, amikor is a magyar integráció előrehaladása a hazai gazdaság stabilizációján múltott. E két év fő dilemmáját a gazdaság helyreállításának a módja jelentette. A kormány döntési mechanizmusait az integráció siettetésének a szándéka befolyásolta, így a gyors stabilizáció érdekében restriktív politikát vezetett be, s azt csak 1996 elején oldotta fel.

Az 1996–1998-as időszakban mérsékelt növekedési pályára állt a magyar gazdaság. Ez a törekény stabilizáció lehetővé tette a magyar külpolitika számára, hogy elkezdje felmérni az igényeit és az alkupozíciók kialakítása terén meglévő lehetőségeit. Végül az országjelentések alapján az Európai Bizottság alkalmasnak találta Magyarországot arra, hogy megkezdjék vele a csatlakozási tárgyalásokat, s ezzel 1998 márciusától az ország számára egy új időszak vette kezdetét. A tanulmány arra mutat rá, hogy a csatlakozni kívánó országok – elmentmondva bizonyos európai integrációs elméleteknek, például a liberális intergovernmentalizmusnak – a tárgyalási időszakot megelőzően is rendelkeztek bizonyos mértékű mozgástérrel. Ez az érintett államok gazdasági és politikai adottságaitól függően változott, és a mértéke a tárgyalási képességük és a külpolitikai döntéshozataluk függvényében nőhetett vagy éppen szűkülhetett. Magyarország esetében ez a mozgástér némiképp nőtt a négyéves periódus alatt.

Összességében elmondható tehát, hogy a nehéz gazdasági és bonyolult politikai helyzet ellenére a kormányzat döntéshozatala rövid távon mindenképpen sikeresnek mondható, és hosszú távon is legalább mérsékelt hatékonyan bizonyult. Az a tény, hogy Magyarország a tárgyalások első körébe be tudott kerülni, jelentős pozitív következményekkel járt a csatlakozás és annak minősége szempontjából.

Jegyzetek

- 1 Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020, no. 371. (1994): 993.
- 2 Uo., 1067. o.
- 3 Ágh Attila: *The Politics of Central Europe* (London: Sage Publications, 1998), 33. o.
- 4 Grabbe, Heather: *The EU's Transformative Power: Europeanization through Conditionality in Central and Eastern Europe* (London: Palgrave MacMillan, 2006), 7. o.
- 5 Uo., 10. o.
- 6 A társulási szerződéstől a tárgyalások megkezdéséig (1994. március–1998. március), valamint a tárgyalások megkezdésétől a csatlakozásig (1998. március–2004. január 1.)
- 7 Hettyey András: „»A magyar pozíció teljes körű érvényesítésére nincs esély«: Magyarország európai uniós csatlakozási tárgyalásai és a német külpolitika”, *Külügyi Szemle*, no. 1. (2017): 30–48.
- 8 Losoncz Miklós: *Az EU külkapcsolatainak és külgazdasági politikájának néhány súlyponti területe* (Tatabánya: Tri-mester Bt., 2011), 89. o.
- 9 Putnam, Robert: „Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games”, *International Organization*, 42., no. 3. (1988): 434., 437.
- 10 Uo., 434. o.
- 11 Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020, no. 371., (1994): 998. o.
- 12 Csaba László: „Magyarország EU-csatlakozása: szélmalomharc és valós dilemmák”, *Európai Tükör*, 2., no. 2. (1997): 1.
- 13 Haughton, Tim: „When Does the EU Make a Difference? Conditionality and the Accession Process in Central and Eastern Europe”, *Political Studies Review*, 5., no. 2. (2007): 238.
- 14 Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020, no. 371. (1994): 993.
- 15 Keohane, Robert és Nye, Joseph: *Power and Interdependence* (London: Pearson, 2011), 25–33. o.
- 16 Alden, Chris, Arran, Ammon és Alves, Ana Cristina: *Foreign Policy Analysis: New Approaches* (London: Routledge, 2017), 6. o.
- 17 Losoncz: *Az EU külkapcsolatainak*, 89. o.
- 18 ECU: *European Currency Unit*, európai valutaegység. Az Európai Monetáris Rendszer (EMS) részeként 1979-ben bevezetett új nemzetközi valuta.
- 19 *Hungary in an Integrated Europe: The Role of the European Investment Bank* (Sir Brian Unwin 1997. április 28-án Budapesten elmondott beszéde), *Historical Archives of the European Union*, “Hungary in an Integrated Europe: The Role of the European Investment Bank” (BEI-842) (eui.eu) (a letöltés ideje: 2024. május 26.)
- 20 *Európai Bizottság*, „Commission Opinion on Hungary's Application for Membership of the European Union, DOC/97/13”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/doc_97_13/DOC_97_13_EN.pdf (a letöltés ideje: 2024. augusztus 26.), 11. o.
- 21 *Európai Bizottság*, „Commission Opinion”, 24. o.
- 22 Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020, no. 4. (1994): 92.
- 23 Uo., 113. o.
- 24 Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020, no. 32. (1994): 1866.
- 25 Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020, no. 75. (1995): 2074.
- 26 Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020, no. 21. (1994): 941.
- 27 Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020, no. 371. (1994): 993.
- 28 Inotai András: „A teljes jogú tagság felé”, *Európai Tükör*, 1., no. 1. (1996): 7.

- 29 A Magyar Köztársaság Kormánya: „J/1040. számú jelentés a társulási megállapodás végrehajtásának előrehaladásáról és a további végrehajtásra szolgáló kormányzati intézkedési terv megvalósulásáról, valamint általában Magyarországnak az Európai Unióba történő integrációjának helyzetéről”, *Országgyűlés*, <https://www.parlament.hu/irom36/1040/1040.htm> (a letöltés ideje: 2024. május 26.).
- 30 Grabbe: *The EU's Transformative Power*, 53. o.
- 31 Inotai: „A teljes jogú tagság felé”, 4. o.
- 32 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, „HU-MNL-OL-P 2303, Kelemen András Fond.”
- 33 Szájer József: „Az európai csatlakozás küszöbén”, *Népszabadság*, 1998. november 12., 12. o.
- 34 HU-MNL-OL-XXIX-L-1-e-107. *Jegybanki jelentések, 1989–2001*, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, 38. o.
- 35 *Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020*, no. 371. (1994): 994.
- 36 Inotai: „A teljes jogú tagság felé”, 10. o.
- 37 *Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020*, no. 38. (1994): 2376.
- 38 1995. január 1-jétől.
- 39 *Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020*, no. 21. (1994): 932.
- 40 *Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020*, no. 29. (1994): 1586.
- 41 *Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020*, no. 32. (1994): 1866.
- 42 Uo., 1867. o.
- 43 Haász János: „1995: Békesi felmérgeli Horn Gyulát, és lemond”, *Index*, [Index - Belföld - 1995: Békesi felmérgeli Horn Gyulát, és lemond](#) (a letöltés ideje: 2024. május 26.).
- 44 *Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020*, no. 73. (1995): 1900.
- 45 Inotai: „A teljes jogú tagság felé”, 9. o.
- 46 Losonczi: *Az EU külkapcsolatainak*, 89–90. o.
- 47 *Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020*, no. 75. (1995): 2074.
- 48 „Romló közhangulat, stabilizálódó Fidesz-előny”, *HVG*, [hvg360 - Romló közhangulat, stabilizálódó Fidesz-előny](#) (a letöltés ideje: 2024. május 26.).
- 49 Kádár Béla: „Magyar helyteremtés az integrálódó új Európában”, *Európai Tükör*, 1., no. 2. (1996): 13.
- 50 *Európai Bizottság*, „Commission Opinion”, 37. o.
- 51 Csígi Péter: „A Bokros-csomag jelentősége a politikai diskurzusban”, *Politikatudományi Szemle*, no. 4. (1997): 52.
- 52 Kornai János: „Adjustment without Recession: a Case Study of Hungarian Stabilization” in *Lessons from the Economic Transition Central and Eastern Europe in the 1990s*, szerk. Zecchini, Salvatore (New York, NY: Springe Science + Business Media, 1997), 125. o.
- 53 Uo., 126. o.
- 54 *Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020*, no. 73. (1995): 1899.
- 55 *Európai Bizottság*, „Commission Opinion”, 37. o.
- 56 „Commission Opinion on Hungary’s Application for Membership of the European Union”, *Európai Bizottság DOC/97/13*. Brüsszel, 1997. július 15. 23. o.
- 57 Uo., 24. o.
- 58 Uo., 25. o.
- 59 Franco, Marc: „Az Európai Unió kibővülése: kérdések és stratégiák”, *Európai Tükör*, 1., no. 2. (1996): 5.
- 60 Kulcsár Kálmán: „A csatlakozás politikai dilemmái”, *Európai Tükör*, 1., no. 1. (1996): 52.
- 61 Inotai: „a teljes jogú tagság felé”, 7. o.
- 62 *Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020*, no. 58. (1995): 553.

- 63 Uo., 554. o.
- 64 Palánkai Tibor: „Gazdaságpolitika: koordináció és alkalmazkodás”, *Európai Tükör*, 1., no. 2. (1996): 15.
- 65 Izikné Hedri Gabriella: „Csatlakozási tárgyalások: a kemény témák”, *Európai Tükör*, 2., no. 2. (1997): 42.
- 66 Csaba: „Magyarország EU-csatlakozása”, 1. o.
- 67 Szűcs Tamás: „Maastricht árnyékában (gondolatok az Európai Unió 1996-os kormányközi konferenciájáról)”, *Európai Tükör*, 2., no. 6. (1997): 86.
- 68 Uo., 94. o.
- 69 „Most már a csatlakozási tárgyalások megkezdése a cél” (Interjú Gottfried Péterrel), *Európai Tükör*, 2., no. 5. (1997): 4.
- 70 Izikné: „Csatlakozási tárgyalások”, 43–44. o.
- 71 Rácz András: „The Visegrad Cooperation: Central Europe Divided over Russia”, *L’Europe en Formation*, 4., no. 374. (2014): 61.
- 72 *Az Országgyűlés plenáris üléseinek jegyzőkönyve, 1990–2020*, no. 58. (1995): 562.
- 73 Menon, Rajan és Ruger, William: „NATO Enlargement and US Grand Strategy: a Net Assessment”, *International Politics*, 57., no. 3. (2020).
- 74 *Európai Bizottság*, „Commission Opinion”.
- 75 A Magyar Köztársaság Kormánya: „J/1040. számú jelentés”.
- 76 Losonczi: *Az EU külkapcsolatainak*, 90. o.
- 77 Pataki István: „Luxembourg után – a csatlakozási tárgyalások megkezdése előtt”, *Európai Tükör*, 3., no. 1. (1998): 3.

A kisállamok mentik meg a világot?

Armen Sarkissian: *The Small States Club. How Small Smart States Can Save the World*. London: Hurst & Company, 2023. 272 o.

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2024.3.6

Armen Szargszján korábbi örmény elnök (2018–2022) és miniszterelnök (1996–1997) könyve, a *The Small States Club*, nem tudományos mű. Egy központi probléma felvetése helyett egy nemzetközi szervezet, a Kis Államok Klubja tervét vázolja fel, amelyet korábban államfőként ő maga igyekezett megvalósítani. A klub olyan kis- és „okosállamokat” tömörített volna, amelyek sikerrel veszik fel a versenyt a náluk jóval nagyobb területű és gazdagabb erőforrásokkal rendelkező, velük szemben rendre erőszakosan fellépő szomszédjaikkal és nagyhatalmakkal. A műnek a kisállamokkal kapcsolatos egyes megállapításai nem új keletűek, ám különösen nagy súllyal bírnak az átalakuló és bizonytalan világrend hajnalán, amikor a kiújult nagyhatalmi versengésben az érintett országok egyre súlyosabb fenyegetésekkel néznek szembe. Mindez halmozottan igaz Örményországra, így a bársonyos forradalmat (2018) és a második karabahi háborút (2020) elnökként megélt Szargszján különösen érdekes perspektívával szolgálhat a kérdéskör tekintetében.

A kisállamok – írja Szargszján – „túlélése a legkevésbé sem vehető készpénznek a formálódó pluripoláris világrendben, amelynek intézményi és normatív rendjét folyamatosan aláaknázza a viharos politikai, geopolitikai, társadalmi és technológiai átalakulás”. A szerző azt állítja, hogy mivel ezek az országok korlátolt lehetőségekkel bírnak a katonai erővel történő érdekérvényesítés terén, egyértelműen a nemzetközi béke és stabilitás fenntartásában, valamint a nemzetközi blokkosodás feltartóztatásában és egy új hidegháború elkerülésében érdekeltek, létfontosságú számukra a nemzetközi kapcsolatokat átláthatóvá tevő, erős és intézményesült multilaterális jogi és normatív rendszer fenntartása.

Szargszján úgy véli, az internacionalizmus nem elég ahhoz, hogy a kisállamok sikerrel kormányozzák a hajójukat a nemzetközi kapcsolatok háborgó vizein. „Okosállamokká” kell válniuk, s a hagyományos érdekérvényesítési formákon túlmutató, meglepő, sőt forradalmi megoldásokhoz kell nyúlniuk, ha túl akarják élni a történelem fenyegetéseit. A fizikusból lett államférfi három olyan tulajdonságot azonosított, amely elengedhetetlen a kis okosállamok sikeréhez:

- erős identitás és hivatástudat kialakítása a közösségen belül;
- nemzeti misszió és erős államvezetés;
- a vízió határozott kifejezésre juttatása és stratégiai tervezés.

A fenti igényeknek megfelelő, szükségesnek ítélt magatartáson túl további egyedi és eseti példákat sorol fel arra vonatkozóan, hogy miként válhat az okos diplomácia, a technológiai előny vagy éppen a diaszpórában rejlő lehetőségek révén „naggyá” egy kisállam.

Kilenc államot vesz górcső alá, amelyek szerint a Kis Államok Klubját alkotnák, mert példát mutathatnak más kisállamoknak, hogyan váljanak okosállammá. Ezek: Szingapúr, Katar, az Egyesült Arab Emírségek, Izrael, Észtország, Svájc, Írország, Botswana és Jordánia. Tizedikként pedig bemutatja Örményország helyzetét, annak az elmulasztott lehetőségeit, amelyek kihasználásával Jereván erőssé és sikeressé válhatott volna a forrongó posztszovjet Dél-Kaukázusban. A kilenc kisállam rövid történeti áttekintését rendre személyes élmények és emlékek gazdagítják, s azokat az adott ország sikerét garantáló sajátosságok azonosítása és feltárása követi.

Szargszján Szingapúr esetében Li Kuang-jao személyében és az ő politikai víziójában, valamint a nyelvi és kulturálisan sokszínű állam nemzetté Kovácsolrásában azonosítja a siker legfőbb tényezőit. Katar tekintetében – bár a gazdag nyersanyagkincsek szerepe nyilvánvaló – a nemzeti konszenzust kivívó alkotmányozási folyamatot, az uralkodó dinasztia okos és merész külpolitikáját, továbbá az új technológiákba való befektetéseket emeli ki. Az Egyesült Arab Emírségek kapcsán is egy politikai vezéregyéniséget, Zájed bin Szultán Ál Nahján jelentőségét hangsúlyozza, aki képes volt egységet teremteni a rivalizáló emirátusok között, s az egységben rejlő erő kiaknázásával egy virágzó gazdaságot építeni. Izrael sikerének okai között többet is felsorol a szerző: a technológiai és tudományos forradalomba történt roppant mennyiségű tőke- és energiabefektetés, a diaszpóra politikai és pénzügyi támogatása, az izraeli zsidóság ragaszkodása a nemzetállamhoz, illetve a védelemipar mint húzóágazat – ez mind elengedhetetlen szerepet játszott az ország felemelkedésében.

Észtországgal kapcsolatban a gazdasági liberalizáció mellett a digitalizációt és az innovációt elősegítő adórendszert emeli ki Szargszján a balti állam sikerének kulcsaként. Svájc tekintetében újfent azt az erőt hangsúlyozza, amely a sokféleségben elért egységből fakad, a többnyelvű és -kultúrájú kantonok közti harmóniából fakadó politikai dinamikát, a protestáns etikát és a semlegességre építkező, sokszínű külgazdasági kapcsolatokat. Írország messzemenőig ki tudja használni a diaszpórájában rejlő lehetőségeket, azaz az amerikai írek (a Kennedyk vagy épp Joe Biden) rendületlen támogatását, ugyanakkor Dublin proaktív és pragmatikus külpolitikája is sokat nyom a latban.

Különösen tanulságosak a volt örmény államfő Botswanával kapcsolatos megállapításai. A fekete-afrikai állam felemelkedésében ugyanis – a gyémántkészletei mellett – szintén egy politikai kulcsfigura, az első elnök, Seretse Khama játszott a főszerepet, aki a világ egyik legszegényebb országából egy regionális szinten kiugróan magas átlag-életszínvonalú államot épített, s e folyamatot

– emlékeztet Szargszján – elsősorban az államfőnek a korrupcióval és a tribalizmussal szembeni határozott fellépése és az okos külpolitikája segítette elő.

Jordániával zárul a kötetben felsorolt okosállamok sora, amelynek sikereit ugyancsak egy politikai vezető, Huszejn bin Talal szerepvállalásával köti össze Szargszján. A meglátása szerint ugyanis a jordán király a szó legnemesebb értelmében volt vezető, aki az országa és a népe érdekeit a sajátja és a dinasztiajéé elé helyezte, s a több mint egymillió fős palesztin menekülthullám következtében jelentősen átalakult társadalomban a turbulens geopolitikai változások viharos időszakában is képes volt egységet teremteni. Szargszján kiemeli továbbá az ammáni külpolitika éleslátását, hogy – az arab világban elsőként – 1963-ban párbeszédbe kezdett a zsidó állammal.

Tizedik államként a hazájáról, Örményországról is szót ejt Szargszján – azonban nem okosállamként állítja elé, hanem a sikeres kisállam lehetőségeivel rendelkező, de azokat rendre elmulasztó országgént. A volt örmény elnök szerint ugyanis a Szovjetunió összeomlását követően a több évezredes független államiságát visszanyerő Örményország a karabahi háborúban elért sikereket, a gazdag és befolyásos diaszpórája támogatását sem volt képes megfelelően kamatoztatni, s az 1994-es fegyverszünetből békét kovácsolni. Bár mindezt az azóta eltelt három évtized összes kabinetjét – köztük a sajátját is – felelősségre vonja, különösen súlyos mulasztásokkal a Nikol Pasinján vezette kormányt vádolja, a 2020-as (második) karabahi háború kudarcaiért. Szargszján azonban reméli, hogy a digitális technológiákba fektető, a diaszpórájára is építő Örményország a jövőben képes lesz tanulni önnön hibáiból és a könyvben felsorolt okosállamok sikereiből, s maga is azzá válhat.

A volt örmény elnök szerint ugyanis a kisállamok túlélők, s ha összefognak, egy olyan közösséget teremthetnek, amely az internacionalizmus és a multilateralizmus válságával jellemzett, napjainkban formálódó új világrend stabil és iránymutató intézményévé válhat. A szervezet a békéhez és a rendhez való ragaszkodása miatt a konfliktusokkal terhelt nemzetközi kapcsolatokban a párbeszédet és a deeszkalációt szorgalmazná, s ezzel, mint Szargszján fogalmaz, „megmentheti a világot”. A Kis Államok Klubja ugyanis nem a tagországok geopolitikai erejére, hanem az okos és sikeres diplomáciai érzékükre, valamint a kapcsolatrendszerükre épülne, s a minilaterális megállapodásaik sikere világ-szintű megoldások receptje lehetne a nagy globális kihívásokkal szemben is.

Kránitz Péter Pál

A megjelenés technikai követelményei

Kiemelés:

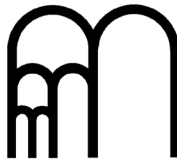
- **félkövér:** fejezetcím
- *dőlt:* alcím, idegen szavak, nagyon fontos kiemelendők (csak rövid)

Terjedelem:

- tanulmány: 50.000 leütés (szóközzel); benne: magyar és angol cím és összefoglaló (max. 10-10 sor); négy-öt kulcsszó; a főszöveg és a végjegyzetek
- recenzió: 10.000 n (nincs összefoglaló, sem angol cím)
- a szerző munkahelye és a betöltött pozíció (max. kettő)

Végjegyzetek:

- első alkalommal teljes és pontos címleírás
- könyvcím: Szerző(k) családneve, keresztnéve: „A fejezet címe” in *A könyv címe*, szerk. Szerkesztő(k) családneve, keresztnéve (Kiadás helye [amerikai település esetén az adott állam postai rövidítésével]: Kiadó neve, évszám), oldalszám, o.
- Pl.: Samples, John: „The Origins of Modern Finance Law” in *The Campaign Finance Reform* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2006), 35. o.
- folyóirat: Szerző családneve, keresztnéve: „A cikk címe: Alcíme”, *A folyóirat címe*, évfolyam, no. szám (évszám): oldalszám.
- Pl.: Jensen, Kimberly: „A Base Hospital”, *Frontiers: A Journal of Women Studies*, 26., no. 2. (2005): 211.
- szerző nélküli cikk: *A folyóirat/honlap címe*, „A cikk címe”,...
- újságcikk: Szerző családneve, keresztnéve: „A cikk címe: Alcíme”, *Az újság címe*, a megjelenés ideje magyaros sorrendben, oldalszám, o.
- Pl.: Fields, Marguerite: „The Jewel in the Crown”, *The New York Times*, 2008. május 4., 3. o.
- interjú: Az alany családneve, keresztnéve (ha kell, a titulusa), az interjú készítésének módja/körülménye, dátum.
- Pl.: Macmillan, Andrew (tanácsadó, FAO), a szerzővel folytatott beszélgetés, 1998. szeptember 3.
- honlapra történő hivatkozás: Szerző családneve, keresztnéve: „A cikk címe: Alcíme”, *A honlap címe*, URL/doi (a letöltés ideje: magyaros sorrendben).
- Pl.: Jalopy, John: „Storefront Arctic Panorama in Los Angeles”, *Dinosaurs and Robots*, <http://www.dinosaursandrobots.com/2009/01/effulgence-of-north-store-front-arctic.html> (a letöltés ideje: 2009. január 30.).
- blog: Családnév, keresztnév: „A cikk címe”, *A blog neve*, URL (a letöltés ideje).
- levéltári kiadvány: Az irat szerzője (vezeték-, keresztnév), *A dokumentum címe*, típusa (levél, kézirat), A forrás (levéltár) neve, *A gyűjtemény neve*, dátumokkal, URL/doi (a letöltés ideje).
- Pl.: Keller, Helen: *Helen Keller to John Hitz, 29 August, 1893*, Levél, Kongresszusi Könyvtár, *The Alexander Graham Bell Family Papers, 1862-1939*, www.loc.gov/item/magbellbib004020 (a letöltés ideje: 2006. január 11.).
- egy kiadvány második említésétől rövid címleírás: A szerző családneve: „A cím első néhány szava” (cikk esetén) vagy *A cím első néhány szava*, oldalszám (kiadvány esetén).
- Pl.: Samples: „The Origins of Modern Campaign”, 35. o.
- egymás alatt ugyanarra történő hivatkozáskor: Uo., oldalszám.
- a cím lefordítandó (szögletes zárójelben, a világnyelvek kivételével)
- egy helyen csak egy jegyzetszám lehet, de ahhoz több cím is tartozhat

Pro Minoritate 2024. ősz

Lőrincz Csaba-díj

FIALA-BUTORA János: Kisebbségi érdekképviselő civil és tudományos nézőpontból: az aktivizmustól, az elméletig és vissza

Balti-térség

MANZINGER Krisztián: Lettország megtalált harmadik csillaga: Latgallia múltja és jelene
BERECZKI András: A finn és az észti állam megszületése (1917–1920)

Hetvenes-nyolcvanas évek

JÁNOSI Csongor: Az erdélyi magyar kisebbség ügye az Európai Parlamentben (1978–1989)

Történeti források

HAJNÁCKY Tamás: Cigány hivatalos- és magánlevelek. „Roma hangok” a történeti forrásokban a 19. század végétől a második világháború kitöréséig

Szemle

TAMÁSI OROSZ János: Eszmerendszer vagy vígaszideológia?

Boka László (szerk.): *Változatok a transzilvánizmusra. Eszmék, korok, változatok*, MMA Kiadó, Budapest, 2023

FOREIGN POLICY REVIEW

Azerbaijan in the Era of Change

Shaping the Future of Europe

Hungary's Vision for the 2024 Presidency

3500 Ft

